

PRÁVO SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

© Jaromír RICHTER
2019

SOCIÁLNÍ STÁT, SOCIÁLNÍ POLITIKA STÁTU A SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

Pojmová návaznost

STÁT

Současný stupeň rozvoje společnosti přináší s sebou změnu životních podmínek, zejména změnu způsobu práce a života. S těmito změnami narůstají **sociální rizika** pro jednotlivé občany, kvantitativně i kvalitativně. Pracovní úrazy, nemoci z povolání, autonehody, jiné úrazy způsobují škody na životě a zdraví občanů. V důsledku lékařské vědy a péče i změny životního stylu se prodlužuje lidský život, objevilo se relativně nové riziko ztráty zaměstnání a další sociální jevy. Stává se pak obtížným a často nemožným, aby jednotlivec nesl důsledky různých sociálních rizik nebo aby je nesl plně, a proto se na důsledcích těchto jevů podílí společnost, stát svou sociální politikou, jejímž předmětem ovšem není jen nést důsledky rizik, ale též jejich prevence.

SOCIÁLNÍ STÁT

Jako sociální stát je označován stát, který usiluje o zajištění "welfare" (blahobytu, přesněji podmínek slušného žití) pro své občany.

Vymezení pojmu „sociální států“ je velmi obtížné a nepanuje o něm shoda, **když nemá ani jasné a jednoznačné teoretické vymezení.** Tento stav je způsoben rozmanitostí podob sociálního státu.

Sociální stát primárně usiluje o :

- *ekonomické a sociální zabezpečení občanů,*
- *omezení příjmových nerovností*
- *udržitelný ekonomický růst a rozvoj.*

Využívá k tomu nástrojů jako programy boje proti chudobě, zajišťování vzdělávání obyvatelstva, zdravotní péči, sociální zabezpečení, státní kontrola a regulace trhu a výroby či zajišťování zaměstnanosti. Od 60. let 20. století pak expanduje také do oblastí občanských práv a ochrany životního prostředí.

Mezi základní cíle, které má sociální stát plnit, patří:

- *zajišťování prosperity,*
- *omezování chudoby,*
- *zajišťování sociální rovnosti,*
- *zajišťování sociální integrace a zamezování sociální exkluzi,*
- *zajišťování sociální stability,*
- *zajišťování nezávislosti jednotlivců.*

SOCIÁLNÍ POLITIKA STÁTU

S činností státu v oblasti sociálního zabezpečení neodmyslitelně souvisí pojem sociální politika. Samotný **pojem politika** vymezuje určitou společenskou **činnost různých subjektů na různých úrovních, kterými je ovlivňována společenská realita.** Jestliže ovlivňuje sociální realitu, lze hovořit o sociální politice, jež představuje činnost subjektů spjatou s vytvářením vhodných sociálních podmínek pro rozvoj občanů.

Z výše uvedeného vyplývá, že sociální politika je součástí politiky každé společnosti; v širším smyslu slova jde o konkrétní jednání zejména státu, ale i ostatních subjektů, kterým je ovlivňována sociální sféra. Sociální politika je pak vnímána jako aktivity vztahující se bezprostředně k životním podmínkám lidí.

Sociální politika není jednoznačně definičně vymezena, není ani jednoznačně vymežitelná. V odborné literatuře se nejčastěji lze setkat s tímto definičním vymezením

**„sociální politika je soustavná a cílevědomá činnost státu a jiných subjektů směřující k zajištění optimálních životních a pracovních podmínek občanů a rozvoje jejich osobnosti.
Sociální politika patří k základním funkcím státu“**

Rovněž ji lze vymezit jako souhrn cílů, aktivit, prostředků k realizaci sociálního programu dané společnosti.¹

Současné (**konkrétní**) nejzávažnější sociální faktory (rizika) ve společnosti ovlivňující sociální politiku :

- *rozpad tradiční rodiny*
- *prodlužování lidského života v důsledku lékařské vědy a péče i změny životního stylu*
- *specifické pracovní úrazy, nemoci z povolání, autonehody a jiné úrazy způsobují škody na životě a zdraví*
- *ztráta zaměstnání*
- *chudoba (vč. pracovní chudoby)*
- *zadluženost individuální a rodinná*

Stává se pak *obtížným a často nemožným*, aby jednotlivec nesl důsledky různých sociálních rizik nebo aby je nesl plně, a proto se na důsledcích těchto jevů podílí společnost, stát svou sociální politikou, jejímž **předmětem** ovšem *není jen nést důsledky rizik, ale též jejich prevence.*

SUBJEKTY SOCIÁLNÍ POLITIKY

Subjekty jsou ti, kdo mají zájem, vůli, schopnosti, předpoklady, možnosti a prostředky k určité sociální činnosti či chování a kdo takové činnosti a chování může iniciovat a naplňovat."

K subjektům sociální politiky patří:

- *stát a jeho orgány;*
- *zaměstnavatelé a firmy;*
- *zaměstnavatelské, zaměstnanecké a odborové orgány;*

¹ GOLDMANN, Radoslav a kol. *Vybrané kapitoly ze sociálních disciplín*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2006, s. 12.

- *regiony, místní komunity, obce, jejich orgány a instituce, občanské organizace a iniciativy;*
- *Církev;*
- *občané, rodiny, domácnosti.*

FAKTORY OVLIVNUJÍCÍ SOCIÁLNÍ POLITIKU STÁTU

Demografické faktory

Je nepochybně nejdůležitějším faktorem, který ovlivňuje sociální politiku, když představuje zkoumání složení obyvatelstva z nejrůznějších hledisek. Jedná se zejména o

- *vztah ekonomicky aktivního a neaktivního obyvatelstva,*
- *strukturu obyvatelstva podle pohlaví,*
- *porodnost, potratovost a kojeneckou úmrtnost,*
- *sňatečnost a rozvodovost, průměrný počet dětí v rodině,*
- *všeobecnou úmrtnost, průměrný věk dožití a migraci,*
- *proces stárnutí populace,*
- *počet osaměle žijících osob.*

Toto zkoumání je pak základním východiskem pro stanovení cílů sociální politiky státu a potažmo rozsahu a intenzity sociálního zabezpečení.

Ekonomické a sociální faktory

- *velikost a dynamika vytvořených zdrojů,*
- *cenová a mzdová dynamika,*
- *vývoj nezaměstnanosti*

Významným způsobem rovněž ovlivňují sociální ekonomiku ekonomické a sociální faktory. **Dynamika vývoje ekonomiky totiž ovlivňuje velikost vytvořených ekonomických zdrojů, které je možno na základě stanovení priorit rozdělit na krytí ekonomických a sociálních potřeb.** Přitom je nutno mít na zřeteli, že dynamika vytvořených ekonomických zdrojů je v určitém protikladu s dynamikou potřeb, nezbytných ke krytí jednotlivých sociálních událostí. Většinou lze závislost vyjádřit tak, že dynamický ekonomický rozvoj obvykle snižuje rozsah potřeb, které musí být kryty z vytvořených zdrojů, a naopak stagnace ekonomického vývoje s sebou obvykle přináší vyšší náklady na sociální výdaje.²

Politicko-společenské faktory

Působením tohoto faktoru je ovlivněno sociální chování subjektů.

TYPY (modely) SOCIÁLNÍ POLITIKY

V rámci reálné sociální politiky se zpravidla rozlišují její typy (Titmusova dělení), a to podle přístupu:

Redistributivní typ

Korporativní typ (pracovně výkonový)

Reziduální typ (liberální)

² TOMEŠ, Igor. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: Všehrad, 1993, s. 32.

■ **REDISTRIBUTIVNÍ TYP**

„Jeho nosnou myšlenkou je, že sociální potřeby lidí vnímá jako sociální práva

Tento typ sociální politiky je označován jako univerzalistický či občanský. Řídící myšlenkou tohoto typu sociální politiky je vnímání potřeb lidí jako sociálních práv. Sociální politika je zaměřena na celou populaci daného státu. Vždy se zde **uplatňuje dominantní role státu a aktivita nestátních subjektů je zde omezená**. Zásadní je, že **zahrnuje celou populaci** bez ohledu na to, zda je sociálně potřebná. Je zde vysoká míra redistribuce, čehož důsledkem pak je, že se jedná o ekonomicky nejnáročnější typ.

Model se velmi podobá aktivitám státu z bývalé ČSSR a bývalých socialistických zemí východní Evropy.

Uplatňován je zejména ve skandinávských zemích, Nizozemí a Dánsku.

■ **KORPORATIVNÍ TYP (pracovně výkonový)**

Jeho základním východiskem je, že **sociální potřeby mají být primárně uspokojovány na základě pracovního výkonu a zásluh**. Proto bývá někdy rovněž označován jako pracovně výkonový. Je založen na spolupráci občanů a velmi často též na obligatorním sociálním pojištění. Jeho základem je tak systém sociálního pojištění. Míra přerozdělení je nižší než u typu redistributivního. Stát je zde garantem pouze sociální minima. Větší roli v sociální politice hrají nestátní organizace (pojišťovny, charity, atd.).

Tomuto typu se blíží SRN, Rakousko a Francie.

■ **REZIDUÁLNÍ TYP (liberální)**

Tento typ sociální politiky spoléhá téměř výhradně na trh, jeho instituce a rodinu. Teprve v případech kdy tyto subjekty selžou, nastupuje státní sociální politika. Odpovědnost a role státu za sociální situaci občanů je minimální, stejně tak i dávky. Jeho pečovatelského subjektu je tak potlačena. Míra redistribuce je zde ze všech modelů nejnižší

Důraz je zde kladen na individuální odpovědnost a práci jedince. Aktivita nestátních subjektů je při této politice stěžejní.

Tomuto typu se nejvíce blíží USA, Japonsko a Velká Británie.

Stručně charakterizované typy sociálních politik jsou samozřejmě abstrakcí podstatných znaků. Každý z těchto typů charakterizuje určitý ideologický koncept. Ve skutečnosti nemohou existovat v této čistě modelové podobě. Reálná sociální politika v každé zemi je vždy výsledkem kombinace či mixu zmíněných tří typů a nelze hovořit jen o uplatňování některého z nich. Některé země mají ke zmíněnému typu politiky blíže než k ostatním.

Do obsahu sociální politiky spadá (dílčí politiky) :

■ *péče o práce schopné, ekonomicky aktivní obyvatelstvo, o jeho pracovní a životní podmínky,*

- *péče o uspokojování jejich základních potřeb – potřeby bydlení,*
- *péče o rodinu a děti,*
- *zdravotní péče,*
- *péče o zabezpečení dočasně práce neschopných, nezaměstnaných a jejich zpětné zařazení do pracovní činnosti,*
- *péče o tvorbu a ochranu životního prostředí,*
- *pomoc občanům v některých tíživých situacích,*
- *péče o občany invalidní, zdravotně znevýhodněné a staré.*

SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

Mezinárodním právem definovaný soubor institucí a opatření, kterými se předchází, nebo zmírňují či odstraňují následky sociálních událostí.

Sociálním zabezpečením se v širším slova smyslu rozumí podpora státu svým občanům při tzv. sociálních událostech.

U některých těchto událostí se předpokládá, že jsou dočasné (nezaměstnanost), u jiných je naopak zřejmá jejich dlouhodobost nebo trvalost (stáří, invalidita). Charakter události se pak zohledňuje ve formě pomoci, případně výši dávky, délce podpůrní doby apod.

Lze vymezit jako souhrnné označení pro všechny **instituce poskytující občanům radu, ochranu** (prevenci), **materiální** (věcná) a **peněžní plnění** (dávky), **služby a azyl** (ústavní péči) k **uspokojení** jejich **sociálních** (společností uznaných) **potřeb**.

Stát v sociálních událostech své občany podporuje, aby tak zabránil sociálnímu napětí ve společnosti.

Upraveno zákonem č.100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

ZÁKLADNÍ A NAVAZUJÍCÍ PRINCIPY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

ZÁKLADNÍ PRINCIPY

Princip sociální spravedlnosti

Princip sociální solidarity

Princip sociální participace

Princip sociální subsidiarity

■ **PRINCIP SOCIÁLNÍ SPRAVEDLNOSTI**

Spravedlnost lze chápat z hlediska

- *právního* - jako souhrn právních norem a zásad, které jsou pro všechny stejné,

■ **sociálního** – jako okruh pravidel, podle nichž jsou ve společnosti rozdělovány příjmy a bohatství, jakož i životní příležitosti a předpoklady mezi jednotlivými občany, případně sociálními skupinami.

Základním cílem sociální politiky státu je přispívat k sociální spravedlnosti. Princip sociální spravedlnost je tak klíčovým principem každé sociální politiky. Sociální spravedlnost a harmonie jsou zpravidla základem legitimacy každé vlády a jejího usilování, což se projevuje v tom, že téměř každá vláda či politická strana deklaruje, že společnost má být organizována a řízena na principu sociální spravedlnosti.

Je třeba upozornit, že obecně akceptovaná definice toho, co je a není sociálně spravedlivé dosud neexistuje. Konsens je ovšem v tom, že sociální spravedlivost je hodnota humanizmu, lidského dobra a prospěchu.

Zmiňovány jsou tři obecné zásady sociální spravedlnosti:

■ **každému stejně,**

Zásada je v řadě případů fakticky neproveditelná a je do jisté míry kontroverzní se společenskými zájmy, nicméně se jedná o jednoduchou zásadu, která proto má vždy velký ohlas ve společnosti.

■ **každému podle jeho potřeb,**

Podle této zásady je práce rozdělována mezi členy společnosti podle jejich schopností a sil, ale její výsledky podle potřeb jednotlivých členů. Uplatňování zásady vyžaduje zejména existenci autority – státu, který rozhodne o prioritě potřeb.

■ **každému podle jeho zásluhy.**

Při aplikaci této zásady jsou zásluhy a odměny odvozovány z pracovního výkonu. Významnou překážkou její aplikace je stanovení objektivnosti míry zásluh.

Na uvedený základní princip navazují další uvedené stěžejní principy. Jedná se zejména o :

■ **PRINCIP SOCIÁLNÍ SOLIDARITY**

Obecně je solidarita charakterizována jako výraz porozumění, pospolitosti, vzájemné soudržnosti a podpory mezi lidmi, ale také jejich odpovědnosti. Tím se stává současně hybnou silou materiálního, mravního i duchovního vývoje lidstva. Souvisí s utvářením a rozdělováním životních podmínek a prostředků jedinců a sociálních skupin (zejména rodin) v zájmu naplňování sociální spravedlnosti.

Základem tohoto principu je, že člověk jako sociální - společenská bytost, je do značné míry, po dobu své existence odkázán nejen na bytosti ale i na společnost.

Lze rozlišovat solidaritu **mezi subjekty**

- *ekonomicky aktivními a pasivními,*
- *ekonomicky silnějšími s ekonomicky slabšími.*

Podle toho, kdo solidaritu organizuje, se rozlišuje solidarita

- *mezinárodní,* která je realizována např. OSN, EU, Radou Evropy,
- *celostátní,* spočívající ve vytváření zdrojů pro rozvoj vzdělání, kultury, pomoc rodinám,

sociálně slabým,

- **místní či regionální**, tj. solidarita podniků, firem, obcí, církví, charit,
- **jednotlivců.**

V *moderních společnostech* se solidarita naplňuje v první řadě pomocí redistribuční a transferové politiky státu. Přitom je třeba ale dbát na **kontrolu míry solidarity**, tj. aby přílišná solidarita státu nevedla k útlumu aktivity jedinců a odpovědnosti za vlastní životní podmínky

Nezanedbatelná je ovšem současně i solidarita jedinců, spolků, sdružení, která je založená zpravidla na filantropii

■ **PRINCIP SOCIÁLNÍ PARTICIPACE**

Tento princip znamená možnost občanů a jejich sdružení **participovat, tedy podílet se, na společenském životě včetně sociální politiky státu**. Fakticky jde o to, aby občané měli reálnou možnost podílet se na tom, co bezprostředně ovlivňuje jejich život v sociální oblasti (např. zdraví, zajištění v nemoci či ve stáří). Zkušenosti z poslední doby (Drábková sociální reforma) nasvědčují tomu, že bez ztotožnění (participace) občanů se sociálněpolitickými opatřeními, jsou efekty těchto opatření omezené.

Naplnění principu participace je dlouhodobějšího charakteru, který procesem přechodu člověka - jako objektu sociální politiky k člověku - jako plnoprávnému, odpovědnému a respektovanému subjektu. Člověk zde přestává být pasivním příjemcem sociálněpolitických opatření, ale sám se na jejich tvorbě podílí a spolurozhoduje o jejich realizaci. Předpokladem takového stavu ovšem je, že občané jsou zejména

- náležitě informování,
- vzdělání,
- že si uvědomují svá práva i odpovědnost zároveň.

■ **PRINCIP SOCIÁLNÍ SUBSIDIARITY**

Pojem je odvozen z latinského slova "subsidium" a **znamená poskytování pomoci**. Kořeny principu nacházíme v křesťanském učení, když je zdůrazněn v některých papežských encyklikách³.

Princip subsidiarity fakticky doplňuje princip participace. Vychází z přístupu k člověku jako individu s jedinečnými vlastnostmi, vůlí, schopnostmi, které využívá ku prospěchu a sociálnímu bezpečí svému a svých bližních.

Základem principu subsidiarity je, že

- každý je povinen nejdříve pomoci **sám sobě**,
- nemá-li tuto možnost, musí mu pomoci **rodina v užším pojetí**,
- dostane-li se do obtíží tato rodina, volá na pomoc **jiná společenství**,
- teprve na **posledním místě je k pomoci vyzván stát**.

³ Např. Papeže Pia XI., znovu pak byl zdůrazňován v roce 1991 papežem Janem Pavlem II

*Povinností státu je primárně pečovat o vytvoření podmínek, aby si každý mohl pomoci vlastním přičiněním a sám pomáhá až na posledním místě, jsou-li ostatní možnosti pomoci vyčerpány. Jedná se tak o princip **spojujícím osobní odpovědnost se solidaritou**.*

***Naplňování principu subsidiarity státem předpokládá** jak určitou **výchovu občanů k převzetí vlastní odpovědnosti**, tak **i reálnou sociální situaci** (tj. prostor pro samostatné, zodpovědné sociál. jednání). Proto stát také musí stále ověřovat, jak dalece mohou jednotlivci či skupiny v konkrétních případech reálně svou sebeodpovědnost převzít.*

NAVAZUJÍCÍ PRINCIPY

Princip univerzality - všeobecnosti

(v případě existenčního ohrožení zaručuje občanům základní sociální dávku)

Princip uniformity - rovnosti

(zabezpečuje všechny oprávněné osoby podle stejných pravidel)

Princip komplexnosti - úplnosti

(systém se snaží pokrývat všechny potřeby občana)

Princip adekvátnosti - přiměřenosti

(dávky jsou přiměřené sociálním potřebám a individuálnímu přičinění osob)

Princip sociální garance

(stát garantuje sociální záchrannou síť, která zaručuje občanům minimální společenskou úroveň)

DÁVKY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Obnosy, vyplácené těm, kdo na ně mají nárok;

Dávka může být:

- ***jednorázová*** (porodné, pohřební,...)
- ***opakovatelná*** (starobní důchod...)

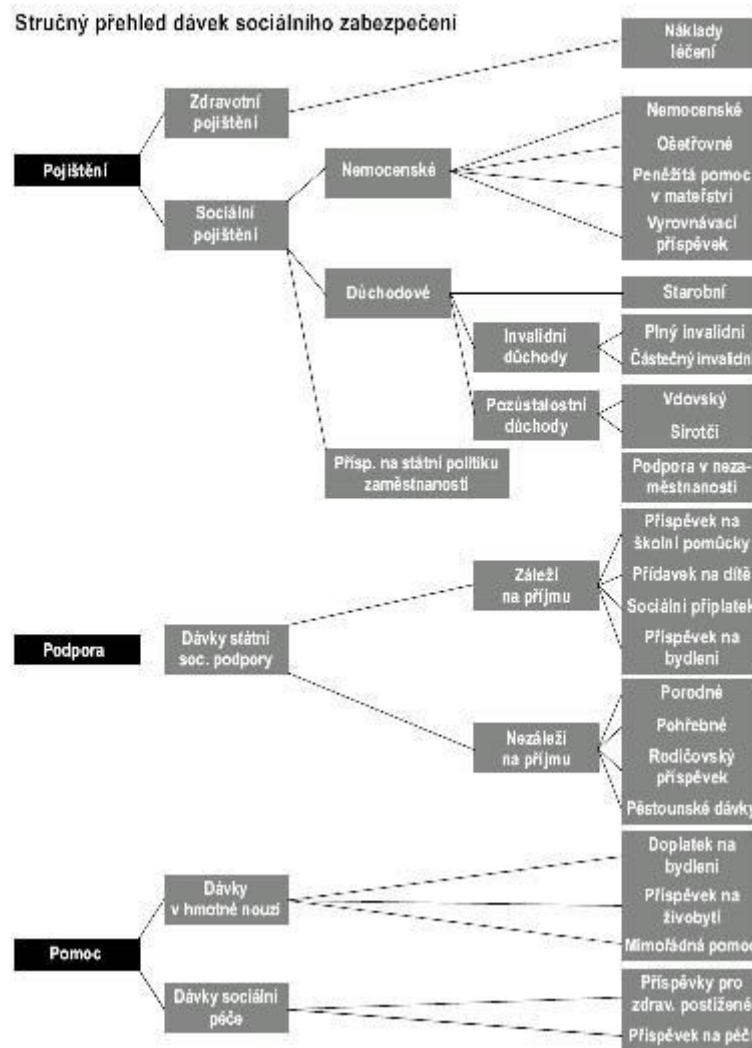
Druhy dávek:

- ***obligatorní dávka*** (jsou nárokové, vzniká ze zákona na ně nárok)
- ***fakultativní*** (dobrovolné)

Podmínky pro přiznání dávek:

- ***věcné*** (člověka postihne sociální událost)
- ***systémové*** (náležitost, účast v systému)
- ***formální*** (podání žádosti a procesní způsobilost)

Schéma dávek sociálního zabezpečení

Historie pojmu

Předchůdci současně používaného pojmu sociální zabezpečení jsou pojmy *sociální správa* nebo *chudinská péče*, které se od XVI. století začínají používat ve velkých svobodných městech Evropy, jakými byly a jsou například Londýn či Hamburk. Tato města převzala na sebe péči o své chudé a později i poskytování různých azylů.

Taková sociální správa fakticky vykonávala následující funkce :

- **mocenskou** , tj. zejména kontrolní a policejní spočívající v dohledu nad porušováním tehdejších právních předpisů chudinou,

- **služební**, tj. poskytování azylu, jídla a jiných služeb chudině a správa rozdělování prostředků na tato účely z prostředků získaných z daní a poplatků.

Samotný pojem sociální zabezpečení se váže až ke XX. století. Nicméně je nutno konstatovat, že se historicky vyvíjel. Původem latinské slovo „sociální“ se zprvu (1905) používalo jako vícevýznamové. Jednak se používalo ve smyslu *společenský* nebo přesněji *týkající se společnosti*. Ve třicátých letech XX. století se význam slova zužuje na *týkající se vrstev hospodářský slabých, vykořisťovaných*.

Historicky byl pojem sociální také spojován s pojmem *bezpečnost*. Spojení *sociální bezpečnost* od počátku 19. století používal S.J.A. Bolívar y Ponte. Ve své sociální reformě z roku 1826 takto označoval cíle své sociální politiky v souvislosti s problémem sociální existence vojáků po odchodu z armády pro stáří či nemoc. Sliboval sociální bezpečnost pro všechny občany ve smyslu zavedení státní sociální péče.

Samotný **pojem sociální zabezpečení** pochází pravděpodobně z ruštiny (обеспечение), když se o něm zmiňuje program Všesvazové komunistické strany (bolševiků) z roku 1919. Byl chápán daleko šířeji než pojem sociální bezpečnost. Šlo o výraz plánu extenzivní všestranné péče státu o občana.

Oficiálně byl pak použit (1935) v USA v zákonu o důchodovém pojištění. Významně se rozšířil po II. válce zejména po přijetí Úmluvy MOP č. 102/195 ve smyslu zabezpečení pro případ nouze.

Slovník jazyka českého z roku 1948 uvádí slovo sociální v těchto významech :

- *vztahující se ke společnosti,*
- *týkající se zlepšování společenských poměrů,*
- *týkající se společnosti,*
- *organizované shromáždění nebo hnutí.*

Je možno konstatovat, že v současnosti je pojem sociální zabezpečení, z hlediska jeho obsahu dostatečně znám. Nicméně jeho definice je obtížná. V odborné literatuře nebyla dosud nesporně vymezena.

Řada autorů se k samotnému pojmu sociální zabezpečení staví odtažitě, což je zdůvodňováno tím, že se jedná o nepřesný překlad cizojazyčných výrazů pro podobný systém. Přesný překlad obdobného pojmu používaného v různých evropských jazycích je „sociální bezpečnost“ (např. „Sozialssicherheit“, „social security“, „securité sociale“, „seguridad social“).

Sociální zabezpečení jako cíl sociální politiky

Prostředkem k uskutečňování cílů a úkolů sociální politiky je *sociální zabezpečení tj. „soubor institucí, zařízení a opatření, jejichž prostřednictvím a pomocí se uskutečňuje sociální politika“.*

Jedním z prostředků je právo sociálního zabezpečení, v objektivním smyslu soubor právních norem upravujících společenské vztahy, které vznikají při poskytování hmotného zabezpečení či jiné pomoci ze společenských prostředků nebo na jejich účet občanům, kteří takovou pomoc potřebují vzhledem k jejich sociální situaci. Sociální zabezpečení je někdy chápáno

- v **užším** smyslu jen jako například nemocenské a důchodové pojištění,

- v **širším** smyslu sem zahrnujeme zejména zabezpečení při ztrátě zaměstnání, zdravotní péči, pomoc v tíživé životní situaci.

FUNKCE SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

- *Funkce sociálního zabezpečení se utvářely postupně v souladu s historickými podmínkami v jednotlivých zemích. V čase měly různou váhu.*
- *Funkcemi sociální politiky můžeme rozumět schopnost sociální politiky dosáhnout vymezeného cíle.*

Za funkce sociálního zabezpečení lze pokládat:

- a) *sociálně kurativní péče*
- b) *sociálně preventivní funkce*
- c) *sociálně stimulační funkce*
- d) *sociálně homogenizační funkce*

ad. a) **sociálně kurativní péče** (ochranná funkce) související s tradičním posláním sociálního zabezpečení, jejímž úkolem je *překonávat nepříznivé důsledky vlivů negativně ovlivňujících sociální integraci člověka*. Je považována za historicky nejstarší.

Jedná se o negativní vlivy

- *objektivní (stáří, smrt živitele apod.) nebo*
- *subjektivní (např. sociálně patologické jevy: alkoholismus, kriminalita)*

Tato funkce tvoří tradiční a stabilní prvek sociálních politik a je ji třeba neustále posilovat.

ad. b) **sociálně preventivní funkce** usiluje o *předcházení nepříznivým sociálním vlivům např. chudobě, rozvodovosti, zdravotnímu ohrožení, nezaměstnanosti, kriminalitě... Jedná se o opatření směřující k odstranění příčin, nepříznivých sociálních situací, které brání integraci člověka do společnosti*

Tato funkce dnes neobyčejně sílí, předpokládá rozsáhlou osvětovou činnost a poradenství všeho druhu.

ad c) **stimulační funkce** usiluje o vytváření takového *vztahu mezi zájmy jednotlivců (skupin) a zájmy společenskými, který je příznivý pro rozvoj ekonomiky i společnosti* .

Obecně řečeno je jejím posláním podporovat, podněcovat, vyvolávat žádoucí sociální jednání jednotlivců a sociálních skupin jak v oblasti ekonomické, tak i mimo ni. Jedná se o opatření vzdělávací politiky, zdravotní politiky, politika zaměstnanosti, podpora rodiny, populačního vývoje atd.

Snaží se aktivizovat člověka, aby se sám postaral o sebe a eventuálně pomáhal druhým.

ad d) **homogenizační funkce** přispívá k *sjednocení podmínek pro všechny občany (skupiny) v sociálním zabezpečení*. Tj. :

- zajistit všem rovné šance (stejně startovací podmínky a garantovat nezbytný minimální životní standart)
- zabezpečit „bezporuchové“ fungování společenského systému spotřebou veřejných statků (školství, ochrana, justice,...).

Cílem je dosahovat vyššího stupně stejnorodosti (uspokojování základních životních potřeb, zájmů, hodnost, atd.)

Hlavním garantem přerozdělování je stát (který vybírá daně a příspěvky do pojišťovacích fondů).

FORMY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

V souladu s mezinárodními pakty, smlouvami, chartami a jinými prameny mezinárodního práva poskytuje sociální zabezpečení lidem pomoc v případě :

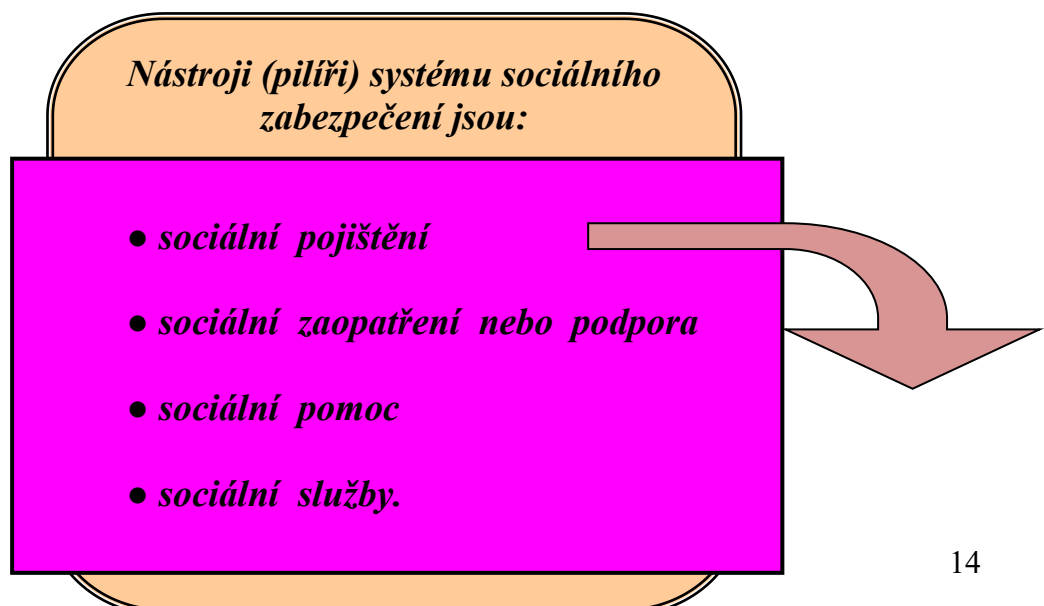
- *ohrožení zdraví a nemoc (lázeňská péče, nemocenské dávky),*
- *nezaměstnanosti,*
- *zdravotního poškození a invalidity,*
- *pracovního úrazu a nemoci z povolání,*
- *stáří,*
- *mateřství,*
- *rodičovství a*
- *úmrtí živitele (důchody pozůstalých).*

Takovýmto způsobem poprvé vymezila obsah sociálního zabezpečení úmluva č. 102 z roku 1952 přijatá Mezinárodní organizací práce, na kterou navazují další úmluvy a charty, včetně dokumentů Rady Evropy a Evropské unie.

Uvedené formy sociálního zabezpečení se mohou ve srovnání jednotlivých států lišit mírou realizace či použitím nástrojů k jejich realizaci. Z pohledu státu je hlavní charakteristikou jednotlivých forem sociálního zabezpečení především **organizace provádění** sociálního zabezpečení a **tvorba zdrojů pro plnění nároků** ze sociálního zabezpečení.

NÁSTROJE (PROSTŘEDKY) SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Historicky se vyvinulo několik nástrojů sociálního zabezpečení, kterými je sociální zabezpečení prováděno a je možné je znázornit takto:

Dále můžeme pojištění dělit na :

- *krátkodobé,*
- *dlouhodobé,*

Sociální pojištění

Sociální pojištění je povinný systém (veřejnoprávní pojištění), kterým se ***občan sám nebo někdo jiný občana povinně zajišťuje pro případ budoucí sociální události***. Toto pojištění může být základní nebo doplňkové (sociální fondy např. penzijní, které mohou spravovat jak veřejnoprávní, tak soukromoprávní instituce).

V Německu v souvislosti s **Bismarckovou reformou (1883 – 1889)** a později v Rakousko-Uhersku se používaly pojmy ***povinné pojištění*** či ***dělnické pojištění***.

S osobou a politikou německého kancléře Bismarcka je spojeno moderně organizované sociální pojištění. Jeho koncepce sociálního pojištění, bez ohledu na cíle, které sledovala, obsahovala mnohé prvky, které se staly základem pro pozdější vytváření soustav sociálního zabezpečení ve světě. Soustava sociálního pojištění zahrnovala

- ▣ *pojištění nemocenské (1883),*
- ▣ *pojištění úrazové (1884) a invalidní,*
- ▣ *pojištění starobního (1889).*

Soustava sociálního pojištění byla budována jako povinná ochrana proti určitým sociálním rizikům (zejména úrazu a trvalé výdělečné neschopnosti). K provádění soustavy sociálního pojištění byly vytvářeny zvláštní organizace - pojišťovací pokladny.⁴

V průběhu **II. světové války** se v **Anglii** začal používat pojem ***národní pojištění***. Tento pojem byl pak v roce 1948 použit i u nás pro označení reformovaného sociálního pojištění, které bylo univerzálním a komplexním systémem.

Současný systém sociálního pojištění spočívá v tom, že ***pojištěné osoby a jejich zaměstnavatelé povinně odvádějí příspěvky, jejichž výše se odvozuje od výdělků pojištěných osob a výše peněžní částky, kterou osoba obdrží v případě pojistné události, je odvozena od výše odvedeného příspěvku.***

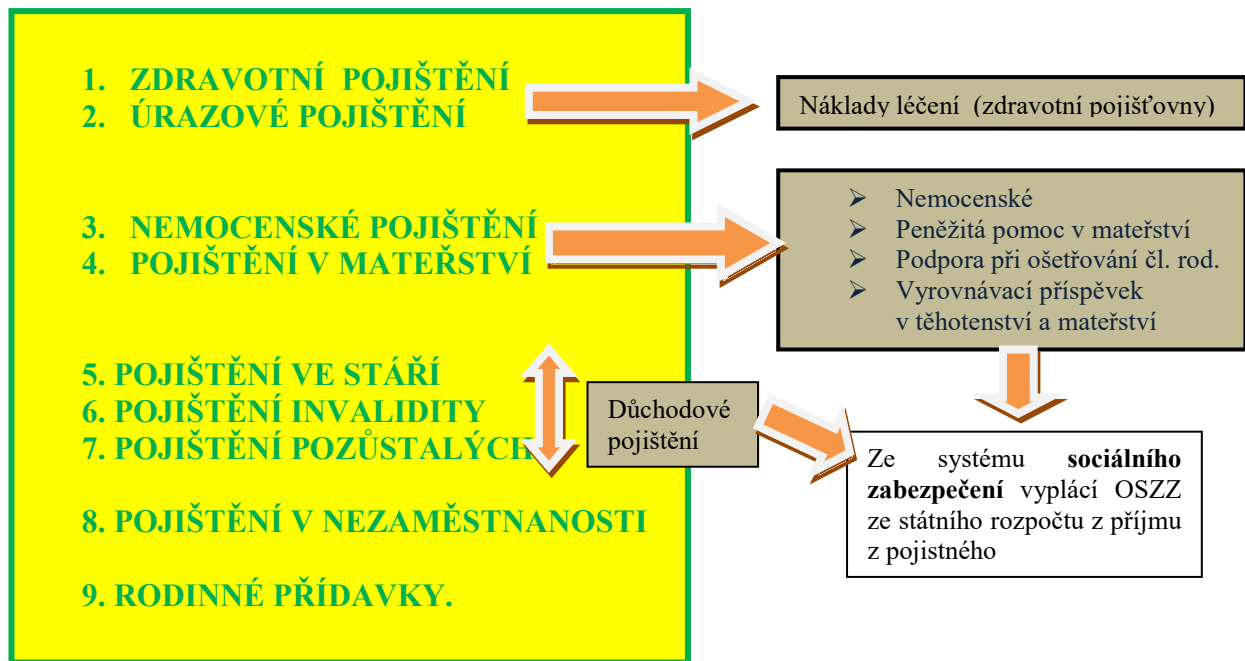
U sociálního pojištění a jeho využití pojištěnou osobou můžeme rozlišit v zásadě dvě časová období:

- **před pojistnou událostí** - tedy období, kdy se platí příspěvky, ale nenastala situace, pro kterou toto pojištění existuje
- **při pojistné události nebo po ní** – tedy období, kdy situace nastala a je nutné plnění

⁴ 80 let sociálního pojištění, ČSSZ, Praha, 2005

Podle mezinárodní klasifikace se sociální pojištění dělí na devět základních systémů

Z nemocenského pojištění osob samostatně výdělečně činných (OSVČ) se poskytují 2 dávky:

- nemocenské**
- peněžitá pomoc v mateřství**

Dále můžeme pojištění dělit na

- **krátkodobé**, což jsou pojištění v nemoci, mateřství a nezaměstnanosti,
- **dlouhodobé**, kterými jsou pojištění ve stáří, invaliditě a při ztrátě živitele.

POJISTNÉ

Shrnutím lze konstatovat, že **pojistné na sociální zabezpečení** je pravidelná platba odváděná na :

- *důchodové pojištění,*
- *nemocenské pojištění a na*
- *státní politiku zaměstnanosti.*

Povinnost platit pojistné mají

- a) **zaměstnavatelé**
- b) **zaměstnanci** (pokud se účastní nemocenského pojištění)
- c) **osoby samostatně výdělečně činné,**
- d) **osoby,** které se důchodově dobrovolně pojistily.

Pojistné se stanoví z

- ☑ **měsíčního vyměřovacího základu u zaměstnanců**
- ☑ **ročního vyměřovacího základu u osob samostatně výdělečně činných.**

■ **Zaměstnavatelé hradí pojistné ve výši celkem 24,8 %** úhrnu měsíčního vyměřovacího základu všech zaměstnanců (pro hlavní výdělečnou činnost činí minimální měsíční vyměřovací základ 25 % a pro vedlejší výdělečnou činnost 10 % průměrné mzdy stanovené vyhláškou MPSV. Pro rok 2016 činila průměrná mzda 27 006 Kč), z toho

- **2,1 %** na nemocenské pojištění,
- **21,5 %** na důchodové pojištění,
- **1,2 %** na státní politiku zaměstnanosti.

■ **Za zaměstnance odvádí zaměstnavatel pojistné na důchodové zabezpečení ve výši 6,5 %** měsíčního vyměřovacího základu.

Celkově je tedy za zaměstnance odvedeno na důchodové pojištění
 $21,5 + 6,5 = 28 %$ vyměřovacího základu.

Osoby samostatně výdělečně činné hradí 29,2 % ročního vyměřovacího základu, z toho:

- **28 %** na důchodové pojištění,
- **1,2 %** na státní politiku zaměstnanosti, a
- **2,1 %** pokud se účastní nemocenského pojištění.

Sociální pojištění, které je v současném světě nejrozšířenější se vyznačuje těmito pojmovými znaky :

- *jedná se o povinné a zákonem uložené pojištění,*
- *má zákonem stanovený osobní rozsah, tj. jak okruh povinně pojištěných osob, tak okruh povinných plátců pojistného,*
- *má zákonem stanovený věcný rozsah, tj. pojištěné sociální události, podmínky vzniku a trvání nároku, jakož i jeho výši,*
- *zákon stanoví i způsob správy a financování.*

Sociální pojištění fakticky nutí občany postarat se o svou budoucnost a budoucnost své rodiny odložením části osobní spotřeby, a to nikoliv na úkor veřejných daní. Současná sociální reforma je poznamenána přechodem o „socialistického“ pojetí sociálního zabezpečení k sociálnímu pojištění. K reformě patří i zavedení pojištění v nezaměstnanosti, obnovení úrazového pojištění a omezování přídavků na děti jen na nízko příjmové rodiny či občany.

SOCIÁLNÍ ZAOPATŘENÍ

Jedná se o solidární sociální systém *poskytování peněžitých dávek v případech definovaných smlouvou nebo zákonem. Solidárnost je dána tím, že v zátěžových situacích je zde člověk podpořen z daňového systému, do kterého movití občané přispívají více než občané nemovití.* Jedná se tak o finanční převody ve prospěch těch osob, které *splnily podmínky vzniku nároku, aniž si takový nárok „koupili“ placením zvláštních cílených příspěvků, jak je například činěno u pojistného v sociálním pojištění, nebo ho získali splněním stanovených hranic potřeby, tj. testováním majetku.*

Historicky patří sociální zaopatření k nejstarším formám sociálního zabezpečení. Již v antických státních útvarech byli vojenští veteráni odměňováni přidělováním půdy. V Babylonii pozůstali synové po vojácích dostávali vojenský příděl. Na našem území se za Marie Terezie začaly vyplácet státní penze laickým a nešlechtickým státním úředníkům, kteří po prohraných válkách s Pruskem byli povoláni k modernizaci státní správy. Za vlády císaře Josefa II. byl pak systém státních penzí dále propracován.

V ČR se forma sociálního zaopatření používá v systému státní sociální podpory.

Státní sociální podpora (SSP)

U nás zavedena teprve v roce 1995 (zákonem č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů) jako soustava státních zaopatřovacích dávek poskytovaných ze státního rozpočtu určitým skupinám osob. **Státní sociální podpora** je v rámci práva sociálního zabezpečení organizovaná solidarita mezi občany sloužící k překonání nepříznivých důsledků sociálních událostí. Je tvořena systémem státních dávek učených především rodinám s nezaopatřenými dětmi. Všechny dávky státní sociální podpory mají obligatorní charakter, hlavním kritériem pro přiznání některých z nich je příjmová situace rodiny.

Řeší sociální situace, které společnost, na základě určitého konsensu, uzná za hodné zřetele, tj. situace, kdy je účelné rodinu, především rodinu s dětmi podpořit.

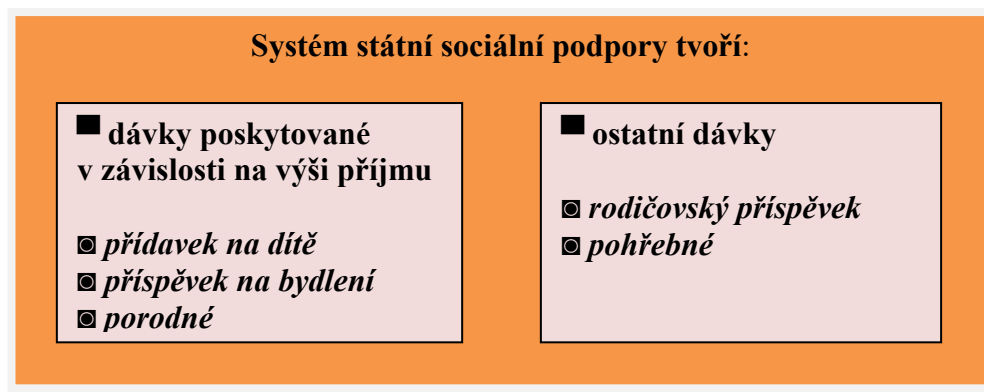
Jedná se především o:

- ◆ narození dítěte

- ♦ péči rodičů o dítě v jeho raném stádiu vývoje
- ♦ výchovu dítěte po celou dobu jeho přípravy na povolání atd.

Při posuzování nároků na dávky SSP se **netestuje majetek rodiny, pouze příjmy, a to také pouze u některých dávek.** Dávky mohou být kumulovány.

V závislosti na příjmu rodiny jsou poskytovány přídavek na dítě, příspěvek na bydlení, porodné. Bez ohledu na příjem rodiny se poskytují rodičovský příspěvek a pohřebné.

Dávky SSP zohledňují jak příjmovou tak i sociální situaci rodiny. Čím je v rodině více nepříznivých sociálních událostí, tím více a vyšších dávek je rodině poskytováno. Rodina může pobírat více dávek SSP souběžně.

Neplnění povinné školní docházky dítěte, za něž je rodiči pravomocně uložena sankce za neplnění povinností souvisejících s řádným plněním povinné školní docházky, má za důsledek postih v podobě snížení výplaty rodičovského příspěvku.

DÁVKY STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORY

Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je základní dlouhodobou dávkou poskytovanou rodinám s dětmi. Nárok mají rodiny s příjmem **do 2,4násobku životního minima.** Přídavek na dítě je poskytován ve třech výších podle věku dítěte.

Věk nezaopatřeného dítěte Přídavek na dítě v Kč měsíčně

do 6 let	500
6 – 15 let	610
15 – 26 let	700

Příspěvek na bydlení

Touto dávkou stát přispívá na náklady na bydlení rodinám a jednotlivcům s nízkými příjmy. Nárok na příspěvek na bydlení má vlastník nebo nájemce bytu přihlášený v bytě k trvalému pobytu, jestliže 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny nestačí k pokrytí nákladů na bydlení a zároveň těchto 30 % (v Praze 35 %) příjmů rodiny je nižší než příslušné normativní náklady stanovené zákonem.

Porodné

Touto dávkou se rodině s nízkými příjmy jednorázově přispívá na náklady související s narozením dítěte, nárok na porodné je vázán na stanovenou hranici příjmů v rodině. Nárok na porodné má rodina, které se narodilo první nebo druhé živé dítě a jejíž příjem v kalendářním čtvrtletí předcházejícím narození dítěte byl nižší než 2,7násobek životního minima rodiny. **Výše porodného činí cca 13 000 Kč na první živě narozené dítě, při narození druhého živého dítěte je to 10 000 Kč.**

Rodičovský příspěvek

Nárok na rodičovský příspěvek má rodič, který po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině, a to až do vyčerpání celkové částky **220 000 (novela 2019 - 300 000 Kč) Kč, nejdéle do 4 let věku dítěte.**

Jestliže alespoň jednomu z rodičů v rodině lze stanovit k datu narození dítěte 70 % 30násobku denního vyměřovacího základu pro stanovení peněžité pomoci v mateřství nebo nemocenské v souvislosti s porodem nebo převzetím dítěte podle zákona o nemocenském pojištění, rodič si může volit výši a tím i délku pobírání rodičovského příspěvku. Maximální měsíční výše rodičovského příspěvku se stanoví ve vazbě na uvedený vyměřovací základ: pokud 70 % 30 násobku denního vyměřovacího základu je nižší nebo rovno 7 600 Kč, rodičovský příspěvek může činit nejvýše 7 600 Kč; pokud 70 % 30násobku denního vyměřovacího základu převyšuje 7 600 Kč, je výše rodičovského příspěvku je omezena touto částkou, maximálně však výše rodičovského příspěvku může činit 11 500 Kč měsíčně. V případě, že vyměřovací základ lze stanovit u obou rodičů, vychází se z toho, který je vyšší. Volbu výše rodičovského příspěvku je možno měnit jedenkrát za tři měsíce.

Pokud ani jednomu z rodičů nelze uvedený vyměřovací základ stanovit, náleží rodičovský příspěvek v pevných měsíčních částkách 7 600 Kč do konce 9. měsíce věku a následně ve výši 3 800 Kč do 4 let věku dítěte.

Podmínkou nároku na rodičovský příspěvek je, že dítě mladší 2 let navštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 46 hodin v kalendářním měsíci. Dítě může navštěvovat léčebně rehabilitační zařízení nebo jesle, mateřskou školu nebo obdobné zařízení pro zdravotně postižené předškolní děti v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně. Dítě zdravotně postižené může navštěvovat jesle, mateřskou školu nebo obdobné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 6 hodin denně. Dítě, jehož osamělý rodič nebo oba rodiče jsou závislí na pomoci jiné osoby ve stupni III nebo IV, může navštěvovat jesle, mateřskou školu nebo obdobné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně. U dítěte, které dovršilo 2 roky věku, není docházka do zařízení omezena.

Příjmy rodiče nejsou sledovány. Rodič může při nároku na výplatu rodičovského příspěvku zlepšovat sociální situaci rodiny výdělečnou činností, ale musí v této době zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou.

Pohřebné

Na pohřebné má nárok osoba, jež vypravila pohřeb nezaopatřenému dítěti, nebo osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte, a to za podmínky, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR. Výše pohřebného je stanovena pevnou částkou **5 000 Kč**.

Nárok na dávky má občan České republiky, pokud on a s ním posuzovaní členové domácnosti mají trvalý pobyt na území České republiky. U cizince se za trvalý pobyt na území České republiky považuje pobyt po uplynutí 365 dní ode dne hlášení k pobytu. Do této doby se nezapočítává období, kdy je osoba žadatelem o azyl.

Nárok na výplatu dávek zaniká uplynutím 3 měsíců ode dne, za který dávky náleží. U dávek jednorázových zaniká nárok uplynutím 1 roku ode dne, za který dávka náleží.

Příjmy rozhodné pro nárok na dávky státní sociální podpory zahrnují především příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti a dále dávky nemocenského a důchodového zabezpečení a podporu v nezaměstnanosti včetně obdobných příjmů z ciziny. Do rozhodného příjmu se započítávají tzv. čisté příjmy.

Rodinou se pro účely státní sociální podpory rozumí soužití rodičů a nezaopatřených dětí ve společné domácnosti. Za nezaopatřené dítě je považováno dítě do skončení povinné školní docházky a dále, pokud se připravuje na budoucí povolání, nebo je zdravotně postižené, nejdéle však do 26 let věku.

Tento způsob hmotného zabezpečení občanů, splňujících nárok na výplatu konkrétní dávky, je financován ze státního rozpočtu ČR.

Pojmovými znaky státní sociální podpory jsou:

- ***jedná se o povinný a zákonem upravený nedistributivní systém,***
- ***má zákonem stanovený osobní rozsah, tj. okruh povinně zaopatřených osob,***
- ***má zákonem stanovený věcný rozsah, tj. podmínky vzniku a trvání nároku, jakož i jeho výši,***
- ***poživatel dávky do systému finančně nepřispívá***
- ***systém je financován se státního rozpočtu nebo podle jiných pravidel úhrady nákladů z veřejnoprávních prostředků.***

Dávky SSP vyřizuje **úřad práce příslušný podle místa trvalého bydliště žadatele (v Praze úřady městských částí)**

SOCIÁLNÍ POMOC

Sociální pomoc se řadí k nejstarším formám přerozdělení. Samotný pojem sociální pomoc nahradil v historii používané pojmy „*chudinská péče*“ či „*podpora*“. Fakticky je prováděná tak, že konkrétní subjekt poskytne pomoc těm nebo tomu, kdo ji prokazatelně potřebuje. Je-li pak poskytovatelem pomoci stát nebo jiná veřejnoprávní instituce, jedná se o *státní sociální pomoc*. Jejimi příjemci jsou pak ***pouze fyzické osoby ve stavu hmotné nouze a je směřována na uspokojování jejich potřeb, a to v přiměřeném a nezbytném rozsahu.***

Současné pojetí sociální pomoci zdůrazňuje aktivní úlohu adresáta pomoci a jeho občanskou odpovědnost za sebe i svou rodinu. Této odpovědnosti není nijak zbavován ani za situace, že se dostal do stavu hmotné nouze, kterou není schopen vlastními silami překonat a jiné formy podpory ze systému státní sociální podpory či sociálního pojištění nelze použít, když na ně nevzniknul nárok nebo nárok vzniknul, ale nestačí k překonání negativní sociální situace

V České republice existují **dva typy dávek sociální pomoci**

- *dávky v hmotné nouzi,*
- *dávky sociální péče.*

DÁVKY V HMOTNÉ NOUZI

Dávky v hmotné nouzi jsou moderní formou pomoci státu osobám, které mají nedostatečné příjmy, a nemohou si zajistit uspokojení základních potřeb sami. Vyplácení **sociálních dávek v hmotné nouzi** je jedním ze způsobů boje státu proti sociálnímu vyloučení svých občanů. Zároveň by měl systém člověka motivovat ke snaze postarat se o sebe sám a vychází z principu, že by se pracující člověk měl mít lépe než člověk, který se práci vyhýbá. Stát vyplácí tři typy dávek v hmotné nouzi - jsou to:

- **příspěvek na živobytí**
- **doplatek na bydlení**
- **dávky mimořádné okamžité pomoci**

Osoba v hmotné nouzi

Osoba či rodina nemá dostatečné příjmy a její celkové sociální a majetkové poměry neumožňují uspokojení základních životních potřeb na úrovni ještě přijatelné pro společnost. Současně si tyto příjmy nemůže z objektivních důvodů zvýšit (uplatněním nároků a pohledávek, prodejem nebo využitím majetku) a vyřešit tak svoji nelehkou situaci vlastním přičiněním.

Příspěvek na živobytí

Příspěvek na živobytí se posuzuje individuálně podle momentální situace žadatele a může jej pobírat osoba, která nemá dostatečný příjem na pokrytí základních potřeb. Výše příspěvku na živobytí se odvíjí od částek existenčního a životního minima.

Doplatek na bydlení

Doplatek na bydlení má pomoci člověku, který není schopen z vlastních zdrojů uhradit náklady spojené s bydlením. Tato **dávka v hmotné nouzi** je vyplácena majiteli nemovitosti nebo nájemci bytu nebo domu, pokud v ní má trvalé bydliště. Výše **doplatku na bydlení** je stanovena tak, aby žadateli po uhrazení nákladů na bydlení zbyla ještě alespoň částka nutná k živobytí.

Vyplácení doplatku na bydlení je však také časově omezeno. Žadatel jej může pobírat maximálně 84 měsíců v posledních 10 letech. Toto mezení neplatí pro domácnosti, kde mají

všichni členové rodiny více než 70 let nebo jsou zdravotně postižení a bydlí v domě speciálně určených pro tuto skupinu obyvatel.

Mimořádná okamžitá pomoc

Mimořádná okamžitá pomoc je poskytována osobám, které se ocitnou v situacích, které je nutno bezodkladně řešit. Velmi často je tato dávka využívána při živelních pohromách – například povodních. V tomto případě můžete od státu dostat okamžitě až 51 150 korun.

DÁVKY SOCIÁLNÍ PÉČE

Dávky sociální péče jsou vedle dávek v hmotné nouze druhým pilířem **státní sociální pomoci**. Mezi dávky sociální péče tak patří:

- příspěvek pro zdravotně postižené
- příspěvek na péči

Příspěvek pro zdravotně postižené

Příspěvek pro zdravotně postižené může požadovat pouze osoba zdravotně postižená a to ještě jen za splnění některých určitých podmínek, které se vztahují ke každému jednotlivému druhu příspěvku a definují rozsah postižení pro nárok na daný příspěvek. Osoba s hendikepem tak může získat **příspěvek na mobilitu, příspěvek na zvláštní pomůcku, výpůjčku zvláštní pomůcky nebo průkaz osoby se zdravotním postižením**.

Příspěvek na péči je druhým pilířem dávek sociální péče

Příspěvek na péči je určen lidem, kteří jsou díky zdravotním indispozicím odkázáni na pomoc jiné osoby. **Příspěvek na péči** však přitom patří nemocné osobě, nikoliv osobě, která se o dotyčného stará. Zákon definuje čtyři úrovně závislosti od mírné až po úplnou a od toho se odvíjí výše příspěvku na péči.

Státní sociální pomoc se vyznačuje těmito pojmovými znaky :

- *jedná se o povinný, zákonem upravený nedistributivní systém,*
- *má zákonem stanovený osobní rozsah, tj, jak okruh povinně zaoptřených osob,*
- *má zákonem stanovený věcný rozsah, tj. podmínky vzniku a trvání nároků, jakož i jejich výši,*
- *zákon stanoví způsob ověřování potřebnosti,*
- *poživatel pomoci (dávky) do systému finančně nepřispívá,*
- *systém je spravován z pověření státu obcemi a je financován zpravidla ze státního, ale i jiného veřejnoprávního rozpočtu či jiných pravidel.*

Typické je pro státní sociální pomoc, že je zaměřená na :

- *staré občany,*
- *zdravotně postižené občany,*
- *dlouhodobě nezaměstnané občany,*
- *nízkopříjmové a rozvrácené rodiny,*
- *občany sociálně dezintegrované (občané závislí na alkoholu nebo drogách, bezdomovci apod.), přičemž zde nehraje roli zda jsou dezintegrovaní na základě vlastního zavinění nebo z objektivních příčin.*

Sociální služby

Historickými formami sociálních služeb bylo zřizování a provozování různých útulen, špitálů, božích domů apod., které poskytovaly různé stupně péče a služeb sirotkům, nemocným, prostitutkám, starým lidem, atd., kteří nebyli schopni nebo se nemohli o sebe postarat a dostali se tak na okraj společnosti.

Cílem sociálních služeb je:

- zachovávat lidskou důstojnost klientů,
- vycházet z individuálně určených potřeb klientů,
- rozvíjet aktivně schopnosti klientů,
- zlepšit nebo alespoň zachovat soběstačnost klientů,
- poskytovat služby v zájmu klientů a v náležité kvalitě.

Základními činnostmi při poskytování sociálních služeb jsou pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování nebo pomoc při zajištění bydlení, pomoc při zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, poradenství, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, sociálně terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů. Obsah základních činností u jednotlivých druhů sociálních služeb stanoví příslušný prováděcí předpis.

Je třeba upozornit, že bezplatnost nepatří k pojmovým znakům sociálních služeb, takže jsou poskytovány jak bezúplatně, tak za úplatu.

Poskytovatelé sociálních služeb

Obce a kraje dbají na vytváření vhodných podmínek pro rozvoj sociálních služeb, zejména zjišťováním skutečných potřeb lidí a zdrojů k jejich uspokojení; kromě toho sami zřizují organizace poskytující sociální služby.

Nestátní neziskové organizace a fyzické osoby, které nabízejí široké spektrum služeb, jsou rovněž významnými poskytovateli sociálních služeb.

Ministerstvo práce a sociálních věcí je nyní zřizovatelem pěti specializovaných ústavů sociální péče.

Z uvedeného vyplývá, že v širším pojetí jsou sociální služby poskytovány

- *přímo veřejnoprávní institucí,*
- *soukromoprávní institucí za podpory a z prostředků veřejnoprávní instituce,*
- *soukromoprávními institucemi poskytujícími služby se státní akreditací a pod odborným dohledem státu.*

Druhy sociálních služeb

- a) **Sociální poradenství**
- b) **Služby sociální péče**
- c) **Služby sociální prevence**

Sociální poradenství

***Základní** sociální poradenství je součástí všech druhů sociálních služeb. Poskytuje osobám v nepříznivé sociální situaci potřebné informace přispívající k řešení jejich situace.*

***Odborné** sociální poradenství zahrnuje občanské poradny, manželské a rodinné poradny, sociální práci s osobami společensky nepřizpůsobenými, poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí, sociálně právní poradenství pro osoby se zdravotním postižením a seniory. Služba obsahuje poradenství, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při uplatňování práv a oprávněných zájmů.*

Služba se poskytuje bez úhrady.

Služby sociální péče

Osobní asistence, pečovatelská služba, tísňová péče, průvodcovské a předčitatelské, denní a týdenní stacionáře, domovy pro osoby se zdravotním postižením, domovy pro seniory a domovy se zvláštním režimem, chráněné bydlení, sociální služby poskytované ve zdravotnických zařízeních.

Služby sociální péče se poskytuje bez úhrady.

Služby sociální prevence

Poskytované bez úhrady

Raná péče, telefonická krizová pomoc, tlumočnické služby, kontaktní centra, krizová pomoc, intervenční centra, nízkoprahová zařízení pro děti a mládež, služby následné péče, sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi, sociálně aktivizační služby pro seniory a osoby se zdravotním postižením, terénní programy

Poskytované za úhradu

Azylové domy, domy na půl cesty, nízkoprahová denní centra (osoby hradí úhradu za stravu ve výši stanovené poskytovatele), noclehárny, sociálně terapeutické dílny, terapeutické komunity, sociální rehabilitace

HLAVNÍ INSTITUCE SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ V ČR

ČESKÁ SPRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ (ČSSZ)

ČSSZ je největší a v rámci státní správy ČR zcela výjimečnou finančně správní institucí, která

- **spravuje** agendu zhruba *8,5 milionu klientů, z toho více než 2,9 milionu důchodců.*
- **vyplácí** přes *3,5 milionu důchodů a měsíčně kolem 200 tisíc dávek nemocenského pojištění.*

Přínos ČSSZ do státního rozpočtu tvoří více než 1/3 všech příjmů. Jde o peníze, které pravidelně vybírá na pojistném na sociální zabezpečení a příspěvky na státní politiku zaměstnanosti.

Organizační struktura

Strukturu ČSSZ tvoří :

- ústředí ČSSZ,
- pracoviště ČSSZ (regionální),
  - Pracoviště ČSSZ Brno
  - Pracoviště ČSSZ České Budějovice
  - Pracoviště ČSSZ Hradec Králové
  - Pracoviště ČSSZ Ostrava
  - Pražská správa sociálního zabezpečení
  - Pracoviště ČSSZ Plzeň
  - Pracoviště ČSSZ Střední Čechy
  - Pracoviště ČSSZ Ústí nad Labem
- okresní správy sociálního zabezpečení,
- Pražská správa sociálního zabezpečení a Městská správa sociálního zabezpečení Brno a jejich územní pracoviště.

Všechny organizační jednotky a útvary ČSSZ mají své ředitele, územní pracoviště Pražské správy sociálního zabezpečení a Městské správy sociálního zabezpečení Brno své vedoucí.

Plní také úkoly vyplývající z mezistátních úmluv o sociálním zabezpečení a podle koordinačních nařízení Evropské unie je styčným místem vůči zahraničním institucím pro

- peněžité dávky v nemoci a mateřství,
- důchody a peněžité dávky v případě pracovních úrazů a nemocí z povolání.

Kompetence ČSSZ jsou upraveny zákonem ČNR č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Podle ustanovení § 5 odst. 1 tohoto zákona plní ČSSZ tyto úkoly :

- **rozhoduje**
  - **o dávkách důchodového pojištění**, pokud není v uvedeném zákoně stanoveno, že o nich rozhoduje jiný orgán sociálního zabezpečení, a zařizuje výplaty těchto dávek,
  - **o povinnosti občana vrátit dávku důchodového pojištění** poskytnutou neprávem nebo v nesprávné výši, pokud je o této dávce oprávněna rozhodovat,
  - o povinnosti organizace nahradit neprávem vyplácené částky na dávce důchodového pojištění, pokud je o této dávce oprávněna rozhodovat,
  - **o odvoláních ve věcech**, v nichž v prvním stupni rozhodla okresní správa sociálního zabezpečení,
  - **o odstranění tvrdostí**, které by se vyskytly při provádění sociálního zabezpečení, pokud jí bylo v jednotlivých případech svěřeno,
- **vybírá pojistné na sociální zabezpečení a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti** podle zvláštního zákona,
- **jedná před soudem v řízení o přezkoumání rozhodnutí** ve věcech sociálního zabezpečení,
- **plní úkoly při výplatě dávek sociálního zabezpečení do ciziny**,
- **řídí a kontroluje činnost okresních správ sociálního zabezpečení**,
- **dává souhlas ke změně pobytu práce neschopného občana při jeho odjezdu do ciziny**,
- **zajišťuje vydávání tiskopisů** předepsaných podle zákona.

Kromě úkolů uložených v § 5 odst. 1 cit. zákona ČSSZ kontroluje plnění povinností subjektů sociálního zabezpečení, posuzuje zdravotní stav a pracovní schopnost občanů pro účely sociálního zabezpečení, vede evidenci práce neschopných občanů a v určených případech provádí nemocenské pojištění.

Ostatní úkoly České správy sociálního zabezpečení

Kromě zákonem stanovených úkolů vykonává ČSSZ další důležité činnosti, které zajišťují jeho efektivní provoz :

- odpovídá za účelné vynakládání rozpočtových prostředků na sociální zabezpečení,
- sestavuje návrhy plánu a rozpočtu pro zajištění provozu ČSSZ,
- odpovídá za vedení klasických a automatizovaných evidencí dat potřebných pro rozhodování ve věcech důchodového pojištění, nemocenského pojištění a lékařské posudkové služby,
- odpovídá za vytváření a rozvíjení automatizovaného informačního systému a provádí racionalizační opatření v oblasti sociálního zabezpečení,
- odpovídá za správu svěřeného majetku (budov, zařízení, výpočetní techniky atd.).

Vztahy České správy sociálního zabezpečení k jiným subjektům

ČSSZ spolupracuje při zajišťování svých úkolů s ostatními orgány státní správy a organizacemi a dalšími subjekty, které se podílejí na provádění sociálního zabezpečení v České republice nebo vykonávají jiné činnosti s touto oblastí bezprostředně související. ČSSZ ve výše uvedených oblastech spolupracuje zejména s:

- orgány sociálního zabezpečení ministerstva obrany, ministerstva vnitra a ministerstva spravedlnosti, vzájemné předávání podkladových materiálů a výplat některých důchodů,
- ministerstvem zdravotnictví (ve věcech lékařské posudkové služby), Všeobecnou zdravotní pojišťovnou (ve věcech lékařské posudkové služby, údaje o zániku nároku na některé druhy důchodů) a dalšími zdravotními pojišťovnami,
- ministerstvem financí ve věcech rozpočtových prostředků, zřizování nových účtů,
- peněžními ústavami (výplata důchodů na účty), především s Českou národní bankou, která vede účty ústředí ČSSZ a krajským správám sociálního zabezpečení,
- státním podnikem Česká pošta, který zajišťuje většinu hotovostních výplat důchodů,
- zdravotnickými zařízeními při posuzování zdravotního stavu a zajišťování výplat důchodů do těchto zařízení,
- ústavy sociální péče při zajišťování výplat důchodů do těchto zařízení,
- fyzickými a právníckými osobami při plnění úkolů v oblasti sociálního zabezpečení a lékařské posudkové služby.

V rámci legislativního procesu a přípravy koncepce sociálního zabezpečení spolupracuje ČSSZ se členy příslušných výborů Poslanecké sněmovny a Senátu Parlamentu ČR. Při mezirezortních připomínkových řízeních ČSSZ spolupracuje i s dalšími ústředními orgány státní správy ČR.

ZDRAVOTNÍ POJIŠŤOVNY

Úkol provádět zákonné zdravotní pojištění je svěřen zdravotním pojišťovnám jako finančním institucím sui generis. Jedná se o

- **Všeobecnou zdravotní pojišťovnu ČR (VZP)**, která je zřízená přímo zákonem,
- **Zaměstnanecké zdravotní pojišťovny**
  - **resortní**, zákonem určené zejména pro zaměstnance všech organizací založených nebo řízených jedním ministerstvem,
  - **oborové**, určené pro zaměstnance jednoho oboru,
  - **podnikové**, určené pro zaměstnance jednoho nebo více podniků
  - **další**, např. mezirezortní, mezioborové.

Od roku 1993 na území České republiky působilo celkem 29 zdravotních pojišťoven. Tento počet se postupem času zredukoval na **současných sedm**.

V České republice nyní působí tyto zdravotní pojišťovny:

- ***Všeobecná zdravotní pojišťovna České republiky,***

a dále těchto 6 zaměstnaneckých pojišťoven:

- ***Vojenská zdravotní pojišťovna České republiky,***
- ***Česká průmyslová zdravotní pojišťovna,***
- ***Oborová zdravotní pojišťovna zaměstnanců bank, pojišťoven a stavebnictví,***
- ***Zaměstnanecká pojišťovna Škoda,***
- ***Zdravotní pojišťovna ministerstva vnitra České republiky,***
- ***Revírní bratrská pokladna, zdravotní pojišťovna.***

Pro činnost všech zdravotních pojišťoven platí, že:

- *jsou právníckými osobami s vlastní právní subjektivitou,*
- *hospodaří s vlastním majetkem a majetkem jím svěřeným,*
- *vytvářejí a používají svůj vlastní účetní a informační systém, který musí navazovat na státní statistickou evidenci,*
- *nesmějí zřizovat a provozovat zdravotnické zařízení ani podnikat s prostředky plynoucími z veřejného zdravotního pojištění,*
- *vnější kontrolu činnosti provádí Ministerstvo zdravotnictví v součinnosti s Ministerstvem financí, zjištěné nedostatky mohou být řešeny i zavedením nucené správy až na jeden rok, Hospodaření zdravotních pojišťoven podléhá také kontrole Nejvyššího kontrolního úřadu*
- *náklady zdravotní péče poskytnuté pojištěncům státními i nestátními zdravotnickými zařízeními hradí příslušná zdravotní pojišťovna na základě smluv uzavřených s těmito zařízeními.*

Všechny zdravotní pojišťovny mají komplexní zodpovědnost po stránce odborné i ekonomické za hrazené zdravotní služby poskytované každému z celkem více než 10 milionů pojištěnců veřejného zdravotního pojištění. V souladu s těmito stěžejními úkoly pak činnost zdravotních pojišťoven zahrnuje také řadu dalších souvisejících oblastí, jako např.

- *vedení evidence pojištěnců (VZP ČR vede centrální registr všech pojištěnců),*
- *vedení evidence poskytovatelů zdravotních služeb,*
- *kontrolní činnosti (jak plátců pojistného, tak i poskytovatelů zdravotních služeb), a další.*

Všeobecná zdravotní pojišťovna ČR (VZP)

VZP byla zřízena zákonem č. 551/1991 Sb. s účinností od 1. 1. 1992 a je zde pojištěno cca **75 % všech obyvatel ČR** a je zde veden také největší počet pojištěnců, za které je plátcem pojistného stát.

Organizační strukturu VZP tvoří Ústředí se sídlem v Praze, krajské pobočky, územní pracoviště a úřadovny. Organizaci a postavení organizačních složek podrobně upravuje organizační řád VZP.

V čele VZP stojí ředitel VZP, kterého jmenuje (na 4 roky) a odvolává správní rada VZP. Ředitel VZP je statutárním orgánem VZP a jedná jejím jménem.

Orgány VZP ČR jsou:

- **Správní rada** je tvořena **30 členy**, z čehož 10 členů jmenuje a odvolává na návrh ministra zdravotnictví vláda a 20 členů je volených (odvolávaných) Poslaneckou sněmovnou PČR podle principu poměrného zastoupení politických stran ve Sněmovně.
- **Dozorčí rada** je tvořena **13 členy**, z čehož 3 členy na návrh ministrů práce a sociálních věcí, zdravotnictví a financí jmenuje vláda a 10 členů je volených (odvolávaných) Poslaneckou sněmovnou PČR podle principu poměrného zastoupení politických stran ve Sněmovně.

Funkční období člena orgánu VZP je **čtyřleté**, přičemž vykonávat tutéž funkci je opětovně možné pouze **ve dvou po sobě jdoucích funkčních obdobích**. Členství v orgánech **nezakládá pracovníprávní vztah k VZP**. S funkcí je spojena **odměna** ve výši stanovené ve zdravotně pojistném plánu a **náhrada výdajů** spojených s výkonem funkce.

Pro členství v orgánech všech zdravotních pojišťoven je vyžadována věková hranice **nejméně 25 let**, bezúhonnost, státní občanství a trvalý pobyt na území ČR.

ÚŘAD PRÁCE ČESKÉ REPUBLIKY

Úřad práce České republiky (dále jen „Úřad práce ČR“) je správním úřadem s celostátní působností a je organizační složkou státu.

Úřad práce ČR byl zřízen dnem 1. 4. 2011, **zákonem č. 73/2011 Sb., o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů**. Ministerstvo práce a sociálních věcí řídí Úřad práce ČR a je jeho nadřízeným správním úřadem.

Úřad práce ČR tvoří

- **generální ředitelství,**
- **krajské pobočky a pobočka pro hlavní město Prahu (14 krajských poboček“).**
  - *součástí krajských poboček jsou kontaktní pracoviště.*

V čele Úřadu práce ČR je generální ředitel. V čele krajské pobočky je ředitel. V čele kontaktního pracoviště krajské pobočky je ředitel nebo vedoucí.

Kontaktní pracoviště

Jsou organizačními útvary krajských poboček. Součástí kontaktního pracoviště mohou být detašovaná, či dislokovaná územní pracoviště, popř. výjezdní pracoviště.

Od 1. 1. 2012 lze vyřídít veškeré služby v oblasti

- ☐ zaměstnanosti,
- ☐ státní sociální podpory,
- ☐ pomoci v hmotné nouzi i
- ☐ dávek pro osoby se zdravotním postižením

na **423 kontaktních pracovištích** Úřadu práce ČR a 26 detašovaných, resp. výjezdních pracovištích Úřadu práce ČR.

PŮSOBNOST KONTAKTNÍCH PRACOVIŠŤ ÚŘADŮ PRÁCE

■ Vůči všem občanům

☐ poskytuje informační služby v oblasti pracovních příležitostí, zejména informace o

- volných pracovních místech v České republice a zemích EU
- situaci na trhu práce v České republice a zemích EU
- podmínkách zaměstnávání v zahraničí
- možnostech dalšího vzdělávání

☐ poskytuje poradenské služby pro

- volbu povolání
- volbu rekvalifikace
- zprostředkování vhodného zaměstnání

■ Vůči osobám se zdravotním postižením

- zabezpečuje pracovní rehabilitaci zaměřenou na získání a udržení vhodného zaměstnání
- může poskytnout příspěvek na vytvoření a provoz chráněného pracovního místa, pokud se tyto osoby rozhodnou vykonávat samostatnou výdělečnou činnost
- poskytuje poradenské služby pro volbu přípravy k práci osob se zdravotním postižením

■ Vůči uchazečům o zaměstnání

- poskytuje služby spojené se zprostředkováním vhodného zaměstnání
- vyplácí podporu v nezaměstnanosti a podporu při rekvalifikaci
- může zabezpečit rekvalifikaci, vyžaduje-li to jejich uplatnění na trhu práce
- může poskytnout příspěvek na zřízení společensky účelného pracovního místa za účelem výkonu samostatné výdělečné činnosti

(Uchazečem o zaměstnání je osoba, která osobně požádá o zprostředkování vhodného zaměstnání krajskou pobočku Úřadu práce ČR, v jejímž územním obvodu má bydliště, a při splnění zákonem stanovených podmínek je Úřadem práce ČR zařazena do evidence uchazečů o zaměstnání).

■ Vůči zájemcům o zaměstnání

- poskytuje služby spojené se zprostředkováním vhodného zaměstnání
  - může zabezpečit rekvalifikaci, vyžaduje-li to jejich uplatnění na trhu práce
- (Zájemcem o zaměstnání je osoba, která má zájem o zprostředkování zaměstnání a za tím účelem požádá o zařazení do evidence zájemců o zaměstnání kteroukoliv krajskou pobočku Úřadu práce ČR na území České republiky).*

■ Vůči zaměstnavatelům

- poskytuje poradenské a informační služby v oblasti pracovních příležitostí
- vyhledává na volná pracovní místa uchazeče o zaměstnání a zájemce o zaměstnání
- poskytuje informace a poradenství v otázkách spojených se zaměstnáváním osob se zdravotním postižením
- poskytuje příspěvek na podporu zaměstnávání osob se zdravotním postižením a spolupracuje při vytváření a přizpůsobování pracovních míst a pracovních podmínek pro osoby se zdravotním postižením
- může poskytnout v rámci aktivní politiky zaměstnanosti
  - příspěvek na vytvoření pracovních příležitostí v rámci veřejně prospěšných prací
  - příspěvek na společensky účelná pracovní místa
  - překlenovací příspěvek
  - příspěvek na zapracování
  - příspěvek při přechodu na nový podnikatelský program
  - příspěvek na vytvoření chráněného pracovního místa a na provoz chráněného pracovního místa
  - příspěvek na vytvoření chráněné pracovní dílny a na provoz chráněné pracovní dílny
  - úhradu nákladů rekvalifikace prováděné v zájmu dalšího pracovního uplatnění jejich zaměstnanců
  - úhradu nákladů na přípravu k práci osob se zdravotním postižením v rámci jejich pracovní rehabilitace

Cizincům

- uděluje povolení k zaměstnání v České republice
(*Cizincem se pro účely zaměstnávání rozumí fyzická osoba, která není státním občanem České republiky, občanem Evropské unie ani jeho rodinným příslušníkem*).

■ Ostatní činnosti Úřadu práce České republiky

- zabezpečuje a podporuje projekty a opatření v oblasti trhu práce, včetně účasti na mezinárodních programech a projektech
- vykonává kontrolní činnost na úseku zaměstnanosti
- povoluje výkon umělecké, kulturní, sportovní nebo reklamní činnosti dítěte
- sleduje plnění povinného podílu zaměstnávání osob se zdravotním postižením
- zabezpečuje mzdové nároky zaměstnanců při platební neschopnosti zaměstnavatele
- přijímá a zajišťuje vyřízení stížností občanů
- rozhoduje, zda jde o osobu zdravotně znevýhodněnou, popřípadě o tom, že fyzická osoba se nepovažuje za osobu zdravotně znevýhodněnou
- uděluje a odnímá povolení ke zprostředkování zaměstnání a vede evidenci agentur práce

■ v oblasti nepojistných sociálních dávek úkoly správního orgánu prvního stupně dle zákona o státní sociální podpoře, zákona o pomoci v hmotné nouzi, zákona o sociálních službách, zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a zákona o sociálně-právní ochraně dětí zejména tyto úkoly:

☐ rozhoduje ve správním řízení o přiznání příslušné dávky.

- [Přídavek na dítě](#)

Přídavek na dítě je základní dlouhodobou dávkou poskytovanou rodinám s dětmi, která jim pomáhá krýt náklady, spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí. Při poskytování dávky je testován příjem rodiny v předchozím kalendářním roce. Za příjem se považuje i rodičovský příspěvek.

- [Příspěvek na bydlení](#)

Příspěvek na bydlení přispívá na krytí nákladů na bydlení rodinám či jednotlivcům s nízkými příjmy. Poskytování příspěvku podléhá testování příjmů rodiny za kalendářní čtvrtletí. Za příjem se považují i přídavek na dítě a rodičovský příspěvek.

- [Rodičovský příspěvek](#)

Na rodičovský příspěvek má rodič nárok, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o nejmladší dítě v rodině. Při poskytování této dávky není testován příjem rodiny ani výdělečná činnost pečujícího rodiče.

- [Dávky pěstounské péče](#)

Od 1. ledna 2013 jsou dávky pěstounské péče upraveny zákonem č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů (odměnu pěstouna, příspěvek na úhradu potřeb dítěte, příspěvek na zakoupení motorového vozidla, příspěvek při převzetí dítěte

- [Porodné](#)

Porodné je dávka, kterou se jednorázově přispívá na náklady související s narozením prvního dítěte. Při poskytnutí dávky je testován příjem rodiny v předchozím kalendářním čtvrtletí. Za příjem není považován rodičovský příspěvek a přídavek na dítě.

- [Pohřebné](#)

Touto dávkou se přispívá na náklady spojené s vypravením pohřbu. Příjem rodiny se netestuje.

☐vede evidenci žádostí o dávky v informačním systému, zpracovává údaje potřebné pro rozhodování o dávce do informačního systému,

☐ rozhoduje o případných námitkách účastníka řízení, předává nadřízenému orgánu odvolání, pokud ve své kompetenci neprovedl autoremeduru,

☐ zpracovává řádné i mimořádné výplaty dávek,

☐ provádí exekuce z přiznaných dávek,

☐ vyřizuje agendu posouzení zdravotního stavu pro účely nepojistných sociálních dávek

☐ zajišťuje agendu dávek pěstounské péče.

PRÁVO SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

POJEM, PŘEDMĚT A OBSAH PRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Sociální politika se realizuje prostřednictvím různých nástrojů, z nichž hlavním nástrojem je právo. Právo sociálního zabezpečení je relativně samostatným odvětvím českého právního řádu. Jeho samostatnost je možno odůvodnit jeho předmětem, metodou právní úpravy a zejména zájmem státu na jeho kodifikaci. Relativní samostatnost pak znamená, že je nedílnou součástí celého právního řádu a navazuje na další právní odvětví (např. právo ústavní, pracovní právo, ale i právo správní, občanské a rodinné).

Jako relativně samostatné odvětví práva se právo sociálního zabezpečení konstitovalo poměrně nedávno. Ještě v osmdesátých létech minulého století učebnice pracovního práva zařazovaly právo sociálního zabezpečení jako pododvětví pracovního práva. Vyskytovaly se i názory , že se jedná o zvláštní část práva správního. V současné době je ovšem obecně zastáván názor, že právo sociálního zabezpečení vykazuje vlastní specifické znaky , které je od jiných právních odvětví zřetelně odlišují.

V objektivním smyslu rozumíme právem sociálního zabezpečení

„souhrn právních norem, které upravují schování subjektů ve společenských vztazích vznikajících při poskytování hmotného zabezpečení či jiné pomoci občanům, kteří v důsledku právem akceptovaných sociálních událostí, takové plnění či pomoc potřebují“.

Předmětem právní úpravy práva sociálního zabezpečení je *chování lidí ve společenských vztazích vznikajících při sociálním zabezpečení a realizaci sociální politiky*. K základním okruhům těchto společenských vztahů se řadí vztahy vznikající při :

- *poskytování preventivní a léčebné péče,*
- *zabezpečení v dočasné pracovní neschopnosti,*
- *zabezpečení dlouhodobé a trvalé pracovní neschopnosti,*
- *zabezpečení těhotných žen, matek a novorozenců,*
- *zabezpečení výchovy a výživy dětí v rodině,*
- *zabezpečení ve stáří,*
- *zabezpečení při ztrátě živitele,*
- *zabezpečení sociálně potřebných občanů.*

Obsahem práva sociálního zabezpečení při úpravě uvedených vztahů je právně reglementovat zejména

- *právní režim vzniku právních poměrů sociálního zabezpečení,*
- *obecné právní postavení subjektů vztahů,*
- *charakter stanovení práv a povinností,*
- *způsob ochrany práv a*
- *prostředky zabezpečující plnění povinností.*

Právo sociálního zabezpečení však zejména vymezuje **sociální události, které vyvolávají plnění ze sociálního zabezpečení**. Pod pojmem **sociální událost** tak chápeme událost právem uznanou, tedy událost, s níž právo spojuje vznik, změnu nebo zánik práv a povinností, pomocí jichž lze předejít, zmírnit nebo překonat tíživou životní situaci způsobenou takovou událostí.

Právo sociálního zabezpečení má velmi úzké vztahy k jiným právním odvětvím, zejména k právu pracovnímu a správnímu, které upravuje některé procesy při realizaci práva sociálního zabezpečení. Svou povahou náleží do sféry **práva veřejného**, i když vykazuje určité soukromoprávní rysy.

HISTORICKÝ VÝVOJ PRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Před vznikem moderní společenské formy – buržoazního státu bylo řešení sociálních problémů výjimečným jevem. O své členy se musela postarat vždy především rodina, v prvobytně pospolné společnosti kmenové společenství. Ani v otrokářském řádu nelze nalézt nějakou sociální ochranu občanů. Otroci byli majetkem svého pána a chránil-li je pán při nemoci nebo zranění, chránil tak svůj majetek. Mezi první sociální opatření patřilo rozdávání chleba, nařízené římskými císaři. I svobodná chudina měla své sociální problémy, zejména co se týkalo schopnosti platit daně, na druhou stranu byla schopná plodit vojsko, a tím pro společnost žádoucí. Svobodné obyvatelstvo si za účelem podpory v nemoci nebo při úmrtí vytvářelo spolky.

První formy ochrany pracujících přinesl **středověk**, byly to cechy a bratrstva, později i čelední řády a chudinská péče. V předhusitských dobách byla hlavní formou zajištění starých osob, chromých, slepých nebo nemocných, almužna z individuální žebroty. Později se charitativní činnosti ujímala církev, dobrovolnou chudinskou péči zajišťovala z příspěvků, které se vybíraly při bohoslužbách. Zároveň se vytvářely svépomocné podpůrné spolky, organizované původně jako hornická bratrstva, jejichž úkolem bylo pomáhat práce neschopným a starým členům a rodinám, které po nich zůstaly. Z těchto hornických cechů vznikaly **hornické nemocenské pokladny**, o nichž je záznam z r. 1527, kdy jejich statut byl potvrzen tehdejší českým králem Ferdinandem I.

V roce **1661** byl v českých zemích přijat **patent o tulácích a žebrácích**, který dovolil obcím přiznávat právo žebrat pouze práce neschopné chudině.

Se vznikem a rozšiřováním **kapitalistických výrobních vztahů** došlo ke změnám. Zrušením nevolnictví a poddanství se uvolnily rodinné svazky venkovského obyvatelstva pro práci ve městech. Když však svou pracovní schopnost dělník ztratil a nemohl se vrátit k příbuzným na vesnici, ujala se nejtěžších případů církev provádějící chudinskou péči. Teprve koncem 18. století je tato dobrovolná péče nahrazena veřejnoprávní chudinskou péčí, to je péčí poskytovanou obcemi zpravidla na základě domovského práva uzákoněného v roce 1868, zákonem č.59.. Státem nařízená obecná chudinská péče byla dokonalejší formou péče o staré a nemocné. Ubytování a strava byly nyní poskytovány v rámci obce, ke které chudý příslušel.

Za panování Marie Terezie v 2. polovině 18. století došlo k rozsáhlé reformě státní správy a k nastupů profesionálů do vysokých úřadů. Představila tzv. **penzijní normály**, které

zajišťovali vdovám a dětem po zaměstnancích nárok na státní podporu a státním úředníkům zajišťovaly po deseti letech uspokojivé služby právo na penzi.

V r. 1883 v novele živnostenského řádu bylo uloženo všem majitelům živnostenských podniků povinnost, a to bezpodmínečnou, zřídit závodní pokladnu nebo své dělnictvo k nějaké již existující pokladně přihlásit.

Dále následovaly **Bismarckovy reformy** – v roce 1883 bylo uzákoněno nemocenské pojištění, v roce 1884 úrazové pojištění a v roce 1889 starobní a invalidní pojištění. Byly tak položeny základy tzv. Bismarckova modelu sociálního pojištění. Povinné sociální pojištění poté bylo zavedeno i v rakouské části Rakousko-Uherska (tj. i pro české země).

Po 1. světové válce bylo převzato rakouské sociální zabezpečení, a to pojištění úrazové, nemocenské, hornické a penzijní pojištění soukromých zaměstnanců. Zákon o invalidním a starobním pojištění zaměstnanců byl schválen v r. 1924, účinnosti však nabyl od 1. 7. 1926. Vztahoval se pouze na dělníky. Polovinu pojistného hradil zaměstnavatel, druhou polovinu zaměstnanec. Úroveň sociálního zabezpečení byla nízká, s výjimkou některých tehdy preferovaných skupin, například státních a veřejných zaměstnanců. Sociální pojištění nezahrnovalo veškeré obyvatelstvo a bylo nedostačující, i nadále existovala veřejná chudinská péče, která spočívala na domovských obcích. V oblasti sociální péče působila řada spolků a dobrovolných organizací charitativního nebo účelového charakteru (ČČK, Liga proti tuberkulóze, péče o mládež atp.).

Po roce 1945 veškeré úkoly v sociálním zabezpečení převzal na sebe stát, prostředky na sociální zabezpečení nesoustřeďoval formou pojistného nebo dobrovolných příspěvků, ale veškeré náklady hradil z povinných daňových odvodů. Již v roce 1948 byl vydán zákon o národním pojištění, který zrovnoprávnil všechny skupiny zaměstnanců, v roce 1951 byla správa nemocenského pojištění převedena na Revoluční odborové hnutí a v témže roce převedl zdravotnická zařízení do jednotného systému státní zdravotní péče. Přelomovým zákonem byl zákon č. 54/1956 Sb., který částečně platí dosud. V roce 1966 byl přijat zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu. Tyto a další a další zákony měly za účel uznání všech sociálních událostí, které mohou občana postihnout, ale zároveň i kontrolu státu nad vynakládáním prostředků na sociální zabezpečení.

Po roce 1989 přistoupeno k zásadní reformě systému sociálního zabezpečení, jejímž základním úkolem byl přechod od sociálního zabezpečení k sociálnímu pojištění. Prvními výstupy reformy bylo zrušení preferenci v důchodovém systému, tj. zrušení osobních důchodů. Bylo upraveno bylo sociální zabezpečení osob samostatně výdělečně činných. Došlo k převedení nemocenského pojištění ze správy odborů a jeho organizačního sjednocení s důchodovým pojištěním v rámci ČSSZ. Současně byla zavedena pravidelná indexace důchodů.

Vývoj po roce 1989 lze charakterizovat těmito fázemi :

Období 1989 – 1992, ve kterém došlo k vypracování konceptu záchranné sociální sítě zajištěné zejména instituty životního minima a minimální mzdy.

Období 1993 do 1998, ve kterém se začínají v sociálním zabezpečení projevovat neoliberální tendence. To se projevilo např. v zavedení pojistného jako zvláštní sazby mimo daňový systém. Významným legislativním počinem bylo, že v roce 1995 byly vydány

- zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění,
- zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře.

Období od roku 1999 – dosud. V tomto období došlo k významným legislativním počínům, když byly novelizovány takřka všechny (sociální) zákony. V současné době zřejmě stojíme před další zásadní reformou vycházející z pozic neoliberalizmu.

PŮSOBNOST PRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

■ **věcné**, která představuje okruh společenských vztahů, na které se aplikují normy práva sociálního zabezpečení. Určujícím činitelem je přítomnost sociální události, resp. její důsledky, a předcházení takovým sociálním událostem. Sociální událost, popř. sociální potřebnost z jiných důvodů dává společenským vztahům sociálního zabezpečení zvláštní kvalitu, která způsobuje také jejich věcnou rozdílnost. Jde o vztahy preventivní a léčebné péče, o vztahy nemocenského pojištění a důchodového pojištění, o vztahy, v nichž se poskytují služby sociální péče. Věcná působnost se někdy ztotožňuje s věcným rozsahem sociálního zabezpečení. Věcný rozsah sociálního zabezpečení představuje okruh právních forem sociálního zabezpečení (poskytování dávek nebo jiných plnění ze sociálního zabezpečení).

■ **osobní**, což znamená, že představuje okruh subjektů, na které se normy práva sociálního zabezpečení aplikují. Je stanovena na různých úsecích sociálního zabezpečení různě. Osobní působnost se v podstatě překrývá s osobním rozsahem úseků sociálního zabezpečení, který představuje okruh občanů, kteří se mohou stát subjekty právních vztahů sociálního zabezpečení.

■ **časovou**, která znamená časový úsek, v němž má normativní akt právní účinnost,

■ **prostorovou**, což znamená vymezení území, na němž se právní předpis aplikuje.

PRÁVNÍ VZTAHY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

„Právní vztahy jsou společenské vztahy upravené objektivním právem.“

„společenské vztahy upravené objektivním právem, jejichž vznik, změna a zánik jsou závislé na existenci, trvání a charakteru právem předvídaných právních skutečností, zejména sociálních událostí“.

Právní vztahy sociálního zabezpečení se vyznačují určitou vnitřní diferenciací. Kriteřiem této diferenciacie je opět povaha sociální události, jejíž existence představuje základní předpoklad vzniku těchto vztahů. V důsledku zmiňované diferenciacie se jako samotný systém práva sociálního zabezpečení i právní vztahy sociálního zabezpečení vnitřně člení na stejném základě na několik oblastí (subsystému – podle míry uplatnění sociální solidarity).

- a) založené na pojistném principu,*
- b) založené na zabezpečovacím principu,*

PRÁVNÍ VZTAHY SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

*Společenský vztah
regulovaný
normami práva sociálního
zabezpečení*

*Vzniká, mění se a zaniká
jako následek určitých
společenských a přírodních
jevů
=
právních skutečností*

NAPŘ.

Zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů,

Zákon č. 88/1968 Sb., o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,

Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

*skutečnosti, které na základě
zákonů
působí právní následky*

*„Právní vztahy vznikají z právních
skutečností, s nimiž
zákon
vznik těchto vztahů spojuje“*

V PSZ se jedná o skutečnosti

- složené
- jednočetné
- zákonné

V právu sociálního zabezpečení jsou právními skutečnostmi

■ **sociální (právní) události**

tj. objektivní skutečnosti nespočívající v lidské vůli a nejsou na ní ani závislé (např. narození, pracovní úraz, smrt)

■ **úřední úkony státních orgánů či nestátních subjektů, na které stát přenesl svou působnost**

(např. rozhodnutí vydávána úřady práce nebo obecními úřady)

■ **právní jednání (úkony)**

(např. žádost sociálně potřebné osoby o sociální dávku)

■ **protiprávní jednání nebo opomenutí**

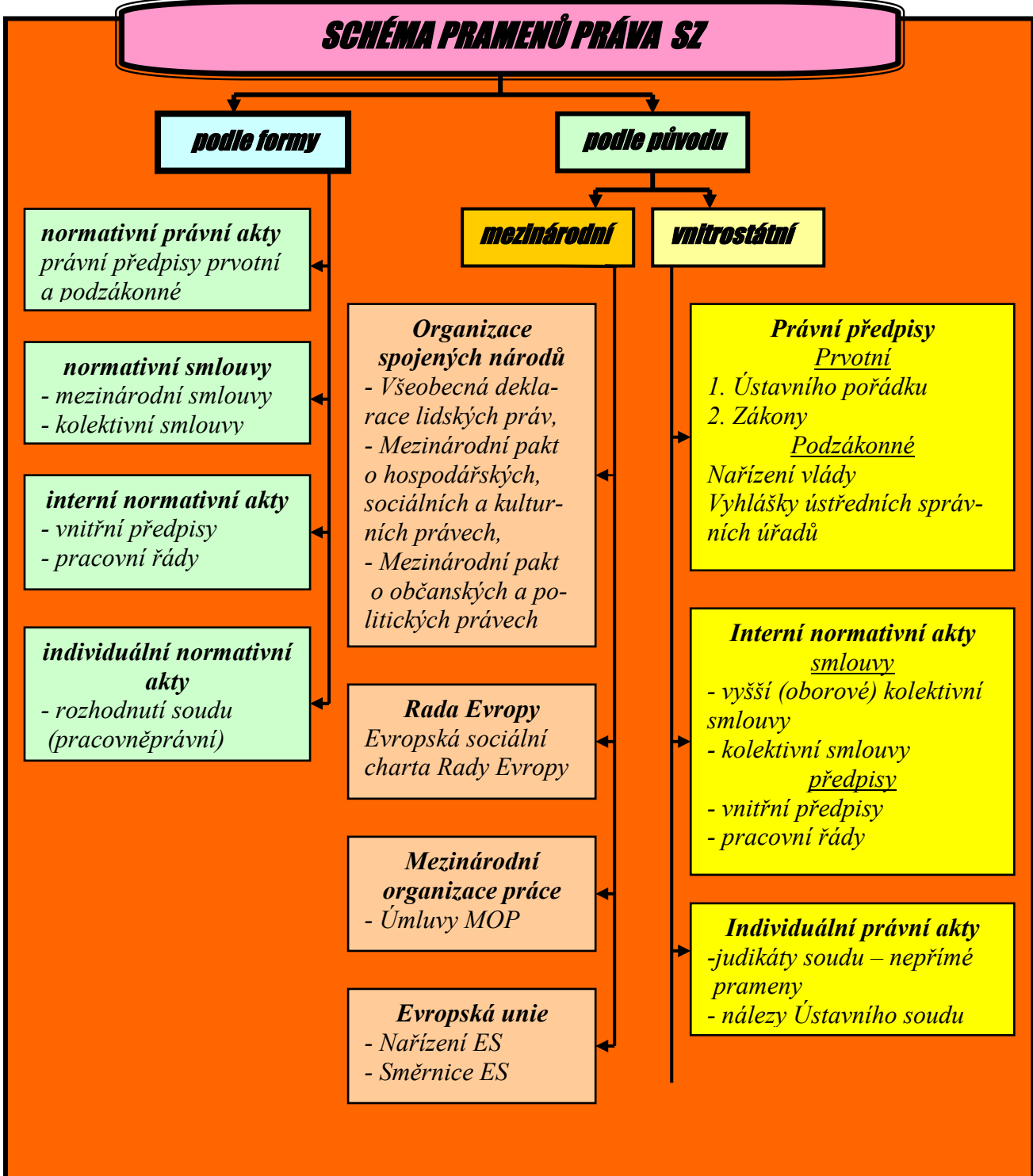
PRAMENY PRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Materiálním pramenem práva jsou podmínky života naší společnosti, jde o životní podmínky a uspokojování materiálních a kulturních potřeb občanů, kteří by se pro určitou sociální událost ocitli v tíživé sociální situaci.

Formálními prameny jsou právní normy, tedy objektivní právo. Jde o právo psané, tj. právní předpisy, vydané orgány státu. Jsou to zejména :

- předpisy ústavního pořádku
- mezinárodní smlouvy a úmluvy
- zákony
- nařízení vlády
- vyhlášky ústředních správních úřadů
- kolektivní smlouvy

Subjektivní právo na sociální zabezpečení patří mezi základní sociální práva , která je stát povinen realizovat. Tato práva jsou deklarována vnitrostátně předpisy ústavního pořádku a mezistátně mezinárodními smlouvami a úmluvám.

ORGANIZACE SPOJENÝCH NÁRODŮ

Sociální práva jako významná součást celého komplexu lidských práv jsou předmětem nejen vnitrostátní regulace, ale i práva mezinárodního. Lidskými právy se zabývala především *Charta OSN*. Konkrétní výčet lidských práv však přinesla *Všeobecná deklarace lidských práv* přijatá rezolucí Valného shromáždění OSN dne 10. 12. 1948. K realizaci jejich cílů přispívají důležité úmluvy, např.

- *Mezinárodní pakt o hospodářských, sociálních a kulturních právech*
- *Mezinárodní pakt o občanských a politických právech*

Oba byly schváleny Valným shromážděním OSN v roce 1966. Naším státem pak byly ratifikovány a publikovány ve Sbírce zákonů č. 120/1976 Sb.

K sociálním právům, která jsou v Paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech zakotvena, patří především:

- a) rovná práva občanů bez ohledu na rasu, barvu pleti, pohlaví, jazyk, náboženství, politické a jiné názory, národnostní a sociální původ, majetek, narození či jiné postavení,
- b) právo na práci, tj. právo každého na příležitost vydělávat si na živobytí svou prací, kterou si svobodně vybere nebo přijme
- c) právo každého člověka na spravedlivé a příznivé pracovní podmínky, které zajišťuje zejména odměna, která náleží jako minimum všem pracovníkům,
- d) právo na spravedlivou mzdu a stejnou odměnu za práci stejné hodnoty bez jakéhokoli rozlišování, zvláště ženám mají být zaručeny pracovní podmínky ne horší než mají muži, se stejným platem a za stejnou práci,
- e) právo každého na vytváření odborů a právo připojovat se k odborům podle vlastního výběru podléhající pouze stanovám odborové organizace k uplatňování a ochraně svých hospodářských a sociálních zájmů, právo odborů na svobodnou činnost, právo na stávkou,
- f) právo na zabezpečení při dočasné pracovní neschopnosti pro nemoc a úraz, právo matek na zabezpečení v těhotenství a mateřství, právo na zabezpečení v případě invalidity, ve stáří, při smrti živitele i právo na pomoc při výchově dětí v rodině.

RADA EVROPY

Evropská sociální charta Rady Evropy

Byla přijata Radou Evropy v roce 1961 s účinností od roku 1965. Publikována byla pod č. 14/2000 Sbírky mezinárodních smluv.

Vedle zmiňovaných pramenu OSN a Rady Evropy patří k mezinárodním pramenům práva sociálního zabezpečení dále např.

CHARTA ZÁKLADNÍCH PRÁV EU
(přijata v roce 2000 v Nice)
Hlava IV Solidarita

- Čl. 33 Rodinný a osobní život**
1. Rodina musí být chráněna právně, hospodářsky a sociálně.
  2. V zájmu sladění rodinného a pracovního života má každý právo na ochranu před propuštěním z důvodu mateřství, na placenou mateřskou dovolenou a na rodičovskou dovolenou po narození nebo osvojení dítěte.
- Čl. 34 Sociální zabezpečení a sociální výpomoc**
1. Unie uznává a respektuje právo na sociální dávky a služby zajišťující ochranu v mateřství, nemoci, při pracovním úrazu, v závislosti nebo stáří a při ztrátě zaměstnání, a to v souladu s postupy stanovenými právem Společenství a zákony a praxí jednotlivých států.
  2. Každý, kdo oprávněně sídlí nebo se pohybuje v Unii, má právo na sociální dávky a výhody v souladu s právem Společenství a se zákony a praxí jednotlivých států.
  3. V zájmu boje proti vylučování ze společnosti a chudobě Unie uznává a respektuje právo na sociální výpomoc a na pomoc při bydlení, aby se všem, kdo jsou bez dostatečných prostředků, zajistila slušná existence, a to v souladu s postupy stanovenými právem Společenství a zákony a praxí jednotlivých států.
- Čl. 35 Ochrana zdraví**
- Každý má za podmínek stanovených zákony a praxí jednotlivých států právo na preventivní zdravotní péči a na lékařské ošetření. Při stanovení a uskutečňování všech politik Unie musí být zajištěna vysoká úroveň ochrany lidského zdraví.

LISTINA PRÁV A SVOBOD

Základní sociální práva jsou vnitrostátně deklarována v hlavě IV (Hospodářská, sociální a kulturní práva) Listiny základních práv a svobod (Usnesení ČNR č. 2/1993 Sb.), která je nedílnou součástí předpisu ústavního pořádku České republiky.

Čl. 30 odst. 1 Právo občana na přiměřené hmotné zabezpečení

- *ve stáří*
- *při nezpůsobilosti k práci*
- *při ztrátě živitele*

Čl. 30 odst. 2 Právo každého, kdo je v hmotné nouzi, na pomoc, která je nezbytná k zajištění základních životních podmínek

Čl. 31

- *Právo každého na ochranu zdraví*
- *Právo občana na bezplatnou zdravotní péči a na zdravotní pomůcky na základě veřejného zdravotního pojištění za podmínek stanovených zákonem*

Čl. 32 odst. 2 Právo ženy na zvláštní péči v těhotenství

Čl. 32 odst. 5 Právo rodičů, kteří pečují o děti, na pomoc státu

VNITROSTÁTNÍ SOCIÁLNÍ LEGISLATIVA

[Zákon č. 20/1966 Sb.](#), o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů,

[Zákon č. 262/2006 Sb.](#), zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 88/1968 Sb.](#), o prodloužení mateřské dovolené, o dávkách v mateřství a o přídavicích na děti z nemocenského pojištění, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 100/1988 Sb.](#), o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů,

[Zákon č. 48/1997 Sb.](#), o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 582/1991 Sb.](#), o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 235/1992 Sb.](#), o zrušení pracovních kategorií a o některých dalších změnách v sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 589/1992 Sb.](#), o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 42/1994 Sb.](#), o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 117/1995 Sb.](#), o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 155/1995 Sb.](#), o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 359/1999 Sb.](#), o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 108/2006 Sb.](#), o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 110/2006 Sb.](#), o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 111/2006 Sb.](#), o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 187/2006 Sb.](#), o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 340/2006 Sb.](#), o činnosti institucí zaměstnaveckého penzijního pojištění z členských států Evropské unie na území České republiky a o změně zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 108/2009 Sb.](#), o jednorázové peněžní částce nahrazující příplatek k důchodu a zvláštní příspěvek k důchodu a o změně některých zákonů

[Zákon č. 73/2011 Sb.](#), o Úřadu práce České republiky a o změně souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů

[Zákon č. 329/2011 Sb.](#), o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů, ve znění zákona č. 141/2012 Sb.

[Zákon č. 500/2004 Sb.](#), správní řád, ve znění pozdějších předpisů

[Nařízení vlády č. 557/1990 Sb.](#), České a Slovenské Federativní Republiky o mimořádném poskytování starobního důchodu některým horníkům, ve znění pozdějších předpisů

[Nařízení vlády č. 290/1995 Sb.](#), kterým se stanoví seznam nemocí z povolání, ve znění nařízení vlády [č. 114/2011 Sb.](#)

[Nařízení vlády č. 587/2006 Sb.](#), kterým se stanoví podrobnější úprava vzájemného převodu důchodových práv ve vztahu k důchodovému systému Evropských společenství

[Nařízení vlády č. 340/2009 Sb.](#), o zvýšení zvláštního příspěvku k důchodu

[Nařízení vlády č. 363/2009 Sb.](#), o stanovení důchodového věku a přepočtu starobních důchodů některých horníků, kteří začali vykonávat své zaměstnání před rokem 1993

[Nařízení vlády č. 409/2011 Sb.](#), o zvýšení částek životního minima a existenčního minima

[Nařízení vlády č. 410/2011 Sb.](#), o zvýšení částky rozhodné pro účast zaměstnanců na nemocenském pojištění

[Vyhláška č. 284/1995 Sb.](#) Ministerstva práce a sociálních věcí, kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů

[Vyhláška č. 161/1998 Sb.](#) Ministerstva práce a sociálních věcí o promíjení penále správami sociálního zabezpečení, ve znění vyhlášky [č. 329/2007 Sb.](#)

[Vyhláška č. 481/2006 Sb.](#), o náležitostech průkazu zaměstnanců orgánů nemocenského pojištění pověřených kontrolou dodržování režimu dočasně práce neschopného pojištěnce

[Vyhláška č. 388/2011 Sb.](#), o provedení některých ustanovení zákona o poskytování dávek osobám se zdravotním postižením

[Vyhláška č. 389/2011 Sb.](#), o provedení některých ustanovení zákona o pomoci v hmotné nouzi

[Vyhláška č. 424/2011 Sb.](#), o vzoru, náležitostech a provedení karty sociálních systémů, vzoru, náležitostech

a provedení potvrzení o ztrátě, odcizení, poškození nebo zničení karty sociálních systémů a vzoru Standardizovaného záznamu sociálního pracovníka, ve znění vyhlášky č. 203/2012 Sb.

[Sdělení č. 139/2012 Sb.](#), Ministerstva práce a sociálních věcí, kterým se vyhláší částka odpovídající 50 % průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství pro účely životního a existenčního minima a částka 50 % a 25 % průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství pro účely státní sociální podpory

Zdroj MPSV. Poslední aktualizace: 28.8.2012

V zákonech upravujících jednotlivé subsystemy sociálního zabezpečení je zpravidla stanovena:

- forma zabezpečení
- osobní rozsah
- věcný rozsah
- podmínky vzniku a trvání nároků
- způsob a úroveň zabezpečení
- způsob financování
- správa a řízení.

Úprava konkrétních podrobností bývá stanovena vládním nařízením.

Základní předpisy práva sociálního zabezpečení mají samostatné postavení a nelze je považovat za předpisy obecné. Obecným předpisem ve vztahu k právu sociálního zabezpečení není také zákoník práce, i když obsahuje některé zásady shodné se zásadami práva sociálního zabezpečení. Správní právo může být použito pouze v ustanoveních o **správním řízení** tam, kde není postup v řízení upraven předpisy sociálního zabezpečení jinak.

PRÁVNÍ SKUTEČNOSTI V SOCIÁLNÍM ZABEZPEČENÍ

Právní vztahy **vznikají, mění se a zanikají jako následek** určitých

- *společenských a*
- *přírodních jevů,*

se kterými právo takové následky spojuje. Takové právně závazné jevy se nazývají **právními skutečnostmi**. Bývají také definovány jako „**skutečnosti, které na základě zákona působí právní následky**“. Vznik právních vztahů je tak vázán na to, že nastane některá právní skutečnost. Jen zcela výjimečně může vzniknout právní vztah přímo ze zákona.

Obdobně i v právu sociálního zabezpečení dochází ke vzniku, změnám a zániku právních vztahů *na základě právních skutečností*. V právu sociálního zabezpečení však vždy nebývá podmínkou jen jediná právní skutečnost, nýbrž **soubor takových podmínek**, které dohromady vytvářejí právní skutečnost vedoucí ke vzniku právního vztahu sociálního zabezpečení (hovoříme o *složených právních skutečnostech*).

Příklad :

Pro přiznání podpory v nezaměstnanosti Úřadem práce je podmínkou :

- *neexistence pracovně právního vztahu,*
- *přihláška do evidence uchazečů o zaměstnání,*
- *minimální délka předchozího zaměstnání,*
- *žádost o poskytnutí podpory a*
- *nezabezpečení starobním důchodem.*

Ke vzniku nároku na výplatu starobního důchodu je podmínkou :

- *naplnění doby důchodového pojištění,*
- *dosažení věku,*
- *podání žádosti*

Vznik, změna nebo zánik některých právních vztahů v sociálním zabezpečení, je tak obvykle podmíněn existencí několika jednotlivých právních skutečností, přičemž následky vznikají až splněním poslední z nich.

Jinou situací je, když ke vzniku nároku postačila jediná právní skutečnost a naplněním další se pouze zvýší výše plnění, z již existujícího důvodu vyvolaného původní právní skutečnosti.

Příklad :

V případě sociálního příplatku je prvotní právní skutečností nedostatečný příjem rodiny s nezaopatřeným dítětem. Stupeň zdravotního postižení je další právní skutečností, která však nemá za následek vznik určitých nových práv, ale pouze poskytování stávající dávky ve vyšší výměře.

Za ojedinělý je v praxi právo sociálního zabezpečení, oproti výše uvedenému, nutno označit vznik práv a povinností subjektů tohoto práva **přímo ze zákona (ex lege)**, bez naplnění jakékoliv další podmínky. Nicméně i takové případy zde existují.

Příklad :

Podle zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů (§ 2 odst. 1 písm. a)) vzniká účast ve zdravotním pojištění pro všechny osoby s trvalým pobytem na území České republiky narozením. Jiné než zákonné podmínky zde není.

Z uvedeného vyplývá, že právo sociálního zabezpečení zakotvuje vznik práv a povinností v právních vztazích, většinou podmíněně (pobyt na území ČR, narození). Bez podmíněnosti je tomu tak poměrně zřídka. Vznik práv a povinností je tak vázán na existenci skutečností uvedených v hypotéze právní normy. **Nejedná se tedy o libovolné právní skutečnosti, ale na skutečnosti výslovně v zákoně uvedené**, které můžeme podle závislosti na vůli subjektu a projevu této vůle dělit na právní jednání a protiprávní stavy (*které objektivně právo zakazuje – reprobuje / viz. přednášky občanské právo*).

Právní jednání můžeme rozlišovat na soukromoprávní jednání (právní úkony jednostranné nebo dvoustranné), které ovšem pro právo sociálního zabezpečení nejsou typické. Nanejvýše bychom mohli např. podání žádosti o přiznání dávky ze systému státní sociální podpory považovat za jednostranný soukromoprávní akt. Takový právní úkon však není jedinou právní skutečností zakládající práva a povinnosti. Zpravidla je v právu sociálního zabezpečení zapotřebí, aby nastala ještě **další skutečnost, kterou je sociální událost**. Zde zcela převažuje právní jednání v podobě **veřejnoprávního jednání**, tj. vydání individuálního právního aktu. Jedná se o akty aplikace práva státních nebo samosprávných orgánů. Základním znakem těchto rozhodnutí je jejich konstitutivní povaha, kdy dochází ke vzniku, změně nebo zániku práv a povinností.

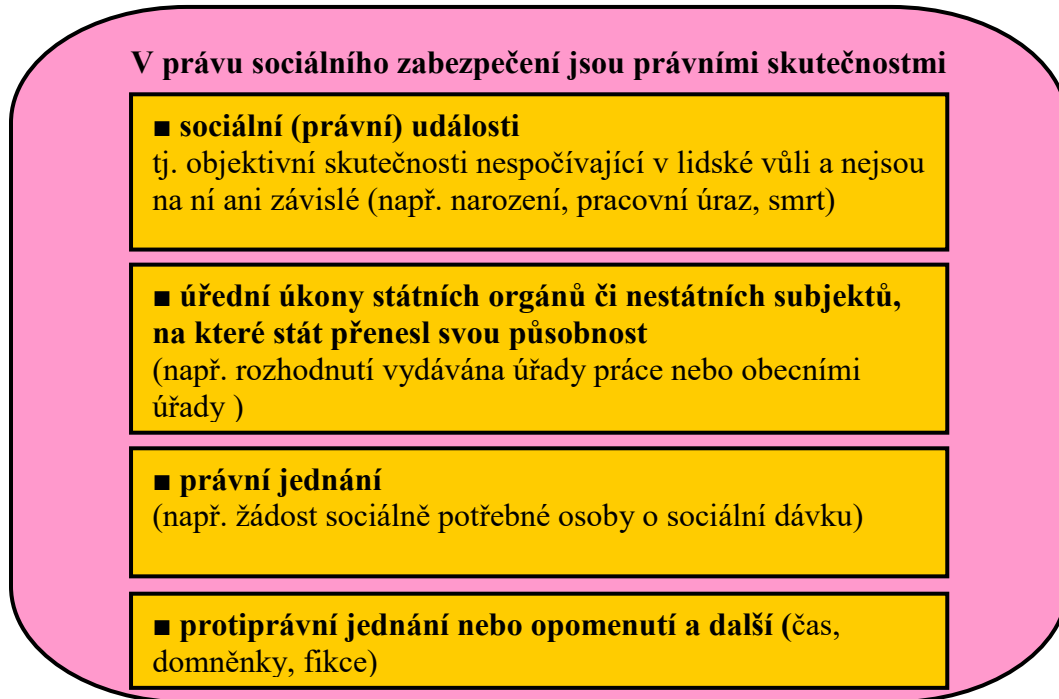
Příklad :

Veřejnoprávní jednáním je konstitutivní (zakládající) rozhodnutí poskytovatele sociální péče o poskytnutí určitého plnění (proplácení dávek).

Veřejnoprávní rozhodnutí i v oblasti práva sociálního zabezpečení členíme na :

- **hmotněprávní** (zakládají, mění nebo ruší práva nebo povinnosti)
- **procesněprávní** (vydávána v průběhu rozhodovacího procesu – řízení, např. usnesení o přerušení řízení).

Právní skutečnosti, které vznikají nezávisle na vůli subjektů a s kterými je spojen vznik, změna nebo zánik práv a povinností, jsou právní události. V právu sociálního zabezpečení je nazýváme sociálními událostmi.

ČAS JAKO PRÁVNÍ A SOCIÁLNÍ UDÁLOST

Neopomenutelný význam má i v právu sociálního zabezpečení i čas jako právní událost. Dílčí právní předpisy stanoví různé hmotné i procesní lhůty, nicméně samotné vymezení pojmu a způsob počítání času je subsidiárně upraven v občanském zákoníku⁵.

Mezi významné právní instituty, jejichž dominantou je čas, patří především:

- **zánik práva uplynutím lhůty jeho trvání,**
- **prekluze** (zánik práva v důsledku jeho neuplatnění ve stanovené lhůtě),
- **promlčení** (oslabení možnosti uplatnění práva prostřednictvím soudu),
- **vydržení** (vznik, resp. zánik některých věcných práv uplynutím času a splněním dalších náležitostí).

POČÍTÁNÍ ČASU (podle hmotněprávní úpravy)

⁵ Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Cílem stanovení lhůt k uplatnění práva v občanském zákoníku je v první řadě potřeba nastolení právní jistoty ve vztazích mezi účastníky právních vztahů. Dokazování sporných skutečností po uplynutí delší doby je totiž obvykle spojeno s obtížemi a je příčinou složitých soudních sporů. Nebezpeční zmeškání lhůty vede účastníky příslušných právních vztahů ke včasnému uplatnění jejich práv.

Občanskoprávní vymezení (§ 601 až § 608) **má kogentní charakter (neměnný – nelze je změnit dohodou účastníků)**. Lhůty jsou zde určovány podle dnů, týdnů, měsíců nebo let.

POČÍTÁNÍ LHŮT

- lhůta určená **počtem dnů** počíná dnem, který následuje po události, jež je rozhodující pro její počátek,
- **konec lhůty určené podle týdnů, měsíců nebo let** připadá na den, který se pojmenováním nebo číslem shoduje se dnem, na který připadá událost, od níž lhůta počíná. Není-li takový den v posledním měsíci, připadne konec lhůty na jeho poslední den (událost zakládající jednoměsíční lhůtu nastala 31. ledna, pak je poslední den lhůty 28. února a v přestupném roce 29. února).
- **připadne-li poslední den lhůty na sobotu, neděli nebo svátek**, je posledním dnem lhůty nejbližší následující pracovní den,
- **polovinou měsíce** se rozumí patnáct dnů a středem měsíce jeho patnáctý den
- lhůta nebo doba určená **v kratších časových jednotkách, než jsou dny**, se počítá od okamžiku, kdy začne, do okamžiku, kdy skončí.
- platí, že lhůty byly dodrženy pokud byl s uplatněním práva nebo povinnosti spojený adresný **úkon učiněn poslední den dané lhůty** (tj. osobním předáním nebo doručením poštou či jiným pověřeným subjektem). Ke splnění takové lhůty nestačí předání k poštovní přepravě, pokud toto nepřipouští zákon,
- je-li lhůta nebo doba určena na jeden nebo více měsíců a část měsíce, počítá se část měsíce naposled,
- **nabývá-li se právo nebo vzniká-li povinnost** v určitý den, **nabude se nebo vznikne počátkem toho dne** (tj. v 00,00 hod., např. v případě nabytí zletilosti),; **zaniká-li právo nebo povinnost** v určitý den, **zanikne koncem toho dne** (tj. ve 24,00 hod. např. prekluze či promlčení, pokud se nejedná o adresný právní úkon, který musí být vykonán v pracovní době určeného adresáta). To neplatí, vylučuje-li to povaha právního případu.

Z judikatury :

Lhůta „**bez zbytečného odkladu**“ přímo neurčuje, v jakém konkrétním časovém okamžiku je třeba povinnost plnit či jinak konat. Jde o neurčitou lhůtu, jejíž podstatu vymezuje již její slovní vyjádření. Z časového určení „bez zbytečného odkladu“ je třeba dovodit, že jde o velmi krátkou lhůtu, již je míněno bezodkladné, neprodlené, bezprostřední či okamžité jednání směřující ke splnění povinnosti či k učinění právního úkonu či jiného projevu vůle, přičemž doba trvání lhůty bude záviset na okolnostech konkrétního případu. Jde o lhůtu v řádu dnů, maximálně týdnů, v co nejkratším časovém úseku.

(Rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp.zn. 32 Cdo 2484/2012, ze dne 10.12.2013)

LHŮTY

PREKLUZIVNÍ

Následkem jejího uplynutí je **zánik subjektivních práv (prekluzi)**.

Pokud by byla povinnost plněna i po uplynutí prekluzivní lhůty, šlo by o plnění bez právního důvodu a ten kdo takto plnil mohl by předmět svého plnění požadovat zpět.

V případě sporu soudy a jiné státní orgány rozhodující spor *přihlížejí k prekluzi z úřední povinnosti*.
(např. vypořádání movitých věcí po zániku manželství do tří let)

objektivní lhůta

začíná běžet ode dne, kdy došlo k určité právní skutečnosti, která opravňuje výkon či uplatnění práva.

(Např. právo na **náhradu škody nebo jiné újmy** se promlčí nejpozději za **deset let ode dne**, kdy škoda nebo újma vznikla)

subjektivní lhůta

začíná běžet ode dne, kdy se daný subjekt dozvěděl o určité právní skutečnosti.

(Např. obecná promlčecí lhůta je **tříletá** a počíná běžet ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé - kdy byla škoda zjištěna)

PROMLČECÍ

Následkem jejího uplynutí je, že **právo nezaniká, ale je oslabeno**.

Promlčení spočívá v možnosti povinného subjektu vznést při marném uplynutí lhůty námitku promlčení. Je-li tato námitka vznesena, nelze promlčené právo oprávněnému přiznat.
V případě sporu soudy a jiné státní orgány rozhodující spor k promlčení nepřihlížejí z úřední povinnosti, ale pouze tehdy, je-li tím, vůči komu je uplatňováno promlčené právo, *vznesena námitka promlčení*.

Promlčecí lhůta neběží po dobu, uplatnění práva u soudu a bylo-li právo přiznáno pravomocným rozhodnutím, neběží po dobu, po níž probíhá řízení o výkon rozhodnutí (exekuci) a oprávněný v řízení řádně pokračoval.

Manžel může u soudu popřít otcovství

- **v subjektivní lhůtě, tj. do šesti měsíců ode dne, kdy se dozvěděl o pochybnostech, že je otcem dítěte, které se narodilo jeho manželce**
- **v objektivní lhůtě, tj. nejpozději do šesti let od narození dítěte**

Délka promlčecí lhůty (např)

- **Obecná** promlčecí lhůta je dle zákoníku **tříletá** a počíná běžet ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé (**subjektivní lhůta**). Právo může být uplatněno poprvé, pokud se oprávněná osoba dozvěděla o okolnostech rozhodných pro počátek běhu promlčecí lhůty, anebo kdy se o nich dozvědět měla a mohla.
- **Majetkové právo** se promlčí nejpozději **uplynutím deseti let** ode dne, kdy dospělo (vzniklo), ledaže zákon zvlášť stanoví jinou promlčecí lhůtu (**objektivní lhůta**).

Nově si strany mohou **ujednat oproti zákoníku kratší nebo delší subjektivní promlčecí lhůtu** (subjektivní). Počítanou ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno poprvé, než jakou stanoví zákon, **nejméně však v trvání jednoho roku a nejdéle v trvání patnácti let**.

- Jedná-li se o **životní pojištění**, promlčí se právo na pojistné plnění **za deset let**. Právo na pojistné plnění z pojištění odpovědnosti se promlčí nejpozději promlčením práva na náhradu škody nebo újmy, na kterou se pojištění vztahuje.
- Právo na **náhradu škody nebo jiné újmy** se promlčí nejpozději za **deset let ode dne**, kdy škoda nebo újma vznikla. Byla-li škoda nebo újma způsobena **úmyslně**, promlčí se právo na **její náhradu nejpozději za patnáct let ode dne**, kdy škoda nebo újma vznikla. To platí i v případě vzniku škody nebo újmy porušením povinnosti v důsledku úplatkářství spočívajícího v nabídce, slibu nebo dání úplatku jiným než poškozeným nebo v přímém či nepřímém vyžádání úplatku od poškozeného.
- Právo **na vydání bezdůvodného obohacení** se promlčí nejpozději **za deset let** ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo. Bylo-li bezdůvodné obohacení **nabyto úmyslně**, promlčí se právo na jeho vydání nejpozději **za patnáct let** ode dne, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo.
- **Uznal-li dlužník svůj dluh**, promlčí se právo **za deset let ode dne, kdy k uznání dluhu došlo**. Určí-li však dlužník v uznání i dobu, do které splní, promlčí se právo za deset let od posledního dne určené doby.
- Právo **přiznané rozhodnutím orgánu veřejné moci** se promlčí **za deset let** ode dne, kdy mělo být podle rozhodnutí plněno.
- **Mezi manžely nepočne promlčecí lhůta běžet ani neběží, dokud manželství trvá**. To platí obdobně i pro práva mezi osobami žijícími ve společné domácnosti, mezi zastoupeným a zákonným zástupcem, opatrovancem a opatrovníkem nebo mezi poručencem a poručníkem.

PRÁVNÍ DOMNĚNKY A FIKCE V OBČANSKÉM PRÁVU

Jedná se o právní instituty, které rozhodující subjekt zavazují k předpokládání něčeho,

- co není zcela jisté, že existuje - **domněnky**,
- je dokonce jisté, že neexistuje - **fikce**.

■ Právní domněnka

Je právní skutečnost, u které se v zájmu právní jistoty **předpokládá, že nastala, aniž je to jisto**. Rozlišovány jsou tyto domněnky:

- **vyvratitelná**, tj. taková, u které předpokládaná skutečnost nastala nebo nenastala, pokud nejčastěji osobou, která má ve věci právní zájem, není prokázán opak. V právních předpisech se pro takovou právní skutečnost zpravidla používá slov „má se za to“.
- **nevyvratitelná**, tj. taková, u níž se předpokládaná právní skutečnost považuje vždy za existující a důkaz opaku zde není přípustný (nelze ji zvrátit). Výskyt tohoto typu domněnek je v právu poměrně sporadický a jsou zpravidla doprovázeny slovy „*platí*“.

V zákoníku práce byla např. stanovena nevyvratitelná právní domněnka k odstranění nejistoty v postavení zaměstnance, který po skončení pracovního poměru na dobu určitou, nadále se souhlasem zaměstnavatele, pokračuje v konání práce; tímto se pracovní poměr automaticky změnil v pracovní poměr na dobu neurčitou.

☞ **Domněnky** se podle míry závaznosti rozlišují na :

■ **podmínečné, tj. vyvratitelné** , u nichž je přípustný důkaz opaku (např. otcovství manžela, zavinění z nedbalosti v případě způsobení škody).
V zákoně jsou zpravidla uvozený slovem „**má se za to**“,

■ **bezpodmínečné, tj. nevyvratitelné**, u kterých důkaz opaku není přípustný (např. při nevypořádání majetku zaniklého společného jmění manželů do tří let).
V zákoně uvozována výrazem „**platí**“.

§ 4 NOZ

(1) **Má se za to**, že každá svéprávná osoba **má rozum průměrného člověka i schopnost užívat jej s běžnou péčí a opatrností** a že to každý od ní může v právním styku důvodně očekávat.

☞ **Fikce** je právní konstrukci podle níž platí, že i když je **obecné známo, že fingovaná skutečnost neexistuje, přesto se k ní víceméně z praktických důvodů přihlíží, jako by existovala**

Jedná se o **uměle konstruovanou právní skutečnost**,

- která nemá své vyjádření v objektivní realitě
- se kterou právní řád spojuje určitý právní následek.

Fakticky **finguje právní skutečnost , která nenastala**, čímž se liší od právní domněnky, která může a nemusí odpovídat skutečnosti. Jako pracovněprávní skutečnost je právní konstrukce, která za splnění předpokladů stanovených zákoníkem práce vyvolává určitý právní následek (fikce doručení rozvázání pracovního poměru zaměstnavatelem zaměstnanci výpovědí prostřednictvím provozovatele poštovních služeb - adresát zásilky se nemůže dovolávat toho, že zásilka nebyla doručena - právní fikce je silnější než skutečnost).

(např. fikce doručení obálky i když si jí adresát ve skutečnosti nepřevzal podle § 46 odst. 2 obč. soud. řádu, fikce příbuzenského poměru mezi osvojencem a příbuznými osvojitele).

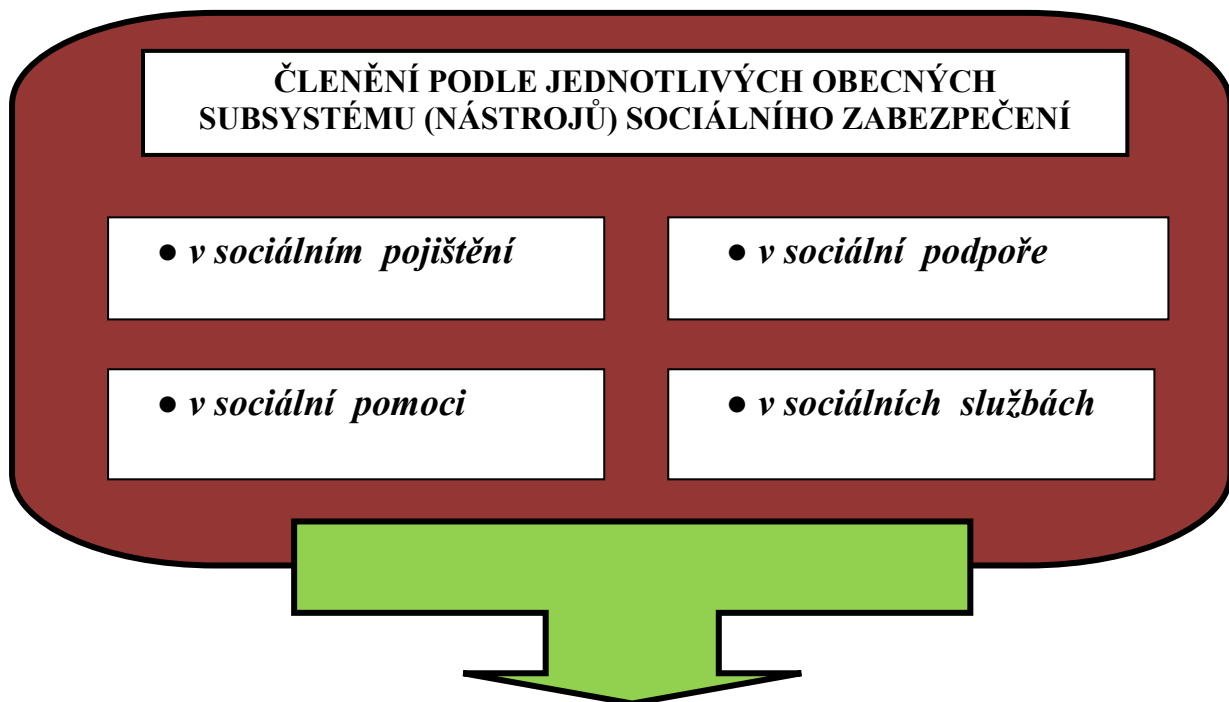
Právní fikce bývá uvozována výrazy „**považuje se za**“ nebo „**hledí se na**“.

SOCIÁLNÍ UDÁLOSTI

Sociální události jsou převládajícími právními skutečnostmi. *Jsou to právní skutečnosti, které vznikají nezávisle na vůli subjektů, se kterými právní normy spojují vznik, změnu nebo zánik práv a povinností.*

Sociální události je možno členit sestupně od obecných ke konkrétním. Zcela převládajícím členěním je **členění podle jednotlivých obecných subsystémů sociálního zabezpečení**. Rozlišujeme však i další dílčí členění, a to dále konkrétní přirozené sociální události (základní typy). Viz. následující schéma.

DALŠÍ (DÍLČÍ) ČLENĚNÍ SOCIÁLNÍCH UDÁLOSTI

■ Podle předvídatelnosti

Předvídatelné,
u nichž je známo, že nějaká situace
nastane.
Lze je dále dělit na ty

o nichž víme,
kdy
nastanou
(důchodový věk)

o nichž
víme pouze
to, že
nastanou
(úmrtí)

Nepředvídatelné,
kterých je většina, přičemž u
některých není známo, zda nastanou
a u jiných není známo, zda nastanou
a kdy nastanou
(nemoc)

■ Podle vlivu společenských či biologických faktorů

Zda nastávají vlivem ***působení
faktorů společenských***
(nezaměstnanost)

Zda nastávají vlivem ***působení
faktorů biologických***
(narození)

■ Podle dopadu sociální události na sociální situaci člověka

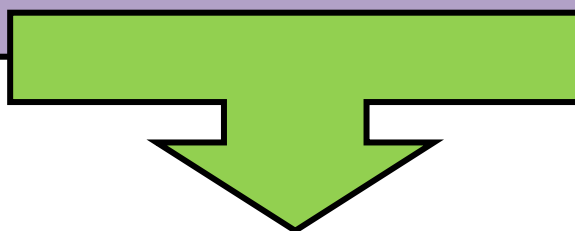
S přímým dopadem
(dosažení důchodového věku)

S nepřímým dopadem
(vdovský důchod)

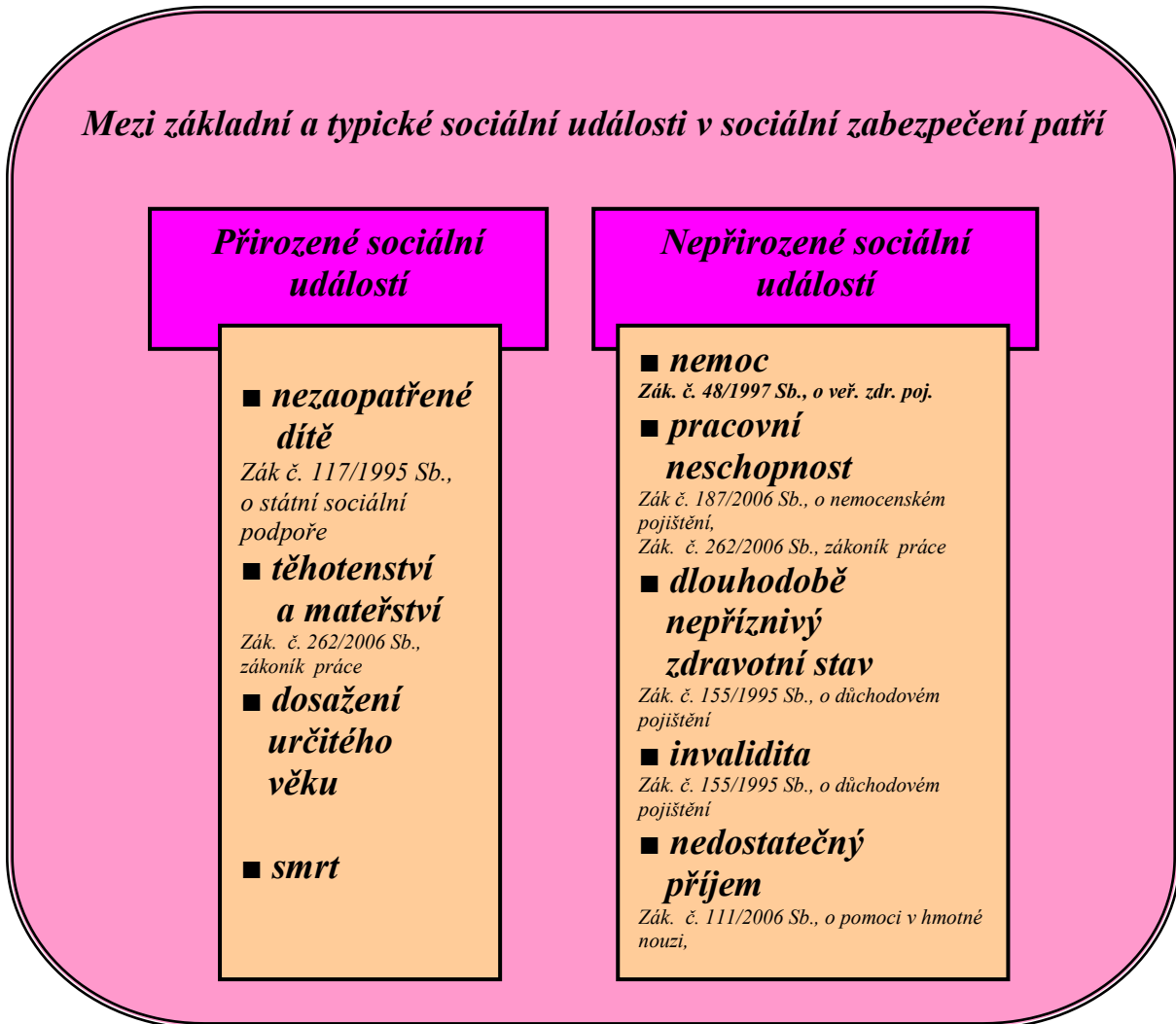
■ Podle následků

Přirozené,
které sice negativně ovlivňují
finanční situaci člověka, ale jinak
jsou běžným vyústěním běhu času
(zletilost)

Nepřirozené,
neměly by se v životě vyskytovat,
ale nejde jim zcela zabránit
(invalidita)

Základní typy sociálních událostí

● **NEZAOPATŘENOST DÍTĚTE**

Pro účely zákona o důchodovém pojištění (podle § 20 odst. 3) zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění) je nezaopatřeným dítětem:

- ▶ dítě do skončení povinné školní docházky
- ▶ dítě po skončení povinné školní docházky, nejdéle však do 26 let, pokud splňuje některou z následujících podmínek:

- se soustavně připravuje na budoucí povolání
- se nemůže soustavně připravovat na budoucí povolání nebo vykonávat výdělečnou činnost pro nemoc nebo úraz

- z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu je neschopno vykonávat soustavnou výdělečnou činnost

► za neopatřené dítě považováno také dítě, které ukončí povinnou školní docházku do 18. roku a poté je vedeno v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání, přičemž nemá nárok na podporu v nezaměstnanosti nebo podporu při rekvalifikaci. Nesmí přitom požívat plný invalidní důchod.

Jedná se o dočasnou sociální událost, která je zabezpečována pomocí ostatních účastníků sociálního systému. Nezaopatřené děti se připravují na své budoucí povolání nebo se nemohou připravovat pro svou zdravotní indispozici. Dočasnost přípravy na budoucí povolání je dána dobou účasti na vzdělávání ve všech stupních školní soustavy. Po skončení přípravy a nabytí schopnosti získávat prostředky k obživě prací se z příjemce přídatku stává přispěvovatelem do systému sociálního zabezpečení. Právní předpisy omezují dobu trvání této nezaopatřenosti jednak dobou trvání sociální situace samé a jednak časově, a to na dosažení **26. roku věku dítěte**. Samotná nezaopatřenost dítěte ovšem nezakládá nárok na zaopatření. Musí nastat ještě další sociální událost, kterou je situace, že **příjem v rodině nedosahuje výše stanovené zákonem** o státní sociální podpoře, poměřované vzhledem k životnímu minimu rodiny. Teprve v takovém případě vzniká rodiči **nárok na přírůstek na dítě a sociální přírůstek**.

Podpora ze strany státu tu je řešena několika dalšími způsoby :

- v případě smrti živitele je to nárok na **sirotčí důchod** z důchodového pojištění (zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů),
- zemře-li jeden z rodičů a veškerá péče přejde na druhého rodiče, přísluší vdovci nebo vdově, která pečuje o nezaopatřené dítě **vdovský důchod**, a to i po době stanovené zákonem o důchodovém pojištění pro poskytování těchto forem důchodů.
- v případě, že jeden z rodičů koná činnost obecného zájmu uvedenou v zákoně o státní sociální podpoře (např. vojenské cvičení) a dosahuje tak nižšího příjmu, stát tuto situaci kompenzuje přiznáním **zaopatřovacího příspěvku** nezaopatřenému dítěti nebo osobě, jež o nezaopatřené dítě pečuje,
- bez ohledu na výši příjmu v rodině pokud rodič pečuje osobně, celodenně a řádně o nezaopatřené dítě do věku stanoveného zákonem, vzniká nárok na **rodičovský příspěvek**. Tento příspěvek získá i rodič výdělečně činný, zajistí-li péči o dítě jinou osobou.

• TĚHOTENSTVÍ A MATEŘSTVÍ

Cílem institutu těhotenství a mateřství je zajistit matce co nejvyšší právní ochranu, aby mohla donosit, porodit dítě a pečovat o ně. Pracovní právo **zakazuje** ženám výkon práce, která by ohrožovala těhotenství, případně mateřství. Zaměstnavatel má povinnost ženu na jinou vhodnou práci **převést**. Pokud dojde k poklesu příjmu v důsledku převedení na jinou vhodnou práci, je zaměstnankyni jako kompenzace poskytován **vyrovnávací příspěvek** v těhotenství a mateřství jako dávka nemocenského pojištění.

V době pokročilého těhotenství a v době péče o dítě po porodu žena nemůže pracovat vzhledem ke svému zdraví a biologickým zájmům dítěte. Podle zákoníku práce zde z tohoto důvodu nastává překážka v práci a ženě se poskytuje **mateřská dovolená**. Po zákonem stanovenou dobu, která by měla odpovídat době, kdy je dítě nejvíce závislé na matce z hlediska příjmu potravy, ztrácí matka příjem za vykonávanou práci a získává nárok na peněžitou pomoc v mateřství, což je opět dávka nemocenského pojištění, jejíž výše do určité

míry odpovídá výši pojistného matky jako účastnice nemocenského pojištění . Nárok na tuto dávku není vázán na sociální událost narození dítěte, nýbrž na péči o děti, proto vznikne i ženě, která převzala dítě do trvalé péče.

Po uplynutí doby, kdy je dítě nejvíce závislé na matce, je třeba ženě, ale i muži, umožnit, aby o dítě dále pečovali, a to až do jeho vyššího věku. Pracovní právo umožňuje, aby o dítě pečovali oba rodiče současně, a to již od narození dítěte. V takovém případě muž od počátku čerpá rodičovskou dovolenou a žena zprvu mateřskou dovolenou a po jejím uplynutí rovněž rodičovskou dovolenou. Osobní péče rodiče nebo rodičů o dítě má za následek ztrátu příjmů z výdělečné činnosti. Ta je kompenzována ze strany zaměstnavatele nárokem na poskytnutí rodičovské dovolené a rovněž nárokem na pracovní zařazení odpovídající podmínkám sjednaným v pracovní smlouvě . Finanční zabezpečení osoby celodenně pečující o dítě je zajištěno dávkou státní sociální podpory – rodičovským příspěvkem. .

• **DOSAŽENÍ URČITÉHO VĚKU**

Věk je biologický faktor, který určuje životní etapy člověka a předurčuje jeho fyzickou a duševní kondici. Sociální zabezpečení předpokládá, že každá životní etapa člověka je měřitelná jeho věkem a je do jisté míry vhodná k určitým činnostem.

- V období **do 3 až 4 let** věku jde o rozvinutí biologické a osobnostní stránky dítěte (pracovní právo umožňuje stanovit trvání mateřské a následně rodičovské dovolené do 3 let dítěte, s možností prodloužení na 4 roky a v případě nepříznivého zdravotního stavu dítěte až do 7 let jeho věku)

- Období **do 26 let** je věnováno přípravě na budoucí povolání.

- Období **od 26 let do dosažení tzv. důchodového věku** je to období předpokládané ekonomické aktivity

- Období **po dosažení důchodového věku**, kdy se občan stává příjemcem **starobního důchodu z důchodového pojištění**. V hranici důchodového věku, která se od roku 1996 stále zvyšuje, se odráží hospodářské možnosti společnosti. Princip důchodového pojištění je koncipován tak, aby při dosažení určitého věku nemusel již občan získávat prostředky prací, ale ze systému, do kterého v ekonomicky aktivním období přispíval formou pojistného procentuální částkou ze svého výdělku.. Výše důchodu je závislá na příjmu pojištěnci a na době pojištění. Projevuje se tu solidarita mezigenerační, ale i příjmová, protože při dosažení určitého příjmu je růst výše důchodu omezen. Je třeba zdůraznit, že nárok na dávku starobního důchodu je pouze možností tento důchod pobírat, nikoliv povinností nebo důvodem pro ukončení pracovního poměru.

• **SMRT**

Jedná se o sociální událost, kterou vlastně zaniká subjekt právního vztahu sociálního zabezpečení, čímž také zanikají vztahy sociálního zabezpečení. Současně však může znamenat vznik nových vztahů sociálního zabezpečení, a to u osob, které byly v určitém osobním nebo vyživovaném vztahu k zemřelému. V případě smrti manžela/manželky má pozůstalý nárok po určitou dobu na **vdovský/vdovecký důchod**. Nezaopatřenému dítěti vzniká nárok na důchod sirotčí, oboje je vázáno na podmínku účasti zemřelého na důchodovém pojištění. Dávka tohoto důchodového pojištění je koncipována jako náhrada příjmu zemřelého manžela a její výše vyplývá z procentuální hodnoty důchodu, který zemřelý pobíral, nebo na který měl nárok. Po uplynutí zákonem stanovené doby pobírání této dávky nastane nebo již existuje další sociální událost (péče o nezaopatřené dítě, péče o

zdravotně postiženou osobu, plná invalidita), která podstatně ztěžuje sociální statut pozůstalého, trvá poskytování po celou dobu této sociální události.

V případě smrti osoby pečující o nezaopatřené dítě (vlastní, osvojené, převzaté do péče), které se připravuje na budoucí povolání, je ze systému důchodového pojištění poskytován **sirotčí důchod**.

Za osobu, která měla k zemřelému blízký vztah, můžeme považovat i osobu, která vypravila pohřeb a které za určitých okolností stát na výdaje spojené s pohřbem přispívá ve formě **pohřebného** ze státní sociální podpory.

• **NEMOC (PORUCHA ZDRAVÍ)**

Nemoc nebo poruchu zdraví můžeme definovat jako **odchylku od fyziologického fungování organismu**. Jednak se zde jedná o omezení nebo nemožnost pracovní činnosti buď na určitou dobu nebo na trvalo a vedle toho vznikají postiženému v souvislosti s léčbou zpravidla i citelné finanční náklady, které se stávají součástí jeho životních potřeb. Právo na ochranu zdraví je ústavně garantováno, a to konkrétně čl. 31 LZPS. Každý občan tak má na základě existence zdravotního pojištění právo na poskytnutí zdravotní péče a na zdravotní podmínky. Pokud nastane sociální událost spočívající v absenci zdraví, mají subjekty zúčastněné na systému veřejného zdravotního pojištění nárok na poskytnutí zdravotní péče v rozsahu a za podmínek stanovených **zákonem č. 48/1997 sb., o veřejném zdravotním pojištění**. Oprávněnou osobou se kromě osoby postižené poruchou zdraví stávají i osoby, které se o postiženého starají.

• **PRACOVNÍ NESCHOPNOST**

Jedná se o následek nemoci (poruchy zdraví), případně úrazu, kdy osoba postižená touto sociální událostí nemůže konat práci. Tím má fakticky **subsidiární charakter**. Ztráta pracovní schopnosti se projeví ztrátou na výdělku, když zde nevzniká nárok na odměnu za práci od zaměstnavatele. To je samozřejmě citelný zásah do sociálního statusu osoby práce neschopné a její rodiny. Pro tento případ je občan zabezpečen nemocenským, tj. peněžitou dávkou nemocenského pojištění, ovšem za podmínky, že

- je účasten na nemocenském pojištění a
- má pracovní neschopnost potvrzenu.

Pokud nastane sociální událost spočívající v nemoci rodinného příslušníka, který vzhledem k věku nebo k intenzitě onemocnění se nemůže sám o sebe v nemoci postarat, vzniká zaměstnanci, který o takovou osobu pečuje pracovní překážka a v jejím důsledku nárok na pracovní volno a na hmotné zabezpečení ze systému nemocenského pojištění po zákonem stanovenou dobu.

Nemocenské pojištění poskytuje takovému zaměstnanci podporu při ošetřování člena rodiny v případě, že nemocným je dítě mladší 10 let nebo že nemoc postihne jiného člena rodiny, pokud jeho zdravotní stav nezbytně vyžaduje ošetřování jinou osobou. Podpora je poskytována také tehdy, znemožní-li nemoc, případně následná karanténa, aby dítě mladší 10 let bylo ve výchovném zařízení nebo aby o něj pečovala jiná osoba.

• **DLOUHODOBĚ NEPŘÍZNVÝ ZDRAVOTNÍ STAV**

Porucha zdraví je vždy spojena se zvýšenými životními náklady spojenými s existencí zdravotního postižení a s jejím léčením. Míra těchto nákladů je pak závislá na délce a závažnosti postižení. Stupeň zdravotního postižení pak také snižuje možnost pracovní činnosti. Přílohou vyhlášky MPSV č. 207/1995 Sb., je provedena klasifikace míry zdravotního postižení, a to do 3 stupňů. Lze-li nepříznivý zdravotní stav postiženého zařadit do některého z kvalifikovaných stupňů a postižení trvá déle než 1 rok, jedná se o sociální událost, která, pokud existuje vedle jiné sociální události, má za následek, že postižená osoba má kromě nároku na zdravotní péči též nárok na vyšší dávku státní sociální podpory či prodloužení podpůrní doby, po níž je dávka poskytována (sociální příspěvek, rodičovský příspěvek, zaopatřovací příspěvek).

Dosahuje-li těžké zdravotní postižení osoby takového stupně, že není schopna uspokojovat samostatně své životní potřeby a postarat se o sebe, pak je zabezpečována dávkami ze systému sociální péče v souladu se zákonem č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů a zejména prováděcí vyhláškou MPSV č. 182/1991 Sb. Ty umožňují těžce zdravotně postižené osobě překonat ty obtíže spojené s postižením, které sama nemůže překonat.

Ke zvýšení důchodu těžce zdravotně postižené osoby a ke zvýšení jejího důchodu z důchodového pojištění podle míry bezmocnosti, dochází pokud postižení dosahuje takové intenzity, že tato bezmocná osoba potřebuje ošetření a obsluhu od jiné osoby.

• **INVALIDITA**

V případě, že nepříznivý zdravotní stav trvá dlouhodobě a dohledné době zde není naděje na návrat do práce, není možné řešit sociální situaci poškozeného provizorními způsobem poskytováním nemocenských dávek z nemocenského pojištění zaměstnanců, ale je třeba přispívat na jeho životní potřeby dlouhodobě. Absenci schopnosti soustavné výdělečné činnosti v důsledku těžkého zdravotního postižení označujeme jako invaliditu. Je-li stav invalidity poškozenému přiznán je mu jeho příjem nahrazován formou z důchodového pojištění ve formě invalidního důchodu nebo částečného invalidního důchodu.

Za **invaliditu** se považuje **ztráta nebo snížení pracovní schopnosti**. Vzniká obvykle důsledkem vážné nemoci nebo úrazu. Podle stupně pracovního omezení se invalidita dělí na tři stupně.

- **Invalidita třetího stupně** je indikována při poklesu pracovní schopnosti nejméně o **70%**
- **Invalidita druhého stupně** je indikována při poklesu pracovní schopnosti nejméně o **50 %**
- **Invalidita prvního stupně** je indikována při poklesu pracovní schopnosti nejméně o **35%**

Posouzení invalidity

Zda zdravotní stav odpovídá některému stupni invalidity, posuzuje lékař referátu lékařské posudkové služby pověřený posuzováním zdravotního stavu pro příslušnou Okresní správu

sociálního zabezpečení. Eventuelní přezkum provádí Posudková komise Ministerstva práce a sociálních věcí.

Posudek

Posudek obsahuje kromě jiného i účel, výsledek a odůvodnění posouzení, výčet rozhodujících podkladů o zdravotním stavu, míru poklesu pracovní schopnosti se stanovením, zda se jedná o dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav.

Posudek rovněž stanovuje schopnosti využít zachovanou pracovní schopnost (u 2. stupně), nebo zda jsme schopni výdělečné činnosti za zcela mimořádných podmínek (u 3. stupně)

Přiznání některého stupně invalidity **neznamená, že vzniká nárok na invalidní důchod.** Aby vzniknul nárok na invalidní důchod je třeba být po dostatečnou dobu pojištěn.

Při věku

- méně než 20 let, stačí být pojištěni méně než jeden rok
- od 20 let do 22 let, musíme být pojištěni alespoň jeden rok
- od 22 let do 24 let, musíme být pojištěni alespoň dva roky
- od 24 let do 26 let, musíme být pojištěni alespoň tři roky
- od 26 let do 28 let, musíme být pojištěni alespoň čtyři roky
- nad 28 let, musíme být pojištěni alespoň pět let

Žádost

Když jsou podmínky invalidity i doby pojištění splněny, nevzniká nárok na důchod automaticky. Je třeba o něj **požádat**. Náležitosti žádosti jsou stejné jako u starobního důchodu. K prokázání je třeba doložit i Posudek o zdravotním stavu.

Rozhodnutí o nároku na invalidní důchod

O tom, zda jsme či nejsme invalidní, se **správním rozhodnutím nevydává**. Správní řízení rozhoduje o našem **nároku na invalidní důchod** - správním orgán musí odkázat také na posudek o zdravotním stavu.

Správním rozhodnutím orgánu sociálního zabezpečení o invalidním důchodu uvádí:

- stupeň invalidity
- den vzniku invalidity nebo den, od něhož došlo ke změně stupně invalidity
- procentní míru poklesu pracovní schopnosti, u poklesu aspoň 70 % také údaj o tom, zda jsme schopni výdělečné činnosti za zcela mimořádných podmínek,
- orgán, který posoudil náš zdravotní stav a pracovní schopnost a datum posouzení,
- u pracovního úrazu či nemoci z povolání také to, že invalidita vznikla následkem pracovního úrazu či nemoci z povolání.

• NEDOSTATEČNÝ PŘÍJEM (HMOTNÁ NOUZE)

Výše příjmů je sociální událost, podle které se zjišťuje životní úroveň jednotlivce. Při

posuzování výše příjmů konkrétní osoby je třeba posoudit, zda tato osoba nebo jeho rodina není v situaci, kdy nemůže uspokojovat své základní životní potřeby a ocitá se ve stavu nouze. Společnost proto právními předpisy stanoví minimální hranici příjmu občana, pod níž nastává stav hmotné nouze. Hovoříme pak o tzv. **životním minimu**, které je koncipováno jako skladba částky stanovené na osobní potřeby a částky určené na existenci jednotlivce nebo určité společenské jednotky složené z vyživovaných osob. Nedosahuje-li příjem osoby životního minima a tato si nemůže zvýšit příjem vlastní činností, nastává stav sociální potřebnosti, který je řešen **dávkou sociální péče**. Přistoupí-li ještě další sociální událost, např. v podobě špatného zdravotního stavu, dávka se zvýší.

Nedostatečný příjem a životní minimum a existenční minimum

Životní minimum je minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb.

- Životní minimum je stanoveno v **zákoně č. 110/2006 Sb., o životním a existenčním minimu, ve znění pozdějších předpisů.**
- Hlavní využití životního a existenčního minima je v zákoně č. 111/2006 Sb., o pomoci v hmotné nouzi, ve znění pozdějších předpisů. **Životní minimum plní rozhodující úlohu při posuzování hmotné nouze i jako sociálně-ochranná veličina.** Vedle životního minima je z důvodu větší motivace zaveden pro dospělé osoby v hmotné nouzi institut existenčního minima.

Životní minimum ani existenční minimum nezahrnují nezbytné náklady na bydlení. Ochrana v oblasti bydlení je řešena v rámci systému státní sociální podpory poskytováním **příspěvku na bydlení**.

Životní minimum je součtem všech částek životního minima jednotlivých členů domácnosti.

Částky životního minima od 1.1.2017 v Kč za měsíc - viz § 2 a 3 zákona o životním minimu

pro jednotlivce	3 410 Kč
pro první dospělou osobu v domácnosti	3 140 Kč
pro druhou a další dospělou osobu v domácnosti	2 830 Kč
pro nezaopatřené dítě ve věku do 6 let	1 740 Kč
pro nezaopatřené dítě ve věku 6 až 15 let	2 140 Kč
pro nezaopatřené dítě ve věku 15 až 26 let	2 450 Kč

Novákovi : manžel	3 410
manželka	3 140
dcera 12 let ZŠ	2 140
syn 19 let VŠ	2 450
životní minimum	11 140

Zákon definuje **existenční minimum**, jako **minimální hranici příjmu**. Tato minimální hranice příjmu je zákonem považována za nezbytnou k zajištění základní výživy, a dalších

základních osobních potřeb. Tj. mělo by se jednat o částku, která umožní pouze základní přežití.

Na rozdíl od životního minima, se existenční minimum nemůže uplatnit na nezaopatřené dítě, nebo příjemce starobního důchodu, nebo pro osobu ve třetím stupni invalidity

Existenční minimum pro jednotlivce je pak nižší částka – **jedná se pouze o 2200 Kč.**

Smyslem existenčního minima je zvýšení motivace občanů – tak aby se nespolehali pouze na sociální dávky, ale aby sami byli motivováni ke zvýšení svého příjmu nad hranici životního minima.

Pokud se však dospělá osoba nesnaží zvýšit svoje příjmy (odmítá nabídky na zprostředkování zaměstnání z úřadu práce apod.), a zároveň se domáhá nároku na sociální dávky pomoci ve hmotné nouzi, pak se na ni může místo hranice životního minima aplikovat hranice existenčního minima, která je cca o 1/3 nižší.

Například u sociálních dávek pro osoby ve hmotné nouzi se částka živobytí stanovuje takto:

- *Nezaopatřené dítě má nárok na svoje životní minimum*
- *Dospělá osoba má automaticky nárok pouze na existenční minimum*
- *Pokud osoba doloží, že se aktivně snaží uplatnit všechny nároky a pohledávky pro zvýšení svého příjmu, má nárok, aby se existenční minimum zvýšilo o 1/2 rozdílu mezi životním a existenčním minimem jednotlivce*
- *Pokud naopak nějaká osoba dluží na alimentech více než za 3 měsíce, pak má nárok právě jen na existenční minimum bez možnosti zvýšení*
- *Pokud byl někdo v posledních 6 měsících propuštěn ze zaměstnání z důvodu hrubého porušení pracovní kázně nebo pracovních předpisů, pak má také nárok jen na existenční minimum bez možnosti zvýšení.*

PRÁVNÍ JEDNÁNÍ

Při úpravě projevů vůle vyvolávajících právní následky v těchto projevech chtěné a právem reprobované, se *opouští předchozí pojetí právního úkonu*, který byl do našeho právního řádu zaveden v r. 1950 občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb. Nová úprava se tedy vrací k tradičnímu českému právnímu pojmosloví a v rámci toho také k pojmu „právní jednání“. Obnovený výraz také lépe vyhovuje po jazykové stránce (srov. „právně jedná“ a proti tomu „činí právní úkon“). Zároveň se mění i koncepce úpravy, a to v tom směru, že osnova (oproti § 34 předchozího zákoníku) nedefinuje právního jednání (úkon).

Předmětný § 34 zněl

„Právní úkon je projev vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku těch práv a povinností, které předpisy občanského práva s takovým projevem spojují“.

Platný občanský zákoník pouze stanoví, jaké má právní jednání právní následky.

§ 545 Právní jednání vyvolává právní následky, které jsou v něm vyjádřeny, jakož i právní následky plynoucí ze zákona, dobrých mravů, zvyklostí a zavedené praxe stran.

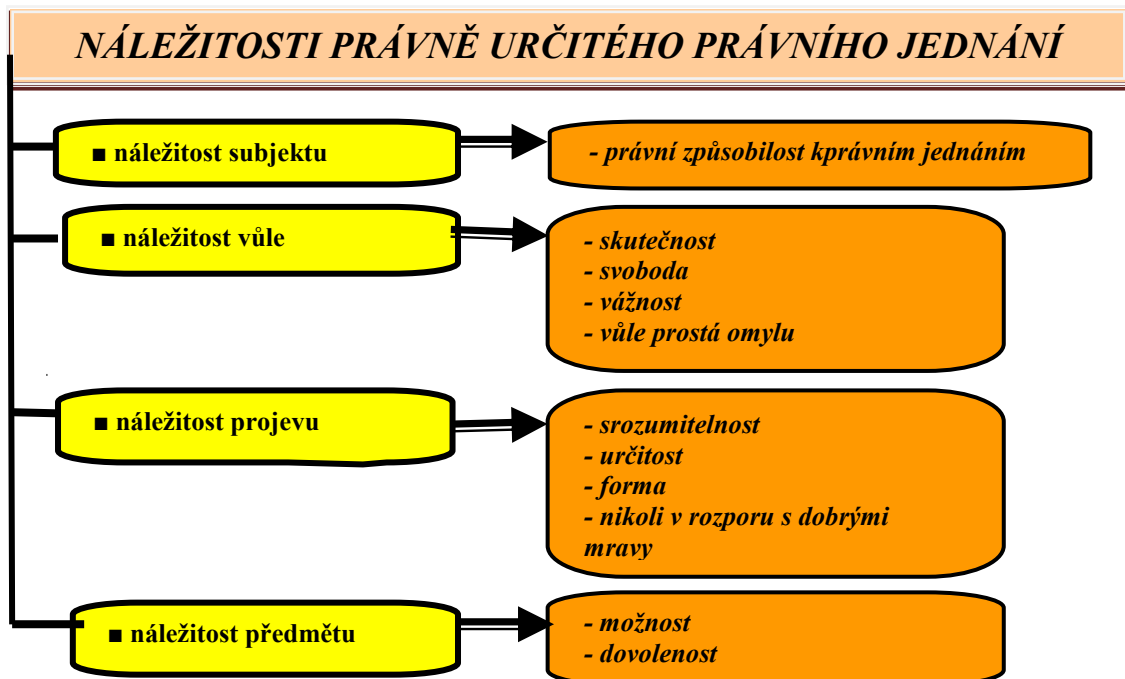
§ 546 Právně lze jednat konáním nebo opomenutím; může se tak stát výslovně nebo jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnost o tom, co jednající osoba chtěla projevit.

§ 547 Právní jednání musí obsahem a účelem odpovídat dobrým mravům i zákonu.

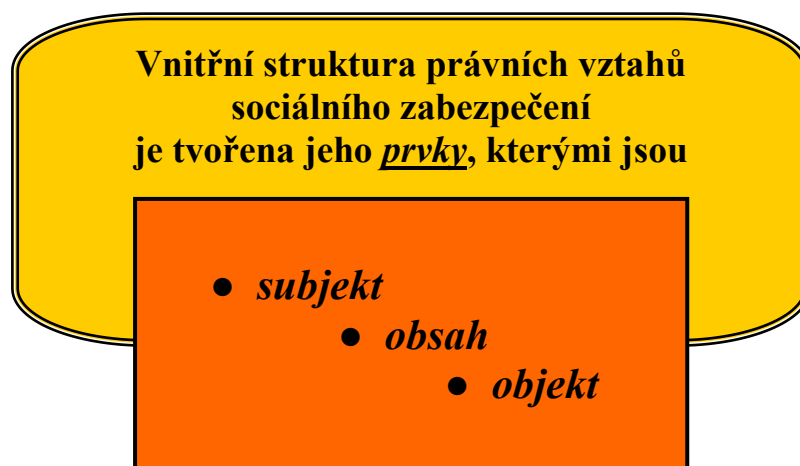
Rozdílně od předchozího pojetí, které (§ 37) spojovalo nedostatek vůle, vážnosti, určitosti a srozumitelnosti projevu vůle s absolutní neplatností právního úkonu, vychází současná úprava z pojetí, že v takových případech o projev vůle vůbec nejedná. Postrádá-li tedy uvedené náležitosti – nejedná se o projev vůle, potažmo právní jednání.

Náležitosti právních jednání

Aby bylo právní jednání subjektu právně akceptovatelný muselo být rovněž právně perfektní, což znamenalo, že muselo splňovat požadované náležitosti.

PRVKY PRÁVNÍCH VZTAHŮ PRÁVA SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

SUBJEKTY PRÁVNÍCH VZTAHŮ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

„Subjektem právních vztahů sociálního zabezpečení jsou nositelé práv a povinností, které jsou obsahem těchto vztahů.“

SUBJEKTY (ÚČASTNÍCI) PRÁVNÍCH VZTAHŮ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

ZÁKLADNÍ

Orgány sociálního zabezpečení

- rozhodují o právech a povinnostech / nositelé pojištění
- základním úkolem je rozhodování o nároku a výši dávek sociálního zabezpečení, poskytování těchto dávek a realizace jejich výplaty,
- v rámci své rozhodovací činnosti předepisují orgány sociálního zabezpečení také k úhradě přeplatky na dávkách (při splnění podmínky právní odpovědnosti)
- rozhodují o uplatnění sankcí

Fyzické osoby

- subjekty, o jejichž právech a povinnostech rozhodují orgány sociálního zabezpečení,
- v právních předpisech se používají různá označení jako např. občan, osoba, pojištěnec, oprávněný. Z hlediska procesního práva se však jedná o **účastníky řízení**, i když je předpisy někdy označují jako žadatele, příjemce atd.

DALŠÍ

Fyzické a právnické osoby

Právní předpisy určují speciální povinnosti i některým dalším subjektům, kterými mohou být jak právnické, tak fyzické osoby. Jedná se především o povinnosti oznamovacího nebo ohlašovacího charakteru (zaměstnavatele, zdravotní zařízení, ale i pozůstalí apod.) Tyto fyzické a právnické osoby tak rovněž vstupují do právních vztahů sociálního zabezpečení jako subjekty těchto vztahů.

Správní řád § 2 odst. 3 DOTČENÉ OSOBY

osoby, jichž se činnost správních orgánů v jednotlivém případě dotýká

Založeny

- na administrativním principu - ČSSZ nebo
- na bázi veřejnoprávní instituce - zdravotní pojišťovny, které vyvíjí činnost v oblasti sociálního pojištění proto také nazývány nositeli pojištění

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů § 68c Účastníci řízení

V řízení o dávku podle tohoto zákona jsou účastníky řízení

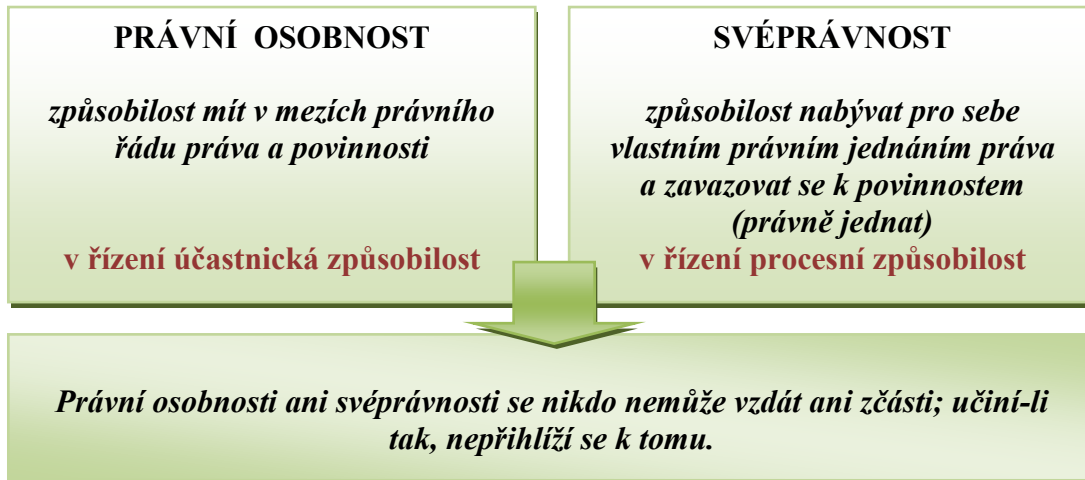
- oprávněná osoba,
- příjemce dávky,
- osoba společně s oprávněnou osobou posuzovaná, další fyzická nebo právnická osoba, jde-li o řízení o přeplatku na dávce
- fyzická nebo právnická osoba, jde-li o rozhodnutí o ustanovení zvláštního příjemce.

Zákon 435/2004 Sb., o zaměstnanosti

§ 3 Účastníci právních vztahů

- Česká republika, za kterou jedná ministerstvo a Úřad práce,
- fyzické osoby, které mají způsobilost být zaměstnancem; fyzickými osobami jsou státní občané České republiky a za stejných podmínek cizinci, kteří splňují podmínky pro zaměstnávání stanovené tímto zákonem,
- zaměstnavatelé; za zaměstnavatele se považují rovněž organizační složky zahraniční právnické osoby nebo zahraniční fyzické osoby oprávněné podnikat na území České republiky podle zvláštních právních předpisů,
- právnické a fyzické osoby a další subjekty podle zvláštních právních

Právní postavení subjektů vztahů sociálního zabezpečení je závislé na právní úpravě **právní subjektivity**. Ta je dána dvěma základními **právními skutečnostmi**, které se váží k fyzickým a právnickým osobám a jsou vymezeny obecně občanským zákoníkem. Těmito skutečnostmi jsou :

Právní subjektivita vymezena oběma uváděnými právními skutečnostmi je samozřejmě typická i pro subjekty právních vztahů sociálního zabezpečení. Výše uváděné základní i další subjekty práva sociálního zabezpečení jsou ve svém souhrnu právnickými nebo fyzickými osobami, u nichž rozlišujeme jak právní osobnost, tak svéprávnost.

Je třeba zohlednit, že oproti právní subjektivitě právnických osob práva sociálního zabezpečení, není právní úprava právní subjektivity fyzických osob sociálního zabezpečení shodná pro všechny vztahy sociálního zabezpečení. Zejména vznik a zánik právní osobnosti a svéprávnosti těchto osob neupravují jednotlivé právní předpisy sociálního zabezpečení dílčí jednotně. Je to dáno tím, že každý subsystém práva sociálního zabezpečení má specifický charakter, a to zejména z hlediska povahy řešené sociální události a jejího dopadu na život cílových fyzických osob. V právních předpisech práva sociálního zabezpečení je možno vymežit tři způsoby řešení problematiky právní osobnosti a svéprávnosti fyzických osob, a to:

- **Originární**, která představuje samostatnou právní úpravou nezávislou na jiných právních předpisech či právních odvětvích.
- **Subsidární**, kdy předmětný právní předpis právní odkazuje na jinou, již dříve formulovanou právní úpravu (např. občanskoprávní nebo pracovněprávní).
- **Analogická** (per analogiam) tj. použitím právní úpravy obsažená v jiném právním předpise, ale nikoli na základě přímého odkazu, nýbrž na základě podobnosti, sepětí a příbuznosti s jinými právními vztahy příslušného systému (příbuznost právních vztahů).

PRÁVNÍ OSOBNOST A SVÉPRAVNOST V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU

Základní vymezení osob a jejich právní způsobilosti jsou obecně upraveny v občanském zákoníku⁶, a toto vymezení přejímají zvláštní právní předpisy, vč. právních předpisů sociálního zabezpečení. Osoby zákoník rozlišuje jako **fyzičné a právnické**.

ZÁKLADNÍ CHARAKTERISTIKA OSOB V OBČANSKÉM ZÁKONÍKU

§ 19

(1) Každý **člověk** má *vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu (z ABGB 1811)*. Zákon stanoví jen meze uplatňování přirozených práv člověka a způsob jejich ochrany.

(2) Přirozená práva spojená s osobností člověka *nelze zcizit a nelze se jich vzdát*; stane-li se tak, nepřihlíží se k tomu. Nepřihlíží se ani k omezení těchto práv v míře odporující zákonu, dobrým mravům nebo veřejnému pořádku.

§ 20

(1) **Právnická osoba** je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná. Právnická osoba může bez zřetele na předmět své činnosti mít práva a povinnosti, které se slučují s její právní povahou.

(2) Právnické osoby *veřejného práva* podléhají zákonům, podle nichž byly zřízeny; ustanovení tohoto zákona se použijí jen tehdy, slučuje-li se to s právní povahou těchto osob.

§ 21

Stát se v *oblasti soukromého práva považuje za právnickou osobu*. Jiný právní předpis stanoví, jak stát právně jedná.

⁶ *Fyzické (lidé) § 23 - § 117, právnické § 118 - § 488 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník*

OSOBY

FYZICKÁ OSOBA

Každý člověk má vrozená, již samotným rozumem a citem poznatelná přirozená práva, a tudíž se považuje za osobu. Zákon stanoví jen meze uplatňování přirozených práv ochrany.

jednají :

- **vlastním jménem,**
- **předběžným opatřením** 2 svědci / veřejná listina
- **zástupcem ze zákona:**
  - na základě zákona rodiči(em)/osvoj.
  - rozhodnutím soudu opatrovníkem (opatrovnícká rada)
- **smluvní** – na základě plné moci
- **s podpůrcem** smlouvou schválenou soudem
- **čl. domácnosti (3 roky)** schválí soud

PRÁVNICKÁ OSOBA

je organizovaný útvar, o kterém zákon stanoví, že má právní osobnost, nebo jehož právní osobnost zákon uzná.

- korporace   ■ spolek
  - fundace (nadace 500tis, nadační fond)
  - ústav (zapsaný ústav /z.u.)
- jiné subjekt, o kterých to stanoví zákon*

jednají :

- **statutárním orgánem** (kolektivním – určí kdo zastupuje vůči zaměstnancům, jinak předs.)
- **opatrovníkem** (ustan. soudem i bez návrhu)
- **zástupcem**
  - zmocněncem - pověřeným při provoz. podniku
- **smluvně**
  - na základě plné moci
  - prokuristou

Stát se v oblasti soukromého práva považuje za právnickou osobu. Jiný právní předpis stanoví, jak stát právně jedná

právní osobnost

zrozením   veřejnou listinou/důkazem smrti/ prohlášením za mrtvého (domněnka smrti) po prohlášení za nezvěstného (5let) nebo bez (7 let) **bez omezení**

svěprávnost

v plném rozsahu zletilosti (18 let/) soud může omezit (3 roky)
další možnosti snížení věkové hranice

- uzavřením sňatku 16 let
- emancipaci

■ **soud na žádost přizná od 16 let svěprávnost**
 ■ **soud může přivolit SVČ nezletilého po souhlasu alespoň jednoho zákonného zástupce (provozovat obchodní závod)**
 (zákonný zástupce může rovněž dát souhlas k jednání)

právní osobnost/svěprávnost

dnem zápisu do obchodního nebo jiného zákonem určeného veřejného rejstříku, pokud nestanoví zvláštní zákon jinak

- **Korporaci** vytváří jako právnickou osobu společenství osob. Na právnickou osobu tvořenou jediným členem se hledí jako na korporaci
  - Alespoň tři osoby vedené společným zájmem mohou založit k jeho naplňování **spolek** jako samosprávný a dobrovolný svazek členů a spolčovat se v něm.
- **Nadace** vzniká k trvalé službě společensky nebo hospodářsky užitečnému účelu. Účel nadace může být veřejně prospěšný, spočívá-li v podpoře obecného blaha, i dobročinný, spočívá-li v podpoře určitého okruhu osob určených jednotlivě či jinak.
- **Ústav** je právnická osoba ustavená za účelem provozování činnosti užitečné společensky nebo hospodářsky s využitím své osobní a majetkové složky. Ústav provozuje činnost, jejíž výsledky jsou každému rovnocenně dostupné za podmínek předem stanovených-

Zdroj: vlastní

☐ Vznik právní osobnosti.

VZNIK A ZÁNİK PRÁVNÍ OSOBNOSTI

Právní osobnosti je subjekt, který má práva a povinnosti.

- ☞ *Fyzická osoba je právní osobností od okamžiku narození (výjimečně početí).*
- ☞ *Právnícká osoba je právní osobností od okamžiku svého vzniku (zápisem do veřejného rejstříku).*

☐ Zánik právní osobnosti

☞ fyzické osoby :

- *smrtí;*
- *prohlášením člověka za mrtvého;*

☞ právnícké osoby :

- *výmazem z veřejného rejstříku.*

OMEZENÍ SVÉPRAVNOSTI FYZICKÉ OSOBY

Zákoník vychází se závěru, že institut omezení svéprávnosti byl do značné míry zneužíván. K okamžiku schválení nového občanského zákoníku byla v ČR cca 30 000 občanů, kteří byli prohlášeni zcela nesvéprávnými. Soudy zcela zbavovaly občany svéprávnosti v 80 % navržených případů zejména z důvodu, že zde neexistovaly možnosti podpůrných opatření.

Nově lze člověka ve svéprávnosti pouze omezit (nikoli úplně zbavit) a to tehdy pokud by mu hrozila újma a nelze-li mu pomoci jinak (např. podpůrcem či zastoupením členem domácnosti). Nepůjde člověka omezit ani v běžných činnostech každodenního života.

Pro případy, že nelze jinak stanovit zákoník **podmínky omezení svéprávnosti**

- *z vážných zdravotních důvodů,*
- *na určitý čas :*
  - *na dobu nutnou pro vyřízení určité záležitosti,*
  - *jinak určenou určitou dobu, nejdéle však na 3 roky*
  - *je-li zjevné, že se v této době stav nezlepší v uvedené době, pak na dobu delší, nejdéle však na 5 let*
- *rozhodnutím soudu*
  - *po shlednutí soudcem a*
  - *jen nestačí-li mírnější postup.*

Soud musí určit **konkrétní rozsah omezení, např.**

- *převádět (zcizovat) věci movité a nemovité, jejichž cena přesáhne 50 000,- Kč,*
- *samostatně nakládat s finanční hotovostí do 10 000,- Kč měsíčně.*

Vedle toho se soud dotáže osoby, o jejímž omezení svéprávnosti jedná, na **její názor** na věc a celé soudní řízení **přízpůsobit jejím dorozumívacím schopnostem**.

OBECNÉ ZPŮSOBY PRÁVNÍHO ZASTOUPENÍ (při absenci nebo omezení svéprávnosti)

JEDNÁNÍ ZA FYZICKOU OSOBU

- **zástupcem ze zákona:**
  - na základě zákona rodiči(em)
  - z rozhodnutím soudu opatrovníkem (opatrovnícká rada)
- **opatrovníkem ustanoveným správním orgánem**
- **smluvním zastoupením – na základě plné moci**
- .....
- **s podpůrcím opatřením tj.**
  - **předběžným opatřením** do budoucna listinou
  - **s podpůrcem** smlouvou schválenou soudem
  - **členem domácnosti (3 roky)** schválí soud

Právní předpisy sociálního zabezpečení **většinou vylučují možnost přijetí dávkového plnění zástupcem na základě plné moci**. Specifickým institutem je zvláštní příjemce. Jeho základním smyslem je zajistit, aby dávkové plnění bylo použito ve prospěch oprávněného.

Právnícké osoby jednají :

- **statutárním orgánem**
- **opatrovníkem (ustanoveným soudem i bez návrhu)**
- **zástupcem, tj. zmocněncem**
- **smluvně**
  - **na základě plné moci**
  - **prokuristou**

**PRÁVNÍ OSOBNOST FYZICKÝCH OSOB V PRÁVNÍCH VZTAZÍCH
SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ**

Právní osobnost vzniká v právních vztazích sociálního zabezpečení narozením a zaniká smrtí, případně prohlášením za mrtvého (§ 4 odst. 1 zák. 100/1988 Sb.).

V sociálním zabezpečení se rozlišuje *osobní rozsah* sociálního zabezpečení, který je chápán jako okruh osob, jimž může vzniknout nárok na dávky sociální zabezpečení, resp. jako okruh osob, které se při splnění dalších právních skutečností mohou stát subjekty sociálního zabezpečení. Z toho vyplývá, že i když způsobilost k právům a povinnostem vzniká narozením a zaniká smrtí, přesto je okruh subjektů omezen v některých organizačně právních systémech. Nejširší rozsah mají tyto právní vztahy sociálního zabezpečení

- právní vztahy vznikající při poskytování léčebně preventivní péče,
- právní vztahy vznikající při poskytování služeb a dávek sociální péče
- právní vztahy vznikající při poskytování rodičovského příspěvku.

Naproti tomu jen na ekonomicky činné obyvatelstvo (případně na jeho rodinné příslušníky), ovšem s jistými výjimkami, jsou omezeny právní vztahy nemocenského pojištění a důchodového pojištění

Specifickými rysy se vyznačuje právní úprava právní osobnosti osob samostatně výdělečně činných (**OSVČ**). Hmotně právní podmínky výkonu samostatné výdělečné činnosti jsou upraveny v jiných předpisech, na které předpisy sociálního zabezpečení odkazují (dosažení určitého věku, vzdělání v konkrétním oboru).

Vznik právní osobnosti.

V právních vztazích **důchodového pojištění a sociální péče** je samostatná právní úprava zakotvená v právních předpisech tohoto subsystému. V zásadě se neliší od občanskoprávní úpravy, protože vzniká narozením. Na rozdíl od občanského práva však ve vztazích důchodového pojištění a sociální péče právní subjektivitu **nemá nasciturus**. V důchodovém pojištění ani v sociální péči neexistuje žádný dávkový nárok, jehož subjektem by nasciturus byl. Právní úprava přechodu nároku je založena na speciální sukcesi, podle níž v případě smrti oprávněného náleží výplata částek nevyplacených do okamžiku smrti subjektům taxativně v právním předpise vyjmenovaným. Pouze pokud je použití této speciální úpravy vyloučeno, použije se princip obecné sukcese, což znamená právní úpravu dědění. Proto, aby se právní postavení nascitura nezhoršilo, použije se analogie.

V právních vztazích **veřejného zdravotního pojištění a státní sociální podpory** vzniká právní osobnost rovněž narozením. Právní předpisy o veřejném zdravotním pojištění směřují k vymezení vzniku účasti na pojištění, nikoli ke vzniku právní subjektivity. Právě v těchto vztazích je vznik právní osobnosti narozením jasný a nepochybný, protože celá řada nároků z těchto systémů vzniká bez ohledu na věk a způsobilost k právním úkonům. U veřejného zdravotního pojištění platí tento závěr téměř bez výjimky. Úprava právní osobnosti v těchto vztazích se nejvíce podobá úpravě občanskoprávní.

V právních vztazích **nemocenského pojištění** je situace složitější, právní předpisy řeší právní osobnost pouze u osob samostatně výdělečně činných. Na ostatní subjekty se uplatňuje per analogiam úprava zákoníku práce, a to jak pro fyzické osoby jako zaměstnance, tak i na zaměstnavatele.

U zaměstnanců vzniká právní způsobilost zásadně dosažením 15 let věku, při současném ukončení základní školní docházky. Právní předpisy nemocenského pojištění neznají žádný dávkový nárok, který by mohl předcházet vzniku právní subjektivity před tímto věkem. Co se týče přechodu nároku po zaměstnanci, předpisy nemocenského pojištění obsahují zvláštní pravidlo o nástupnictví, které je založeno na taxativním výčtu subjektů. Použití obecné sukcese nepřichází v úvahu, nelze však vyloučit použití principu per analogiam, protože zákoník práce například neřeší vznik způsobilosti u jiných osob (například pozůstalých).

Na vznik právnické osobnosti fyzické osoby **zaměstnavatele** se rovněž použije analogicky zákoník práce, zde však právní osobnost vzniká narozením a připouští se sukcese v případě právní události – smrti zaměstnavatele fyzické osoby.

Součástí sociálního pojištění jsou **právní vztahy pojistného**, které dále dělíme na

- *pojistné na sociální zabezpečení a na*
- *pojistné na veřejné zdravotní pojištění.*

Pojistné na sociální zabezpečení obsahuje pojistné na nemocenské a důchodové pojištění a příspěvek na státní politiku zaměstnanosti. Subjektivita se zde řídí definováním osobního a věcného rozsahu věcné povinnosti. Osobní rozsah určuje okruh subjektů, na které se vztahuje povinnost z pohledu hmotného práva (poplatník). Věcný rozsah směřuje k základu, ze kterého se pojistná povinnost stanoví (např. vyměřovací základ). U fyzických osob jde většinou o subjekty pracovněprávního vztahu (zaměstnanci, zaměstnavatelé) a o OSVČ. Věcný rozsah je určován výdělečnou aktivitou subjektů (zaměstnanec, OSVČ). Ve vztazích pojistného vzniká zaměstnanci i zaměstnavateli právní subjektivita stejně jako u vztahů nemocenského pojištění. To platí i o té části pojistného, která představuje pojistné na důchodové pojištění, kde je rovněž vznik pojistné povinnosti spojen s pracovně právní úpravou. Pouze u dobrovolné účasti na důchodovém pojištění vzniká právní osobnost stejně jako u vztahů důchodového pojištění – narozením.

U zdravotního pojištění vychází právní subjektivita ve vztazích pojistného z definice osobního a věcného rozsahu. Fyzické osoby – většinou zaměstnanci a zaměstnavatelé a osoby, jejichž účast na zdravotním pojištěním je spojena s podmínkou trvalého pobytu, což znamená, že osobní rozsah je tu o něco širší než u pojistného na sociální zabezpečení. Tomuto širšímu rozsahu odpovídá i rozsah věcný, protože vznik pojistného vztahu tu – na rozdíl od sociálního zabezpečení – není omezen jen na výdělečné aktivity.

Zánik způsobilosti.

Způsobilost zaniká ve většině případů smrtí. Není tomu tak ve všech vztazích. Platí to na vztahy nemocenského pojištění, veřejného zdravotního pojištění, pojistného na sociální zabezpečení, pojistného na veřejné zdravotní pojištění a státní sociální podpory. Jiná je úprava u důchodového pojištění a sociální péče (pomoci), kde je úprava speciální, od občanského práva poněkud odlišná. Tak ve vztazích důchodového pojištění a sociální péče (pomoc) zaniká smrtí nebo prohlášením za mrtvého.

SVÉPRAVNOST FYZICKÝCH OSOB V PRÁVNÍCH VZTAZÍCH SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ (PROCESNÍ ZPŮSOBILOST)

Je schopnost v právních vztazích sociálního zabezpečení nabývat práv a brát na sebe povinnosti, které jsou obsahem těchto vztahů

Svépravnost a procesní způsobilost vzniká v sociálním zabezpečení obecně dovršením **16. roku věku** (§ 4 odst. 2 zák. 100/1988 Sb. o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů. Právní úprava svépravnosti však není jednotná, rozdíly jsou především ve vzniku způsobilosti. I zde platí tři základní modely právní úpravy (vlastní - samostatná, subsidiarita, analogie).

Důchodové pojištění

Vlastní úpravu obsahují předpisy důchodové pojištění, **a to**

- **obecnou**, podle které vzniká svépravnost fyzických osob dosažením zletilosti (dosažením 18 let věku nebo uzavřením manželství před dovršením tohoto věku).
- **speciální**, která platí v případě uplatnění nároku na *plný nebo částečný invalidní důchod*. Zde se přihlíží k charakteru dávek, k naplnění podmínek vyžadovaných pro dávkové plnění.

Sociální péče

Ve vztazích sociální péče (pomoci) vzniká svépravnost dovršením **16. roku věku**.

Nemocenské pojištění

Ve vztazích nemocenského pojištění je to podobné jako u právní subjektivity – normy upravující vztahy nemocenského pojištění upravují svépravnost pouze u OSVČ, která vzniká zásadně dosažením věku 16 roků. Musí však být naplněny podmínky, které zvláštní předpisy pro vznik této způsobilosti, případně pro vznik právní subjektivity, vyžadují. Což znamená, že ke vzniku svépravnosti může dosažením 16 roků věku dojít jen výjimečně.

Pracovněprávní vztahy

U subjektů pracovněprávních vztahů se analogicky použije úprava zákoníku práce. Právní úprava účasti na nemocenském pojištění je na pracovněprávní úpravě přímo závislá (trvání zaměstnání). Svěpravnost zaměstnance vzniká ve vztazích nemocenského pojištění zásadně dosažením věku 15 let, při současném ukončení základní školí docházky. U fyzické osoby zaměstnavatele, až na výjimky dosažením 18 let věku.

Veřejné zdravotní pojištění

Právní předpisy upravující vztahy veřejného zdravotního pojištění ustanovení o svépravnosti neobsahují. V řadě případů se však zabývají výkonem práv a povinností z těchto vztahů vyplývající zákonným zástupcům nezletilých osob a osob zbavených způsobilosti k právním úkonům. U vztahů pojistného na sociální zabezpečení a na veřejné zdravotní pojištění (VZP) se svépravnost řídí stejnými pravidly jako

u právní osobnosti, tzn. Vymezením osobního a věcného rozsahu pojistné povinnosti. V případě subjektů pracovněprávního vztahu vzniká svéprávnost ve stejný okamžik jako u nemocenského pojištění (zaměstnanec dosažením 15 let, zaměstnavatel dosažením 18 let). U OSVČ vzniká zásadně dosažením zletilosti (18 let). U pojistného na VZP se analogicky použije občanskoprávní úprava, tedy vzniká zletilostí.

Státní sociální podpora

U státní sociální podpory je svéprávnost upravena samostatně v ZSSP, a to jako procesní způsobilost. S ohledem na odkaz na občanskoprávní úpravu lze dovodit, že vzniká i v těchto vztazích dosažením zletilosti. Zvláštní úprava se týká řízení o dávkách rodičovského příspěvku a porodného. V tomto řízení má právo jednat i nezletilý rodič (starší 16 let. Vzhledem k tomu, že v tomto speciálním případě může nezletilý rodič starší 16 let v řízení o dávce samostatně jednat a dávku přijímat, disponuje fakticky i způsobilostí k právním úkonům.

Deliktní způsobilost (viz dále Odpovědnost v právu SZ)

Způsobilost k protiprávním jednáním nebo opomenutím (deliktní způsobilost, čili povinnost nést právní důsledky svého protiprávního jednání) není v právu sociálního zabezpečení upravena a je třeba pro vymezení tohoto pojmu použít (**per analogiam iuris**) **trestního zákona**. Tato otázka má význam například v souvislosti s povinností vrátit přeplatek na dávkách. Způsobilost k protiprávním úkonům má v právu sociálního zabezpečení nezávisle na věku či duševní poruše ten,

- ***kdo je schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky***
- ***kdo v daném okamžiku uvedené schopnosti neměl, jestliže se však do stavu, v němž není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, uvedl vlastní vinou.***

Zastoupení

S právní úpravou svéprávnosti souvisí i institut zastoupení. **Zákonné zastoupení** řeší postavení fyzické osoby, která nedisponuje svéprávností (nesplnila podmínky stanovené předpisem, byla způsobilosti zbavena nebo byla její způsobilost omezena). V případě nedostatku věku jsou zákonnými zástupci rodiče, v ostatních opatrovník stanovený soudem.

Právní předpisy sociálního zabezpečení většinou vylučují možnost přijetí **dávkového** plnění zástupcem na základě plné moci. Specifickým institutem je zvláštní příjemce. Jeho základním smyslem je zajistit, aby dávkové plnění bylo použito ve prospěch oprávněného.

OBSAH PRÁVNÍCH VZTAHŮ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

**Obsahem právních vztahů jsou práva a povinnosti subjektů.
Obsahem právních vztahů sociálního zabezpečení jsou práva a povinnosti subjektů těchto vztahů.**

Tato práva a povinnosti mají ***bud' materiální nebo procesní charakter***. Právo sociálního zabezpečení se ovšem vyznačuje poměrně úzkým sepětím své hmotněprávní a procesní úpravy. Obojí je velmi úzce svázáno. Je tomu tak v případech kdy nejen samotné rozhodnutí o dávce, ale i splnění podmínek nároku na dávku je spojeno s realizací procesního úkonu. Tak je tomu např. v případě přiznání starobního důchodu podle zákona o důchodovém pojištění (§ 31). Stejná situace nastává u povinnosti oznamovacího a ohlašovacího charakteru, které stanoví předpisy práva sociálního zabezpečení. Tyto povinnosti mají procesní povahu, přičemž právní důsledky nesplnění stanovených povinností zakládají odpovědnostní vztah, jehož obsahem jsou hmotná práva a povinnosti.

Hmotněprávní stránka:

- Základní ***povinností*** fyzické osoby je splnění podmínek dávkového nároku. Tomu odpovídá oprávnění orgánu SZ splnění těchto podmínek vyžadovat
- Základním ***právem*** fyzické osoby je nárok na dávku a na poskytnutí dávkového plnění, a to po splnění všech zákonných podmínek. Tomu odpovídá povinnost orgánu sociálního zabezpečení takové plnění poskytnout.
- V právních vztazích prvního subsystému sociálního zabezpečení, tj. sociálního pojištění, přistupuje na straně fyzické osoby plnění pojistné povinnosti. Tomu odpovídá oprávněním orgánu sociálního zabezpečení přijímat toto plnění.

Procesní stránka:

- Procesním právem účastníka řízení je především jeho právo uplatnit nárok, podat žádost, uplatnit opravný prostředek. Tomuto právu odpovídá povinnost orgánu sociálního zabezpečení reagovat na podání podle příslušné procesní úpravy.

Právo a nárok

Takřka ve všech právních odvětvích se uplatňují pojmy právo a nárok. Vlastní význam a náplň těchto pojmů jsou poněkud odlišné v soukromém právu (zejména občanském) na straně jedné a v právu sociálního zabezpečení na straně druhé. V občanském právu se pod pojmem subjektivního práva, resp. oprávnění rozumí zásadně jedná složka obsahu právního vztahu a pod pojmem nároku vynutitelnost takového subjektivního práva soudem. Oproti tomu v právu sociálního zabezpečení se nárokem rozumí splnění hmotněprávních podmínek, které jsou právními předpisy o sociálním zabezpečení stanoveny pro přiznání dávkového plnění.

Nárok na dávku a nárok na výplatu dávky

Právní předpisy na úseku sociálního zabezpečení rozlišují mezi nárokem na dávku a nárokem na výplatu dávky. Tato diferenciací je významná zejména u dávek spojených s peněžitým plněním, protože pouze u takových dávek lze hovořit o výplatě. U dávek, kde plnění má věcnou povahu, lze rozlišovat mezi nárokem na dávku a jejím faktickým poskytnutím.

Nárok na dávku tedy znamená splnění hmotněprávních podmínek pro její přiznání. Nárokem na výplatu dávky se rozumí splnění podmínek pro poskytnutí dávkového plnění peněžní povahy.

Splnění podmínek nároku na výplatu dávky předpokládá zejména existenci samotného nároku, nárok na výplatu je pak spojen s dalšími podmínkami, z nichž nejčastější je podání žádosti. Důsledky spojené s posouzením otázky nároku na dávku a nároku na výplatu dávky nemusí nastat ve stejném okamžiku (dávky důchodové). Rozhodnutí, kterým je nárok na dávku přiznán, zpravidla současně zakládá i nárok na výplatu této dávky. To však neplatí bezvýjimečně (viz výklad k jednotlivým subsystémům).

OBJEKT A PŘEDMĚT PRÁVNÍCH VZTAHŮ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Objektem (předmětem) právních vztahů sociálního zabezpečení je právně relevantní chování subjektů těchto vztahů.

Toto chování je velmi úzce spjata s výkonem práv a s plněním povinností, které jsou obsahem právních vztahů sociálního zabezpečení. Realizuje se pak prostřednictvím různých hmotněprávních nebo procesních úkonů.

Hmotněprávními úkony jsou ty, které směřují ke splnění podmínek nároku na dávku, například plnění pojistné povinnosti.

Procesními úkony jsou např. žádost nebo podání opravného prostředku.

Předmětem vztahů sociálního zabezpečení je konkrétní dávkové plnění, k němuž směřuje chování subjektů právního vztahu.

Okruh dávek a služeb, na které vzniká nárok nebo které mohou být poskytnuty občanům v právních vztazích sociálního zabezpečení, se označuje jako ***věcný rozsah sociálního zabezpečení***.

Dávky a služby můžeme rozlišovat .

- podle toho, zda občanovi na ně vzniká nárok či nikoliv na ***obligatorní a fakultativní***,
- plnění je buď ***peněžité (dávky) nebo věcné (služby) povahy***. O který druh plnění půjde, je odvislé od charakteru sociální události, na niž je závislý vznik daného vztahu sociálního zabezpečení. Ve vztazích nemocenského a důchodového zabezpečení se jedná o plnění peněžité, kdežto ve vztazích státní sociální podpory a sociální péče o plnění věcné nebo peněžité. Z povahy sociálních událostí, které zakládají vztahy veřejného zdravotního pojištění či sociálních služeb pak vyplývá, že předmětem těchto vztahů je plnění věcné.
- podle délky doby výplaty dávek rozlišujeme ***jednorázové a opakující se***.

VZNIK, ZMĚNA A ZÁNİK PRÁVNÍCH VZTAHŮ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Ke vzniku, změně a zániku právních vztahů dochází v sociálním zabezpečení na základě již dříve zde popsanych právních skutečností.

Vznik, změna a zánik právních vztahů sociálního zabezpečení jsou závislé na existenci nebo trvání právních skutečností.

Nejvýznamnější jsou ty právní skutečnosti, které byly výše popsány jako nejvýznamnější sociální události.

Je však třeba rozlišovat existenci

- samotné právní skutečnosti (sociální události), která podmiňuje vznik, změnu nebo zánik právních vztahů sociálního zabezpečení,
- účast na zabezpečení (pojištění) a
- splnění podmínek nároku na dávku.

Právní předpisy sociálního zabezpečení většinou výslovně vznik, změnu a zánik právních vztahů **neupravují**, stanovují ale podmínky pro účast na zabezpečení nebo pro vznik dávkového nároku. **Výjimkou** je *zákon o nemocenském pojištění zaměstnanců*, který upravuje vznik a zánik nemocenského pojištění, dále *zákon o veřejném zdravotním pojištění*, který upravuje vznik a zánik zdravotního pojištění.

U nemocenského pojištění je vznik vztahu podmíněn vstupem do zaměstnání, které toto pojištění zakládá (protože ne každé zaměstnání zakládá účast na nemocenském pojištění). Pojištění pak zaniká dnem skončení zaměstnání zakládajícího účast na nemocenském pojištění.

Zdravotní pojištění

vzniká:

- dnem narození, jde-li o osobu s trvalým pobytem na území ČR
- dnem, kdy se osoba bez trvalého pobytu na území ČR stala zaměstnancem
- dnem získání trvalého pobytu na území ČR

zaniká:

- dnem úmrtí pojištěnce nebo jeho prohlášením za mrtvého
- dnem, kdy osoba bez trvalého pobytu na území ČR přestala být zaměstnancem
- dnem ukončení trvalého pobytu na území ČR

..

Právní úprava vzniku a zániku nemocenského pojištění a veřejného zdravotního pojištění je úzce spjata s osobním rozsahem, z něhož vyplývá účast na pojištění.

Důchodové pojištění neřeší vznik a zánik svých právních vztahů. I zde ovšem platí, že pojistná povinnost nemůže existovat mimo právní vztah. Pokud z předpisů důchodového pojištění vyplývá, že součástí obsahu vztahu důchodového pojištění je i plnění pojistné

povinnosti, je vznik právního vztahu spojen s existencí této povinnosti. Oprávnění fyzické osoby na plnění z důchodového pojištění, je i zde podmíněno sociální událostí.

Ve vztazích *státní sociální podpory a sociální péče* není stanovena žádná pojistná povinnost, takže existence těchto vztahů je závislá na sociální události.

Změna právního vztahu

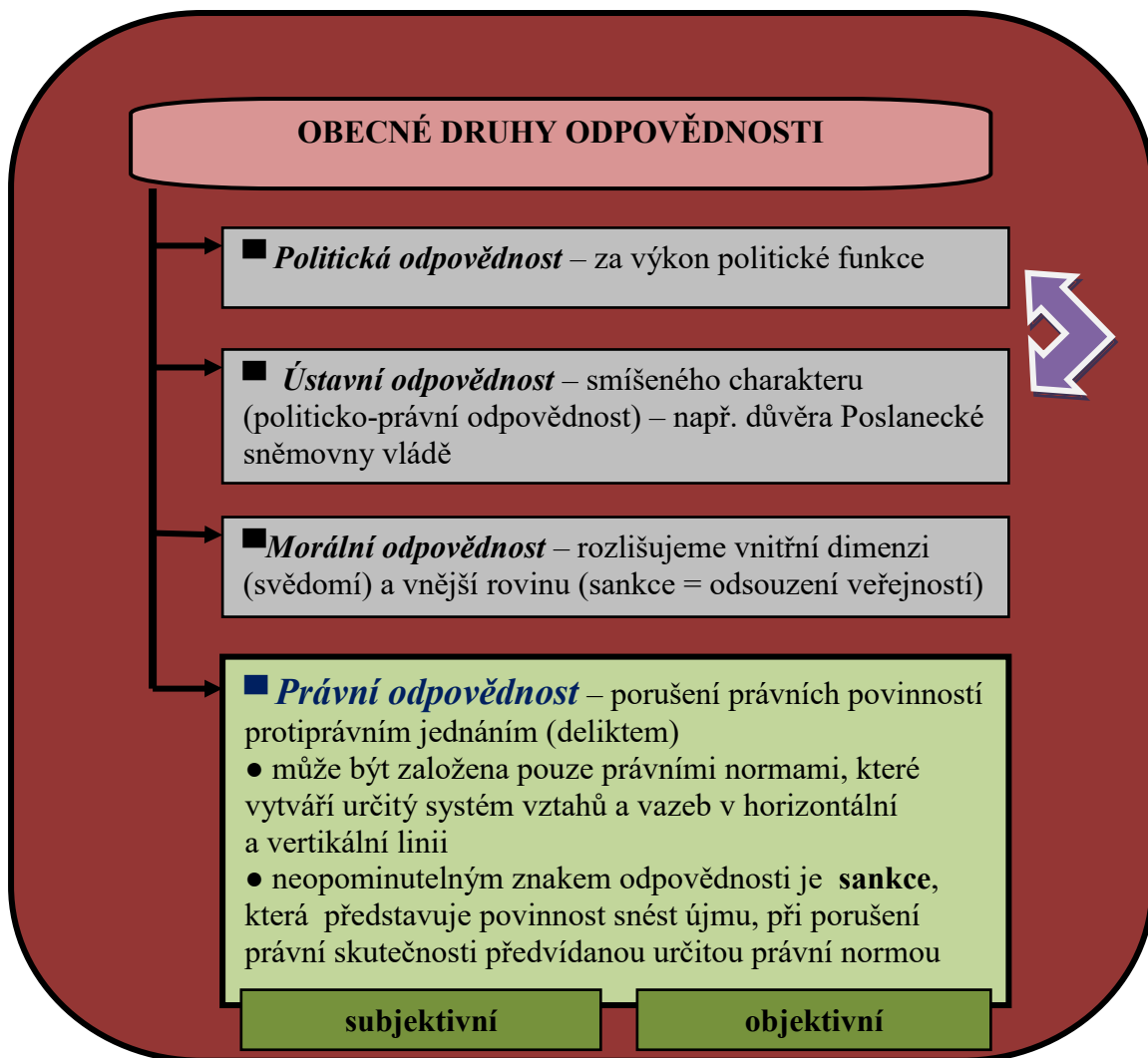
Změnou právního vztahu sociálního zabezpečení se rozumí ***změna některého prvku právních vztahu, tj. subjektu, obsahu či objektu***. Změna právního vztahu sociálního zabezpečení může nastat obvykle změnou obsahu, pokud jde o změnu objektu právního vztahu, pak zpravidla není možná. Právní vztah sociálního zabezpečení je vztahem osobně-právním a ke změně subjektu nemůže z tohoto důvodu dojít, neboť nedochází ke změně subjektu, ale k zániku jednoho a případnému vzniku jiného právního vztahu. Změna obsahu je tak nejčastější změnou v právních vztazích sociálního zabezpečení. Může k ní dojít na základě :

- ***právního předpisu***
- ***právní skutečnosti,***
- ***právního jednání,***
- ***protiprávního jednání,***
- ***opomenutí.***

K zániku právních vztahů SZ dochází zpravidla na základě právních událostí (skončení pracovněprávního vztahu, úmrtí), ale v systému, v němž se poskytují fakultativní dávky a služby, může k zániku dojít i na základě úředního rozhodnutí nebo – jde-li o jednorázovou dávku či službu – jejím poskytnutím.

ODPOVĚDNOST V PRÁVU SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

OBEČNÁ USTANOVENÍ O ODPOVĚDNOSTI

Soukromoprávní odpovědnost

je upravena právními normami soukromého práva, především občanským zákoníkem.

Sankční následek může být dvojitý:

- ☑ povinnost **uvedení do původního stavu, restituce** (*restitutio in integrum*) – např. omluva, vydání věci apod.
- ☑ povinnost **náhrady, reparaace** způsobené újmou, a to zpravidla v penězích (relutární náhrada), výjimečně naturální (*restitutio in natura*)

Veřejnoprávní odpovědnost

může být:

- ☑ **správněprávní**
  - **přestupková**, za takové porušení veřejnoprávní povinnosti, které je zákonem označeno za přestupek – pouze fyzické osoby
  - za **jiný správní delikt**, pokud to stanoví zvláštní zákon – právnícké i fyzické osoby
- ☑ **trestněprávní**, za porušení povinnosti stanovené trestním zákonem (trestný čin)

ZÁKLADNÍ FUNKCE PRÁVNÍ ODPOVĚDNOSTI

☼ **reparační** (kompenzační)

- zpravidla v souvislosti s majetkovou právní odpovědností
- může mít dvojitou formu: naturální restituce, odškodnění (reparace)

☼ **preventivní**

- preventivní moment obsahují v určité podobě i všechny ostatní funkce
- cílem je předcházet vzniku situací porušení právní povinnosti

☼ **satisfakční**

- např. v oblasti práva na ochranu osobnosti
- užívá se institut zadostiučinění ve vhodné formě (např. omluva v tisku, popř. i přiměřená finanční náhrada)

☼ **represivní**

- následkem újmy, která vzniká tomu, kdo porušil právní povinnost
- typická pro trestněprávní odpovědnost a další druhy veřejnoprávní odpovědnosti

ODPOVĚDNOST V PSZ

Jedná se o zvláštní právně kvalifikovaný druh právní povinnosti, jejíž vznik jako povinnosti **sekundární**, předpokládá porušení povinnosti primární. Se vznikem této sekundární povinnosti vzniká i nový vztah práva sociálního zabezpečení, a to vztah odpovědnostní. Je relativně nezávislý na původním, primárním vztahu. Může totiž existovat i po jeho skončení, tedy fakticky nezanikne ani tehdy, zanikne-li původní právní vztah a naopak, zanikne-li vztah odpovědnostní, neznamená to ukončení vztahu primárního.

Účelem právní úpravy odpovědnosti v předpisech sociálního zabezpečení je zjednání nápravy a odstranění důsledků, které protiprávním jednáním vznikly. **Obsahem** těchto odpovědnostních vztahů jsou zvláštní povinnosti, které vznikají namísto nebo vedle povinností vyplývajících z původního právního vztahu.

Odpovědnost v právu sociálního zabezpečení je **druhem sankce**. Sankcí je například :

- **penále**, když se jedná o odpovědnost z titulu prodlení v plnění peněžní povinnosti,
- **pokuta**, která se ukládá v jiných případech se při porušení povinnosti,
- **vrácení přeplatku**, a to buď přeplatku na pojistném ze strany instituce, která pojistné přijala, nebo přeplatku na dávce ze strany příjemce dávky. Předpisy sociálního zabezpečení stanoví podmínky vzniku odpovědnosti za přeplatek na dávce ve vztazích nemocenského pojištění, důchodového pojištění, státní podpory a sociální péče. U zdravotního pojištění vrácení přeplatku nepřipadá v úvahu.

Pro vznik odpovědnosti za přeplatek patří k základním předpokladům :

- **protiprávní jednání**, kterým je takové jednání, které je v rozporu s právní normou a v jehož důsledku vznikne přeplatek, takovým jednáním je např. porušení ohlašovací nebo oznamovací povinnosti, a to i ve formě opomenutí,
- **vznik přeplatku**, tj. plnění nad rámec nároku podle hmotněprávních podmínek,
- **příčinná souvislost** mezi protiprávním jednáním a důsledkem, tedy vznikem přeplatku (takže nemůže vzniknout odpovědnost za přeplatek v případě, kdy příjemce sice opomine ohlásit důležitou okolnost, ale nárok na dávku vůbec nevznikl, například nesplněním potřebné doby pojištění).
- **zavinění**, čili vnitřní psychický stav odpovědného subjektu k jeho jednání a k následkům takového jednání. Zavinění známe ve formě úmyslu nebo nedbalosti.

Ve vztahu k zavinění rozlišujeme v sociálním zabezpečení **subjektivní a objektivní odpovědnost**

Subjektivní odpovědnost

V sociálním zabezpečení se v naprosté většině případů jedná o odpovědnost subjektivní, čili **založenou na zavinění**. Velmi podrobná pravidla pro úpravu subjektivní odpovědnosti stanoví předpisy v nemocenském pojištění, důchodovém pojištění, státní sociální podpoře i sociální péči, resp. pomoci.

Jestliže subjekt právního vztahu nesplnil některou jemu uloženou povinnost a zavinil vznik přeplatku, vzniká mu povinnost přeplatek na dávce vrátit. **Důkazní břemeno o zavinění subjektu nese orgán sociálního zabezpečení.** Ke vzniku právní odpovědnosti postačí zavinění ve formě nedbalosti, případně i nevědomé nedbalosti (to platí o vztazích důchodového pojištění, státní sociální podpory a sociální péče). U důchodového pojištění a státní sociální podpory přichází v úvahu i společná odpovědnost příjemce dávky a dalšího subjektu (např. osoby společně posuzované, zaměstnavatele). Povinnost vyplývající z odpovědnostního vztahu je pak založena na solidárním principu.

Objektivní odpovědnost

Objektivní odpovědnost je situace, kdy **zavinění není předpokladem odpovědnosti.** Tato odpovědnost je v **sociálním zabezpečení** spíše výjimečná. Zejména se dotýká některých vztahů důchodového pojištění a státní sociální podpory. Může vzniknout například

- ✓ při souběhu starobního důchodu s příjmem z výdělečné činnosti,
- ✓ v případě přeplatku na dávce vdovského nebo vdoveckého důchodu při uzavření nového manželství,
- ✓ na dávce sirotčího důchodu z důvodu dosažení 26 let věku.

U **státní sociální podpory** by mohlo dojít k povinnosti vrátit částky vyplaceného rodičovského příspěvku, pokud například nebyly splněny podmínky nároku nebo nárok na příspěvek zanikl (třeba z důvodu příspěvku při péči o osobu blízkou nebo jinou osobu).

Nicméně delikt ní odpovědnost dotýkající porušování povinnosti v oblasti sociálního zabezpečení je vymezena nejen v právních předpisech sociálního zabezpečení, nýbrž **i v přestupkovém a trestním zákoně** (viz. dále). Porušení povinností v právu sociálního zabezpečení tak může vyvolat vedle **správně právní i trestně právní odpovědnost.**

PŘÍKLADY DELIKTŮ

Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Správní delikty

Oddíl 1 Přestupky

§ 65

(1) Fyzická osoba se dopustí přestupku tím, že nesplní povinnost sdělit bezplatně údaje rozhodné podle tohoto zákona pro nárok na dávku, její výši nebo výplatu.

(2) Fyzická osoba, kterou je oprávněná osoba, osoba společně posuzovaná nebo příjemce dávky, se dopustí přestupku tím, že

a) nesplní povinnost osvědčit skutečnosti rozhodné pro trvání nároku na dávku, její výši nebo výplatu nebo ohlásit změny v těchto skutečnostech ve stanovené lhůtě, nebo

b) nepodrobí se ve stanovené lhůtě vyšetření zdravotního stavu nebo jinému odbornému vyšetření v případech uvedených v § 61 odst. 5.

(3) Za přestupek podle odstavce 1 lze uložit **pokutu** do 250 000 Kč a za přestupek podle odstavce 2 lze uložit **pokutu** do 10 000 Kč.

Zákon č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

§ 38 Přestupky na úseku sociálních věcí

(1) Přestupku se dopustí ten, kdo úmyslně zničí, poškodí, pozmění nebo zneužije průkaz osoby se zdravotním postižením, nebo poruší jinou povinnost stanovenou zákonem na úseku průkazů osob se zdravotním postižením.

(2) Za přestupek podle odstavce 1 lze uložit pokutu až do výše 20 000 Kč.

Trestní zákon - Díl 2

Trestné činy daňové, poplatkové a devizové

§ 240

Zkrácení daně, poplatku a podobné povinné platby

(1) Kdo ve větším rozsahu zkrátí daň, clo, pojistné na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti, pojistné na úrazové pojištění, pojistné na zdravotní pojištění, poplatek nebo jinou podobnou povinnou platbu anebo vyláká výhodu na některé z těchto povinných plateb, bude potrestán odnětím svobody **na šest měsíců až tři léta** nebo zákazem činnosti.

(2) **Odnětím svobody na dvě léta až osm let** bude pachatel potrestán,

a) spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 nejméně se dvěma osobami,

b) poruší-li k usnadnění takového činu úřední uzávěru, nebo

c) spáchá-li takový čin ve značném rozsahu.

(3) Odnětím svobody **na pět až deset let** bude pachatel potrestán, spáchá-li čin uvedený v odstavci 1 ve velkém rozsahu.

§ 241

Neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby

(1) Kdo jako zaměstnavatel nebo plátce ve větším rozsahu nesplní svoji zákonnou povinnost za zaměstnance nebo jinou osobu odvést daň, **pojistné na sociální zabezpečení, příspěvek na státní politiku zaměstnanosti nebo pojistné na zdravotní pojištění**, bude potrestán **odnětím svobody až na tři léta nebo zákazem činnosti**.

(2) Stejně bude potrestán, kdo jako zaměstnavatel ve větším rozsahu nesplní svoji zákonnou povinnost **odvést pojistné na úrazové pojištění zaměstnanců**.

(3) Odnětím svobody na **jeden rok až pět let** nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán, získá-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 pro sebe nebo pro jiného značný prospěch.

(4) Odnětím svobody na **dvě léta až osm let** bude pachatel potrestán, získá-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 pro sebe nebo pro jiného prospěch velkého rozsahu.

§ 242

Zvláštní ustanovení o účinné lítosti

Trestní odpovědnost za trestný čin neodvedení daně, pojistného na sociální zabezpečení a podobné povinné platby (§ 241) zaniká, jestliže pachatel svou povinnost dodatečně splnil dříve, než soud prvního stupně počal vyhlášovat rozsudek.

§ 350

Padělání a vystavení nepravdivé lékařské zprávy, posudku a nálezu

(1) Kdo padělá lékařskou zprávu, posudek nebo nález nebo podstatně změní jejich obsah v úmyslu užít je v řízení před orgánem sociálního zabezpečení anebo před jiným orgánem veřejné moci, v trestním, občanském nebo jiném soudním řízení, nebo kdo užije v řízení před orgánem sociálního zabezpečení nebo před jiným orgánem veřejné moci, v trestním, občanském nebo jiném soudním řízení takové zprávy, posudku nebo nálezu jako pravého, bude potrestán trestem odnětí svobody až **na dvě léta nebo zákazem činnosti**.

(2) Stejně bude potrestán, kdo jako lékař nebo jiná způsobilá zdravotnická osoba vystaví nepravdivou nebo hrubě zkreslenou lékařskou zprávu, posudek nebo nález nebo v něm zamlčí podstatné skutečnosti o zdravotním stavu svém nebo jiného, aby jej bylo užito v řízení před orgánem sociálního zabezpečení nebo před jiným orgánem veřejné moci, v trestním, občanském nebo jiném soudním řízení, nebo kdo užije takové lékařské zprávy, posudku nebo nálezu v řízení před orgánem sociálního zabezpečení nebo před jiným orgánem veřejné moci, v trestním, občanském nebo jiném soudním řízení.

(3) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let nebo peněžitým trestem bude pachatel potrestán,

*a) opatří-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 sobě nebo jinému značný prospěch, nebo
b) způsobí-li takovým činem značnou škodu.*

(4) Odnětím svobody na dvě léta až osm let bude pachatel potrestán,

*a) opatří-li činem uvedeným v odstavci 1 nebo 2 sobě nebo jinému prospěch velkého rozsahu, nebo
b) způsobí-li takovým činem škodu velkého rozsahu.*

FINANCOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

V zásadě existují tři koncepce financování sociálního zabezpečení podle zajišťující instituce (*institucionální členění koncepcí financování*) :

STÁTNÍ

- financuje stát sám (skrze státní správu – orgán)
- stát přejímá hlavní zodpovědnost za občana

SOUKROMÁ

- soukromé instituce
- akcent na zodpovědnost občana
- stát stanoví pouze rámcová pravidla fungování soukromých systémů

ZPROSTŘEDKOVACÍ

- kdy stát vytváří zabezpečující nástroje (např. povinné sociální pojištění)
- zabezpečující instituce stojí mezi státem a občanem

Možné jsou i systémy vytvářené zaměstnavateli (jde pak o doplňkové zabezpečení).

Na základě abstrakce historického vývoje lze identifikovat *tři historické modely financování systémů sociálního zabezpečení*.

☞ **Bismarckovský model** (Otto von Bismarck, německý říšský kancléř, 1883)

- orientace na zaměstnanecký poměr a rozdělení osob do skupin podle jimi vykonávané činnosti (dělník, zaměstnanec, úředník)
- financování z pojistného (placeného zaměstnavateli i zaměstnanci a s pomocí státních příspěvků).

☞ **Beveridgovský model** (1942, ekonom lord Beveridge) vychází z principu, že každý člen společnosti má právo na základní zabezpečení v nemoci, ve stáří apod.

- předpokládá stejné základní potřeby u každého lidského jedince
- orientace na určitý minimální standard paušálně poskytovaný
- financování ze stejného základního pojistného a z daňových prostředků.

☞ **Etatický model** (SSSR)

- ideologický záměr široce a autoritativně pojaté péče státu o sociální záležitosti
- pevně začleněn do systému národního hospodářství
- financuje navenek stát prostřednictvím daně z příjmu, tím však současně fakticky podstatnou část nákladů nesly podniky
- pro všechny zaměstnance účast v systému povinná, tím dosaženo značně vysokého stupně pokrytí

Rozdíl mezi státním financováním a financováním prostřednictvím sociálního pojištění

Ve **státním systému** občan odvádí státu daně do státní pokladny, odkud se na základě parlamentem schváleného rozpočtu vyplácejí dávky sociálního zabezpečení.

V **sociálním pojištění** občan povinně pojišťuje sám sebe pro případ budoucí pojistné (sociální) události, popř. jej pojišťuje někdo jiný (zaměstnavatel). Sociální pojištění je zbudováno zejm. na principech *vzájemnosti a solidarity*.

Vzájemnost představuje pomoc poskytovanou jednotlivým osobám, které ji potřebují, a to z prostředků získaných od ostatních účastníků.

Solidaritu lze rozlišit

- *intergenerační*, tj. mezi generacemi (mladých se starými)
- *intragenerační*, tj. uvnitř generací (zdravých s nemocnými; bohatých s chudými).

Můžeme však hovořit i o **dalších principech**, které jsou v sociálním zabezpečení uplatňovány. Jsou jimi např.

- **zásluhovosti**, kdy nárok na vyšší dávky závisí na osobním přičinění, tj. v souvislosti s odpracovanými léty, dosaženým příjmem a vyšší placeného pojistného,
- **rovnosti**, tj. stanovení stejných pravidel, podle nichž se dávka přiznává.

FINANCOVÁNÍ SOCIÁLNÍHO ZABEZPEČENÍ

Historické modely systémů sociálního zabezpečení :

- ☞ *Bismarckovský model*
- ☞ *Beveridgovský model*
- ☞ *Etatistický model*

Současné koncepce financování podle zajišťujících institucí :

- ☞ *STÁTNÍ*
- ☞ *SOUKROMÁ*
- ☞ *ZPROSTŘEDKOVACÍ*

Rozdíl mezi státním financováním a financováním prostřednictvím sociálního pojištění

Státní systém

občan odvádí státu daně do státní pokladny, odkud se na základě parlamentem schváleného rozpočtu vyplácejí dávky sociálního zabezpečení

Sociální pojištění

občan povinně pojišťuje sám sebe pro případ budoucí pojistné (sociální) události, popř. jej pojišťuje někdo jiný (zaměstnavatel)

Sociální pojištění je koncipováno zejména na těchto principech :

- *Vzájemnosti*
- *Solidarity,*
- *Zásluhovosti*
- *Rovnosti*

a to :

- *intergenerační ,*
- *intragenerační,*

Příspěvkově a dávkově definované systémy

- *Příspěvkově definovaný penzijní systém (defined contribution – DC) předem definuje určitým způsobem výši příspěvku, které účastníci, zaměstnavatel či stát mají odvádět a odtud se pak stanoví výše dávek, které je možné dále vyplácet. Přitom dávky, jejichž*

přesná výše není předem známá, představují tolik, kolik lze v systému dosáhnout nejen v závislosti na odvedených či v budoucnu předpokládaných příspěvcích, ale také v závislosti na vývoji demografických a ekonomických parametrů včetně skutečné či v budoucnu předpokládané kapitálové výnosnosti.

- **Dávkově definovaný penzijní systém** (*defined benefit – DB*) předem definuje určitým způsobem výši dávek, které účastníci mají pobírat, a odtud se pak stanoví potřebná výše finančních nákladů, tedy i výše vyžadovaných příspěvků. I zde existuje vedle závislosti na vyměřených dávkách podstatná závislost finančních nákladů na vývoji demografických a ekonomických parametrů. Kolísání těchto parametrů pociťují na rozdíl od příspěvkově definovaných penzijních plánů více účastníci v aktivním věku než penzisté. Odpovídající pojistně-matematické výpočty zde mohou být poměrně složité.

Existují však i hybridní systémy (různě konstruované).

Způsoby financování sociálního pojištění

Rozlišujeme dva základní způsoby sociálního pojištění.

Průběžné financování (PAYG = *Pay As You Go*),

- příspěvky plynoucí od aktivních účastníků se okamžitě rozdělí
- dávky se vyplatí oprávněným požitelům dávek dle jejich okamžitých nároků
- jedná se o pouhé přerozdělení, aniž by se vytvářel nějaký fond.

Výhoda: relativní spolehlivost (neznamená však stabilitu).

Nevýhoda: velká citlivost na demografický vývoj.

Fondové financování (*fundng*)

- zakládá se fond pro všechny (i budoucí) závazky penzijního plánu jejich systematickou kapitalizací
- důraz se přesouvá na investiční fond

Výhoda: pojištěnec má přehled o stavu svých prostředků, a tím i o své budoucnosti.

Nevýhoda: rizika spojená s investiční činností.

Uvnitř fondového financování se rozlišují někdy dvě jeho metody:

- „saving“ – důraz na spoření
- „pooling“ – důraz na výhodnost smlouvy.

Financování tuzemského systému sociálního zabezpečení podle jeho oblastí

Důchodové pojištění a nemocenské pojištění

- do státního rozpočtu se odvádí pojistné
- ze státního rozpočtu jsou pak hrazeny dávky
- odvozené příjmy státního rozpočtu – penále, pokuty, přírážky
- existuje zvláštní účet důchodového pojištění – poměrná část pojistného na sociální zabezpečení (pojistné 2x a příspěvek jsou 3 v 1 a tak nelze identifikovat), zvláštní pravidla hospodaření s přebytkem na účtu DP
- zvláštní účet pro nemocenské pojištění není

Veřejné zdravotní pojištění

- poskytování a solidární hrazení zdravotní péče ve veřejném zdravotnictví založeno článkem 31 LZPS
- v této oblasti se poskytují věcná plnění – na základě smluv mezi pojišťovnami a zdravotnickými zařízeními
- v zásadě se financuje z pojistného na veřejné zdravotní pojištění
- hrazeny z pojistného jsou však pouze některé výkony
- vícezdrojové financování (pojištění, rozpočty státu, kraje a zřizovatelů)
- od 1.1.2008 spoluúčast pacientů formou regulačních poplatků
- odvod pojistného přímo na účet pojišťovny

Lékař zajišťuje péči ve prospěch pojištěnců proti úhradě od zdravotní pojišťovny. Úhrada zdravotní péče existuje za výkon i na hlavu.

Státní sociální podpora

- do státního rozpočtu se odvádějí daně
- ze státního rozpočtu se pak poskytují dávky

Sociální pomoc

- *hmotná nouze* – orgány dostávají dotaci ze státního rozpočtu
- *sociální služby* ▪ příspěvek na péči obce ze státního rozpočtu, MPSV
  - financování služeb buď za úhradu, za částečnou nebo bezplatně;
- *sociální péče*
  - zdravotně postižení – rozdělují obce, ale jde ze státního rozpočtu.

EVROPSKÁ UNIE A SOCIÁLNÍ ZABEZPEČENÍ

Vstupem České republiky do Evropské unie (EU) 1. 5. 2004 se začalo na ČR vztahovat evropské právo sociálního zabezpečení. Toto právo plně respektuje jeden ze základních principů EU, kterým je právo občanů na volný pohyb. Pro oblast sociálního zabezpečení z toho vyplývá povinnost členských států zacházet s migrujícími občany EU stejně jako s vlastními státními příslušníky tak, aby nebyla omezena jejich možnost pracovat v jednotlivých členských zemích. V oblasti sociálního zabezpečení **nedochází k harmonizaci** národních sociálních systémů členských států, **ale pouze k jejich koordinaci**. Důvodem je různorodost sociálních systémů těchto zemí, které jsou založeny na odlišných principech a mají i různá institucionální uspořádání. **Koordinace ponechává národní předpisy beze změn**, to znamená, že rozdíly mezi národními systémy zůstávají. Koordinace nahrazuje pouze ta národní pravidla, která jsou pro migrující občany nevýhodná a pro tyto případy vytváří EU pravidla vlastní - **koordinační**.

.Nejdůležitějšími koordinačními právními předpisy v této oblasti byla **do 30. 4. 2010**

☞ *nařízení Rady (EHS) 1408/71*

☞ *nařízení Rady (EHS) 574/72, tzv. koordinační nařízení.*

Od 1. 5. 2010 vstupila v účinnost nová **koordinační** nařízení, a to

☞ *nařízení Evropského Parlamentu a Rady (ES) 883/2004*

☞ *nařízení Evropského Parlamentu a Rady (ES) 987/2009*

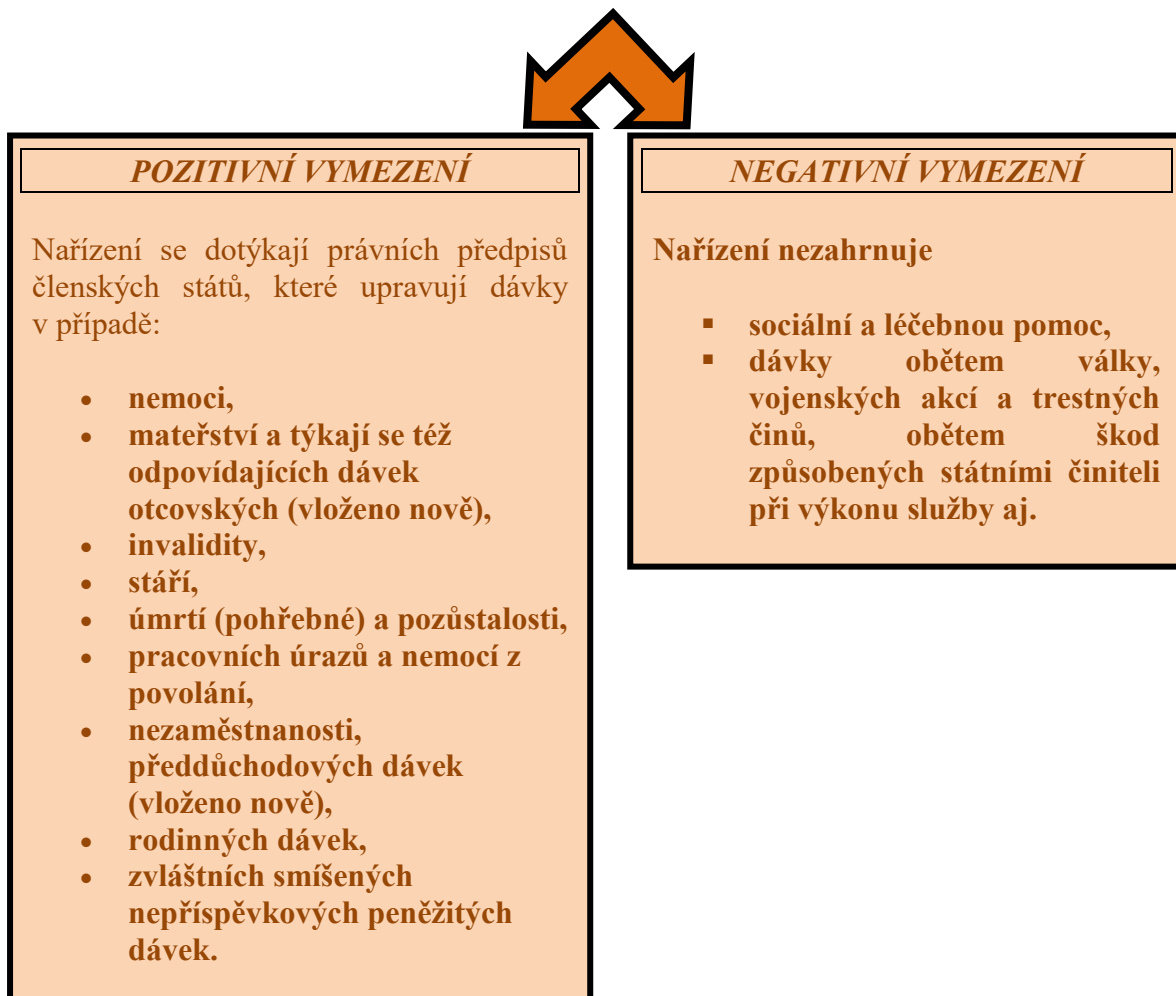

Nařízení představují základní, přímo závazné a nad národní právní předpisy postavené předpisy EU, které koordinují systémy sociálního zabezpečení všech členských států.

Smyslem nařízení je zajistit, aby migrující osoba neztratila své nároky na sociální dávky z důvodu jiného občanství, bydliště či proto, že v žádném státě nesplnila potřebnou dobu pojištění stanovenou předpisy daného státu.

VĚCNÝ ROZSAH NAŘÍZENÍ

Věcný rozsah je vymezen pozitivním výčtem oblastí sociálního zabezpečení a také výčtem negativním.

OSOBNÍ ROZSAH NAŘÍZENÍ

Unijní pravidla platí pro :

■ **státní příslušníky**

- *členských států EU, Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska*, kteří jsou nebo byli pojištěni v některé z uvedených zemí, a také pro *jejich rodinné příslušníky*,

- *nečlenských zemí*, kteří legálně pobývají na území EU nebo se po různých zemích EU pohybují, *a pro jejich rodinné příslušníky*.

■ *osoby bez státní příslušnosti a uprchlíky*, kteří mají bydliště v některém z členských států EU, na Islandu, v Lichtenštejnsku, Norsku nebo Švýcarsku a kteří jsou nebo byli pojištěni v některé z uvedených zemí, a dále také *pro jejich rodinné příslušníky*.

KOORDINACE SOCIÁLNÍCH SYSTÉMŮ V EU

Koordinace národních sociálních systémů je založena na čtyřech základních principech. Stanovují je všechna výše zmíněná koordinační nařízení.

Zásady koordinace sociálních systémů v EU

- *rovnost zacházení* – je-li osoba pojištěna v členském státě, podléhá stejným právům a povinnostem jako státní příslušníci dotyčného státu,
- *pojištění v jednom členském státě* – v daný okamžik může být osoba pojištěna pouze v jednom členském státě,
- *export dávek* – získá-li osoba nárok na dávku v jednom členském státě, dávka jí bude vyplácena i v případě, kdy se přestěhuje do jiného členského státu,
- *sčítání dob pojištění* – nezíská-li osoba potřebnou dobu pojištění v jednom členském státě pro vznik nároku na dávku, připočtou se k této době pojištění i doby pojištění získané v jiných členských státech.

Příslušnost k právním předpisům

Jestliže osoby (zaměstnanci či OSVČ) migrují za prací po státech EU, je nutné vědět, v kterém státě budou pojištěny. Účast migrujícího pracovníka na nemocenském, důchodovém a zdravotním pojištění se řídí právními předpisy o sociálním zabezpečení toho členského státu, **který byl určen jako příslušný podle nařízení**. Základním pravidlem je, že zaměstnanci a OSVČ podléhají právním předpisům sociálního zabezpečení toho členského státu, na jehož území pracují bez ohledu na jejich bydliště nebo státní příslušnost. Pokud zaměstnavatel vyše svého zaměstnance do jiného členského státu, aby zde pro něj vykonával práci po dobu **nepřesahující od 1. 5. 2010 2 roky, jedná se o tzv. vyslání**. Vyslaný zaměstnanec zůstává pojištěn ve vysílajícím státě, přestože dočasně vykoná činnost v jiném členském státě. Toto platí obdobně i pro OSVČ. Příslušnost k právním předpisům se dále určuje v případech, kdy osoba souběžně vykonává svou činnost na území více členských států nebo u zvláštních kategorií osob (např. státní úředníci, diplomatický personál). Jestliže určení příslušnosti podle ustanovení koordinačních nařízení dotčenému pracovníkovi nevyhovuje, může v odůvodněných případech požádat o udělení výjimky z příslušnosti k právním předpisům. **Určení příslušnosti k právním předpisům sociálního zabezpečení v České republice provádí ČSSZ.**

Důchody v Evropské unii

V případě důchodového pojištění ve dvou nebo více členských státech se při přiznávání starobních, invalidních a pozůstalostních důchodů uplatňuje **koordinační princip sčítání dob pojištění**. Je to zejména z toho důvodu, aby se vyloučil nepříznivý důsledek situace, kdy osoba, která byla pojištěna ve více státech, nesplňuje v některém z nich (nebo v žádném z nich) podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na důchod.

V tomto případě členský stát přihlédne pro získání nároku na důchod i k dobám pojištění získaným v ostatních členských státech. Pro získání nároku na důchod **podle koordinačních nařízení se berou v úvahu také doby pojištění získané podle právních předpisů jiného členského státu před vstupem ČR do EU**. Žádost o důchod se podává obvykle ve státě bydliště žadatele. V ČR je to místně příslušná OSSZ (PSSZ/MSSZ). Řízení o důchodu se zahraničním prvkem je **administrativně a časově náročnější** než řízení pouze podle právních předpisů ČR. Podílí se na něm více institucí, aplikují se pravidla právních předpisů více států o sociálním zabezpečení a evropská koordinační nařízení.

Peněžité dávky v nemoci a mateřství v EU

- a) Bude-li občan pobývat v jiném členském státě EU (např. jako turista nebo vyslaný pracovník) **a zůstane pojištěn v ČR, budou mu peněžité dávky v nemoci a mateřství poskytovány podle platných českých právních předpisů.**
- b) Jestliže se občan rozhodne **pracovat v jiném členském státě a v tomto státě bude i nemocensky pojištěn**, řídí se výplata nemocenských dávek v nemoci a mateřství podle právních předpisů **daného státu**.

OSVČ se mohou i nadále rozhodnout, zda se k nemocenskému pojištění přihlásí - jejich pojištění je dobrovolné. Dobrovolně se může přihlásit k nemocenskému pojištění také zahraniční zaměstnanec. Tedy člověk pracující v ČR pro zahraničního zaměstnavatele se sídlem ve státě, se kterým nemá ČR uzavřenou mezinárodní smlouvu o sociálním zabezpečení a nejde ani o stát EU.

Způsob výplaty a dokladování

Lidem, kteří trvale bydlí v cizině, se důchody vyplácejí

- na osobní účet u peněžního ústavu v cizině nebo
- na osobní účet u banky v ČR.

Výplata na účet v zahraničí se provádí v měně daného státu nebo v jiné volně směnitelné měně, a to bezhotovostně vždy za zpětnou dobu a v časových intervalech, které si příjemce důchodu určí.

Výplata na účet v ČR je vždy v českých korunách za zpětnou dobu, a to prostřednictvím České národní banky. Aby mohla ČSSZ lidem, kteří žijí mimo území ČR, vyplácet důchod, potřebuje k tomu vyplněné „Potvrzení o žití“. Tento tiskopis (vyplněný, vlastnoručně podepsaný a s úředně ověřeným podpisem) je třeba ČSSZ poslat alespoň jedenkrát ročně.

Dávky nemocenského pojištění je možné vyplácet do ciziny jen na účet pojištěnce u banky v cizině, a to na základě žádosti pojištěnce a za úhradu nákladů této výplaty.

ZDRAVOTNÍ POJIŠTĚNÍ

ÚVOD

Významnou podmínkou fungování českého systému zdravotnictví je všeobecně platné veřejné zdravotní pojištění. Na jeho základě se podle jednotné právní úpravy poskytuje oprávněným osobám zdravotní péče hrazená z prostředků povinného zdravotního pojištění. Jedná se o **obligatorní systém**, který je vymezen kogentní zákonnou úpravou, a to co do

- *důvodů vzniku a zániku zdravotního pojištění*
- *stanovení okruhu plátců a jejich práv a povinností*
- *stanovení okruhu pojištěnců a jejich práv a povinností*
- *dalších podmínek, kterými se právní vztahy veřejného zdravotního pojištění řídí.*

Prameny právní úpravy zdravotního pojištění

- **zákon č.48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění**, ve znění pozdějších předpisů.
  - **zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na veřejné zdravotní pojištění**, ve znění pozdějších předpisů
  - **zákon č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně**, ve znění pozdějších předpisů – zřizuje VZP,
  - **zákon č. 280/1992 Sb.**, který upravuje tzv. zaměstnanecké zdravotní pojišťovny (rezortní, oborové, podnikové a další)
-

Ze zdravotního pojištění se platí zdravotní péče pojištěnců s cílem zlepšit nebo zachovat jejich zdravotní stav. Je však třeba zdůraznit, že ne všechny zdravotní výkony jsou hrazeny z veřejného zdravotního pojištění (akupunktura, kosmetické operace). Takovou péči je však možno řešit fakultativně připojištěním (smluvním pojištěním).

Základní principy

Veřejné zdravotního pojištění je vybudováno na těchto základních principech :

Základní principy veřejného zdravotního pojištění

- ***princip sociální solidarity***, tj. zdravých s nemocnými ; bohatých s chudými
- ***princip plurality pojišťovacích institucí***, tj. povinnosti každé fyzické osoby k pojištění u některé ze zdravotních pojišťoven
- ***princip svobodné volby, tj. svobody výběru pojišťovny pojištěncem***
- ***princip univerzality osobního rozsahu***, tj. vymezení pojištěnců na
  - osoby s trvalým pobytem v ČR a
  - osoby bez trvalého pobytu, které vykonávají práci pro zaměstnavatele se sídlem

Pojištěnec má právo zvolit si zdravotní pojišťovnu a může provést její změnu jednou za **12 kalendářních měsíců**, ovšem vždy jen k prvnímu dni kalendářního čtvrtletí. **Změní-li zaměstnaný pojištěnec zdravotní pojišťovnu**, je povinen to **do osmi dnů** oznámit svému zaměstnavateli a zaměstnavatel je podle zákona povinen mu přijetí oznámení písemně potvrdit.

Pojistné na veřejné zdravotní pojištění

Je představováno finanční částkou, kterou jsou všichni jeho plátcí povinni plnit. Zpravidla tak činí za jednotlivé kalendářní měsíce na účet Všeobecné zdravotní pojišťovny nebo jiné pojišťovny u níž je pojištěnec na základě své volby pojištěn.

Den vzniku povinnosti platit pojistné na zdravotní pojištění pojištěncem a zaměstnavatelem stanoví zákon. **Pojistné je splatné v den, který je zaměstnavatelem určen pro výplatu mezd a platů** za příslušný měsíc. U zaměstnavatele, kde je výplata rozložena na různé dny, je dnem splatnosti pojistného poslední den výplaty za uplynulý kalendářní měsíc. Pokud není tento den určen, je pojistné splatné nejpozději do osmi dnů po uplynutí kalendářního měsíce, za který se odvádí.

Zdravotní pojišťovna, u níž je pojištěnec pojištěn, je povinná uhradit příslušnému zdravotnickému zařízení, za podmínek stanovených v zákoně, náklady zdravotní péče poskytnuté pojištěnci. Činí tak na základě a v souladu s uzavřenou smlouvou se zdravotním zařízením poskytujícím pojištěnci zdravotní péči.

Nárok na dávky, vznik a zánik

Podmínky:

- účast na pojištění (hovoří se o osobním rozsahu veřejného zdravotního pojištění) a
- dále splnění dalších zákonných podmínek.

Vznik zdravotního pojištění nastává dnem

- narození, jde-li o osobu s trvalým pobytem na území
- kdy se osoba bez trvalého pobytu na území stala zaměstnancem
- získání trvalého pobytu na území

Zánik zdravotního pojištění nastává dnem

- úmrtí pojištěnce nebo jeho prohlášení za mrtvého,
- kdy osoba bez trvalého pobytu na území přestala být zaměstnancem
- ukončení trvalého pobytu na území

Vymezení plátců pojistného na veřejné zdravotní pojištění

Jednou z nejdůležitějších povinností, která plyne z právního vztahu veřejného zdravotního pojištění, je povinnost platit pojistné na veřejné zdravotní pojištění. Povinnost platit pojistné je zákonem uložena tzv. plátcům pojistného, kterými jsou :

- ◆ *pojištěnci,*
- ◆ *zaměstnavatelé,*
- ◆ *stát.*

Pojištěnec

Pojištěnec není plátcem pojistného za všech okolností, ale pouze ve třech stanovených případech, tj.

- *pokud je zaměstnancem v pracovním poměru účastným nemocenského pojištění,*
- *je osobou samostatně výdělečně činnou,*
- *nespadá do předchozích dvou kategorií, ale má na území České republiky trvalý pobyt a neplatí za něj pojistné stát.*

Kdo se považuje za **zaměstnance** je vymezeno přímo v zákoně o veřejném zdravotním pojištění. Zaměstnanci neplatí celé pojistné, ale pouze jeho část a to 1/3 pojistného. Zbytek pojistného tj. 2/3 za něj hradí zaměstnavatel.

Zákon o veřejném zdravotním pojištění pro své potřeby vymezuje i pojem **osoby samostatně výdělečně činné**, za kterou považuje osoby provozující zemědělskou výrobu, hospodaření v lesích a na vodních plochách, osoby provozující živnost, osoby provozující podnikání podle zvláštních předpisů, osoby vykonávající uměleckou nebo jinou tvůrčí činnost na základě autorskoprávních vztahů, společníky veřejných obchodních společností a komplementáře komanditních společností, osoby vykonávající nezávislé povolání, které není živností ani podnikáním podle zvláštních předpisů a osoby spolupracující osob samostatně výdělečně činných.

Osoby samostatně výdělečně činné platí pojistné na veřejné zdravotní pojištění samy, a to ve formě měsíčních záloh na pojistné a ročního doplatku pojistného.

Zaměstnavatel

.Zaměstnavatele lze vymezit jako fyzickou nebo právnickou osobu, která zaměstnává zaměstnance a má sídlo či trvalý pobyt na území České republiky. Zaměstnavatel je plátcem pojistného respektive jeho části za své zaměstnance a to ve výši 2/3 stanovené sazby na pojistné na veřejné zdravotní pojištění.

Zaměstnavatel odvádí pojišťovněm jak část pojistného, kterou je povinen platit za svého zaměstnance (2/3), tak i tu část pojistného, kterou jsou povinni platit zaměstnanci (1/3). Tuto „zaměstnaneckou“ část zaměstnancům dříve srazí ze mzdy. Učinit tak může i bez jejich souhlasu.

Stát

Stát je také plátcem pojistného a to v určitých specifických případech. Stát platí pojistné zejména za ty osoby, jež se nacházejí v takových sociálních situacích, v kterých stát považuje jako nespravedlivé na těchto osobách žádat, aby se podílely na platbě pojistného na veřejné zdravotní pojištění.

Stát (ministerstvo financí) platí pojistné ze státního rozpočtu na zvláštní účet vedený Všeobecnou zdravotní pojišťovnou za (cca 5,9 mil. pojištěnců) :

- nezaopatřené děti,
- poživatelé důchodu,
- příjemci rodičovského příspěvku,
- ženy na mateřské a rodičovské dovolené,
- uchazeči o zaměstnání včetně uchazečů o zaměstnání, kteří přijali krátkodobé zaměstnání,
- osoby pobírající dávku pomoci v hmotné nouzi, pokud nevykonávají výdělečnou činnost, nejsou v evidenci uchazečů o zaměstnání a nejde o poživatele starobního důchodu, invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně, vdovského nebo vdoveckého důchodu, ani o poživatele rodičovského příspěvku nebo o nezaopatřené dítě,
- osoby, které jsou závislé na péči jiné osoby ve stupni II (středně těžká závislost) nebo stupni III (těžká závislost) anebo stupni IV (úplná závislost), a rovněž za osoby, které o ně pečují, dále pak za osoby pečující o osoby mladší 10 let, které jsou závislé na péči jiné osoby ve stupni I (lehká závislost),
- osoby konající základní (náhradní) službu v ozbrojených silách, nebo civilní službu a osoby povoláné k vojenskému cvičení,
- osoby ve výkonu zabezpečovací detence nebo ve vazbě nebo osoby ve výkonu trestu odnětí svobody,
- osoby, které jsou invalidní ve třetím stupni nebo které dosáhly věku potřebného pro nárok na starobní důchod, avšak nesplňují další podmínky pro přiznání invalidního důchodu ve třetím stupni nebo starobního důchodu a nemají příjmy ze zaměstnání, ze samostatné výdělečné činnosti a nepožívají žádný důchod z ciziny, nebo tento důchod nepřesahuje měsíčně částku ve výši minimální mzdy,
- osoby celodenně osobně a řádně pečující alespoň o jedno dítě do sedmi let věku nebo nejméně o dvě děti do 15 let věku,
- mladiství umístění ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy,
- cizinci, kterým bylo uděleno oprávnění k pobytu na území České republiky, pokud nemají příjmy ze zaměstnání nebo ze samostatné výdělečné činnosti.

Inkasované pojistné na všeobecné zdravotní pojištění od státu Všeobecná zdravotní pojišťovna podle stanovených pravidel přerozděluje na jednotlivé zdravotní pojišťovny (rezortní, oborové, podnikové apod.). Přerozdělování je závislé zejména na počtu pojištěnců, jejich věkové struktuře, pohlaví a nákladovém indexu věkových skupin pojištěnců (18 věkových skupin pro každé pohlaví)..

Vyměřovací základ pojistného na zdravotní pojištění

Vyměřovacím základem je **úhrn příjmů ze závislé činnosti a funkčních požitků**, které jsou předmětem daně z příjmů fyzických osob a nejsou od této daně osvobozeny, a které mu

zaměstnavatel zúčtoval v souvislosti se zaměstnáním (plnění v peněžní i nepeněžní formě a jiné výhody poskytnuté zaměstnavatelem).

Do základu se naopak **nezahrnují**:

- **náhrada škody** podle zákoníku práce,
- **odstupné, odchodné a odbytné** poskytované na základě zvláštních právních předpisů,
- **věrnostní přídavek horníků**,
- **odměny** vyplácené podle zákona **o vynálezech a zlepšovacích návrzích**, pokud vytvoření a uplatnění vynálezu nebo zlepšovacího návrhu nemělo souvislost s výkonem zaměstnání,
- jednorázová **sociální výpomoc** poskytnutá zaměstnanci k překlenutí jeho mimořádně obtížných poměrů vzniklých v důsledku živelní pohromy, požáru, ekologické nebo průmyslové havárie nebo jiné mimořádně závažné události,
- plnění poskytnutá poživateli **starobního nebo invalidního důchodu** pro invaliditu třetího stupně po uplynutí jednoho roku ode dne skončení zaměstnání.

Minimální vyměřovací základ

Zdravotní pojištění se musí odvádět alespoň z minimální mzdy (nyní 8 000,- Kč). Pokud je tedy vyměřovací základ zaměstnance nižší než minimální mzda, je zaměstnanec povinen doplatit zdravotní pojišťovně prostřednictvím svého zaměstnavatele pojistné **ve výši 13,5 % z rozdílu těchto základů**. Pokud má zaměstnanec více zaměstnavatelů, je povinen doplatit pojistné prostřednictvím toho zaměstnavatele, kterého si zvolí, a to vždy s odvodem pojistného v následujícím kalendářním měsíci. Pokud je ale vyměřovací základ nižší z důvodů překážek na straně organizace, je tento rozdíl povinen doplatit zaměstnavatel.

Pro některé osoby ale minimální vyměřovací základ neplatí. Jsou to osoby

- s těžkým tělesným, smyslovým nebo mentálním postižením, kterým se poskytují mimořádné výhody II. nebo III. stupně,
- které dosáhly věku potřebného pro nárok na starobní důchod, avšak nesplňují další podmínky pro jeho přiznání,
- které celodenně osobně a řádně pečují alespoň o jedno dítě do 7 let věku nebo nejméně o dvě děti do 15 let věku,
- které současně vedle zaměstnání vykonávají samostatnou výdělečnou činnost a odvádějí zálohy alespoň z minimálního vyměřovacího základu, který je stanovený pro osoby samostatně výdělečně činné,
- za které je plátcem pojistného stát.

Minimální vyměřovací základ je možné snížit na poměrnou část, která odpovídá počtu kalendářních dnů, pokud:

- zaměstnání netrvalo po celý měsíc,
- zaměstnanci bylo poskytnuto pracovní volno pro důležité osobní překážky v práci,
- zaměstnanec byl osobou,
  - za kterou platí pojistné i stát,
  - s těžkým tělesným, smyslovým nebo mentálním postižením II. nebo III. stupně,
  - důchodového věku bez nároku na důchod, nebo
  - osobou osobně, celodenně a řádně pečující o dítě do 7 let nebo o dvě děti do 15 let,

Maximální vyměřovací základ

Výše pojistného je omezena i shora maximálním vyměřovacím základem. V roce 2010 je to 72násobek průměrné mzdy (23.709 Kč), tedy **1.707.048 Kč**. V roce 2009 šlo o částku **1.130.640 Kč**.

Pokud v kalendářním roce dojde k překročení maximálního vyměřovacího základu, **neplatí zaměstnanec ani zaměstnavatel pojistné z částky, která přesahuje maximální vyměřovací základ.**

Pokud bylo dosaženo maximálního vyměřovacího základu z úhrnu příjmů od více zaměstnavatelů, považuje se část pojistného zaplaceného zaměstnancem ve všech zaměstnáních, která přesahuje maximální vyměřovací základ, za přelatek na pojistném.

Sazba pojistného na zdravotní pojištění

Z vyměřovacího základu se odvádí 13,5 %. Jednu třetinu (tedy 4,5 %) hradí zaměstnanec, zbývající dvě třetiny (tedy 9 %) hradí zaměstnavatel ze svých prostředků.

Příklad 1: *Zaměstnanec v hlavním pracovním poměru pobírá mzdu ve výši 10 484 Kč. Je plátcem zdravotního pojištění. Jakou částkou se podílí na zdravotním pojištění zaměstnanec a zaměstnavatel?*

<i>Hrubý příjem zaměstnance – vyměřovací základ pro výpočet pojistného</i>	<i>10 484 Kč</i>
<i>Zaměstnavatel po zaokrouhlení odvede pojistné (10 484 * 13,5 %)</i>	<i>1 416 Kč</i>
<i>Zaměstnanci strhne z platu (1 416 : 3)</i>	<i>472 Kč</i>
<i>Zaměstnavatel uhradí ze svých prostředků (1 416 – 472)</i>	<i>944 Kč</i>

Tento výpočet lze použít pouze u zaměstnance dosahujícího alespoň minimálního vyměřovacího základu.

Je-li skutečný vyměřovací základ zaměstnance nižší než minimální vyměřovací základ (pokud se nejedná o zaměstnance, kteří mají povolen minimální vyměřovací základ), je zaměstnanec povinen doplatit zdravotní pojišťovně prostřednictvím svého zaměstnavatele pojistné ve výši 13,5 % z rozdílu těchto základů. Má-li zaměstnanec více zaměstnavatelů, je povinen doplatek pojistného provést u toho zaměstnavatele, kterého si zvolí, a to vždy současně s odvodem pojistného v následujícím kalendářním měsíci.

Příklad 2: *Zaměstnanec má uzavřen jeden pracovní poměr na dobu neurčitou na zkrácený úvazek s měsíčním výdělkem 3 200 Kč. Nepatří do kategorie, u které není stanoven minimální vyměřovací základ. Jeho výdělek nedosahuje výše minimální mzdy.*

<i>Zaměstnavatel odvede doplatek pojistného ve výši 13,5 % z částky (8 000 – 3 200) * 0,135</i>	<i>648 Kč</i>
<i>Zaměstnavatel odvede pojistné ve výši (8 000 * 13,5 %)</i>	<i>1 080 Kč</i>

Zaměstnanci strhne z platu 1/3 pojistného ze skutečně dosaženého příjmu (3 200 * 13,5 %) : 3	144 Kč
Zaměstnanci strhne dále doplatek pojistného (144 + 648)	792 Kč
Zaměstnavatel ze svých prostředků pak zaplatí (1 080 – 792)	288 Kč

Pokud je vyměřovací základ nižší z důvodů překážek na straně organizace (dle § 129 a § 130 ZP), tento rozdíl je povinna doplatit organizace.

Zdravotní pojišťovny

Úkol provádět zákonné zdravotní pojištění je svěřen zdravotním pojišťovnám jako finančním institucím sui generis. Jedná se o

- **Všeobecnou zdravotní pojišťovnu ČR (VZP)**, která je zřízená přímo zákonem,
- **Zaměstnanecké zdravotní pojišťovny**
  - **resortní**, zákonem určené zejména pro zaměstnance všech organizací založených nebo řízených jedním ministerstvem,
  - **oborové**, určené pro zaměstnance jednoho oboru,
  - **podnikové**, určené pro zaměstnance jednoho nebo více podniků
  - **další**, např. mezirezortní, mezioborové.

Všechny zaměstnanecké zdravotní pojišťovny jsou zřizovány pouze na základě povolení Ministerstva zdravotnictví po vyjádření Ministerstva financí. Žádost o vydání povolení může podat pouze právnická osoba se sídlem v ČR po složení kauce 100 mil. Kč.

Všechny pojišťovny jsou **otevřeny všem fyzickým osobám**. Zdravotní pojišťovna tak nemůže odmítnout přijmout pojištěnce, který např. v rezortu nepracuje.

Pro činnost všech zdravotních pojišťoven platí, že:

- jsou *právníckými osobami s vlastní právní subjektivitou,*
- *hospodaří s vlastním majetkem a majetkem jím svěřeným,*
- *vytvářejí a používají svůj vlastní účetní a informační systém, který musí navazovat na státní statistickou evidenci,*
- *nesmějí zřizovat a provozovat zdravotnické zařízení ani podnikat s prostředky plynoucími z veřejného zdravotního pojištění,*
- *vnější kontrolu činnosti provádí Ministerstvo zdravotnictví v součinnosti s Ministerstvem financí, zjištěné nedostatky mohou být řešeny i zavedením nucené správy až na jeden rok,*
- *náklady zdravotní péče poskytnuté pojištěncům státními i nestátními zdravotnickými zařízeními hradí příslušná zdravotní pojišťovna na základě smluv uzavřených s těmito zařízeními.*

Všeobecná zdravotní pojišťovna ČR (VZP)

VZP byla zřízena zákonem č. 551/1991 Sb. s účinností od 1. 1. 1992. VZP provádí veřejné zdravotní pojištění v souladu s platnými právními předpisy, pokud toto pojištění neprovádí

zaměstnanecké zdravotní pojišťovny. Je právnickou osobou, v právních vztazích vystupuje svým jménem, může nabývat práv a povinností a nese odpovědnost z těchto vztahů vyplývajících. VZP zajišťuje výběr pojistného na veřejné zdravotní pojištění a úhradu zdravotní péče z prostředků zdravotního pojištění a další činnosti, které jí umožňuje zákon. VZP vede registr pojištěnců veřejného zdravotního pojištění, je správcem zvláštního účtu veřejného zdravotního pojištění.

U VZP je pojištěno cca 75 % všech obyvatel ČR a je zde veden také největší počet pojištěnců, za které je plátcem pojistného stát.

Organizační strukturu VZP tvoří Ústředí se sídlem v Praze, krajské pobočky, územní pracoviště a úřadovny. Organizaci a postavení organizačních složek podrobně upravuje organizační řád VZP.

V čele VZP stojí ředitel VZP, kterého jmenuje (na 4 roky) a odvolává správní rada VZP. Ředitel VZP je statutárním orgánem VZP a jedná jejím jménem.

Orgány VZP ČR jsou:

- **Správní rada** je tvořena 30 členy, z čehož 10 členů jmenuje a odvolává na návrh ministra zdravotnictví vláda a 20 členů je volených (odvolávaných) Poslaneckou sněmovnou PČR podle principu poměrného zastoupení politických stran ve Sněmovně.
- **Dozorčí rada** je tvořena 13 členy, z čehož 3 členy na návrh ministrů práce a sociálních věcí, zdravotnictví a financí jmenuje vláda a 10 členů je volených (odvolávaných) Poslaneckou sněmovnou PČR podle principu poměrného zastoupení politických stran ve Sněmovně.

Funkční období člena orgánu VZP je **čtyřleté**, přičemž vykonávat tutéž funkci je opětovně možné pouze **ve dvou po sobě jdoucích funkčních obdobích**. Členství v orgánech **nezakládá pracovníprávní** vztah k VZP. S funkcí je spojena **odměna** ve výši stanovené ve zdravotně pojistném plánu a **náhrada výdajů** spojených s výkonem funkce.

Pro členství v orgánech všech zdravotních pojišťoven je vyžadována věková hranice nejméně 25 let, bezúhonnost, státní občanství a trvalý pobyt na území ČR.

Způsoby poskytování a úhrady zdravotní péče

Zdravotní péče je věcnou dávkou, jejíž rozsah je dán povahou a druhem poskytované zdravotní péče. Je pojištěncům poskytována ve formě ambulantní nebo ústavní péče.

Základní zdravotní péči v **ambulantních** zdravotnických zařízeních poskytují

- *praktičtí lékaři,*
- *praktičtí lékaři pro děti a dorost*
- *zubní lékaři,*
- *ženští lékaři.*

Pojištěnci si mohou **sami zvolit příslušného lékaře** a zaregistrovat se u něj.

Pokud je pojištěnci poskytnutá zdravotní péče ve zdravotním zařízení, se kterým má příslušná pojišťovna uzavřenou smlouvu **nesmí** takové smluvní zařízení za poskytnutou zdravotní péči **vyžadovat od pojištěnce placení v hotovosti**. Smluvní zdravotní zařízení účtují poskytnutou péči konkrétním zdravotním pojišťovnám, u kterých jsou pojištěnci pojištěni.

Ze zdravotního pojištění se platí též péče poskytnutá v léčebnách pro **dlouhodobě nemocné**. **Neplatí se ale sociální hospitalizace**, která se poskytuje po skončení lůžkové péče, když pojištěnec není schopen se obejít bez pomoci další osoby a nelze mu poskytnout ani pečovatelskou službu. Na úhradě těchto nákladů se zpravidla podílí jak občan, tak obecní úřad obce s rozšířenou působností.

Nejsou-li nemocnému pojištěnci poskytnuty potřebné léky, léčebné a ortopedické pomůcky či jiné prostředky zdravotnické techniky přímo při výkonu zdravotní péče, vydá mu je na lékařský předpis vydá mu je kterákoliv **lékárna nebo jakékoliv jiné zařízení k tomu určené**. I s těmito lékárenskými zařízeními uzavírají zdravotní pojišťovny smlouvy o poskytování zdravotní péče. Rovněž **terapeutické pomůcky**, náhrady a přístroje, vč. jejich servisu se poskytují a uhrazují na smluvním základě s příslušnou zdravotní pojišťovnou.

NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ

ÚVOD

System nemocenského pojištění je určen pro výdělečně činné osoby, které při ztrátě příjmu v případech tzv. krátkodobých sociálních událostí zabezpečuje peněžitými dávkami nemocenského pojištění.

Při splnění stanovených podmínek pojištění vzniká přímo ze zákona, dávky jsou tedy obligatorní.

Je upraveno **zákonem č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění**, ve znění pozdějších předpisů.

Pojistné na nemocenské pojištění je upraveno **zákonem č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti**, ve znění pozdějších předpisů.

ÚČAST NA NEMOCENSKÉM POJIŠTĚNÍ

Nemocenského pojištění jsou účastni

POVINNĚ

- **zaměstnanci**,
- za povinné účastníky **zákon považuje** i příslušníky ozbrojených sil a bezpečnostních sborů, poslance a senátory Parlamentu ČR, členy Rady pro rozhlasové a televizní vysílání, finanční arbitry a jejich zástupce

DOBROVOLNĚ

- **osoby samostatně výdělečně činné** (dále jen „OSVČ“),

Povinná účast na nemocenském pojištění vzniká u zaměstnance, pokud splňuje podmínky stanovené zákonem o nemocenském pojištění. Jedná se o tři základní podmínky, a to o:

- **výkon práce** na území České republiky (dále jen „ČR“) v zaměstnání vykonávaném v pracovněprávním či **pracovním vztahu**, který může účast na nemocenském pojištění založit,
- **rozsah zaměstnání**, který je určen minimálním počtem dnů (zaměstnání trvalo nebo mělo trvat **aspoň 15 kalendářních dnů**).
- **minimální výši sjednaného příjmu** (jedná se o **tzv. rozhodný příjem**, jehož hranice je stanovena na **2 000 Kč** a bude zvyšována podle vývoje průměrné mzdy).

Zvláštní podmínky účasti zaměstnanců na nemocenském pojištění jsou stanoveny při výkonu **zaměstnání malého rozsahu**. Zaměstnáním malého rozsahu se rozumí zaměstnání, v němž jsou splněny podmínky výkonu zaměstnání na území ČR a délky trvání zaměstnání, avšak není splněna podmínka sjednání příjmu ze zaměstnání ve stanovené výši (tj. v roce 2010 - stejně jako v r. 2009 - aspoň 2 000 Kč). Jde o situace, kdy sjednaná částka započitatelného příjmu je nižší než rozhodný příjem, anebo příjem nebyl sjednán vůbec. Při výkonu zaměstnání malého rozsahu je zaměstnanec pojištěn jen v těch kalendářních měsících, v nichž dosáhl aspoň příjmu v příslušné rozhodné výši.

U OSVČ není účast na nemocenském pojištění podmíněna její účastí na důchodovém pojištění. OSVČ může být účastna nemocenského pojištění bez ohledu na placení záloh na důchodové pojištění a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti. OSVČ může být účastna nemocenského pojištění i tehdy, pokud vykonává výdělečnou činnost mimo území ČR, avšak na základě oprávnění vyplývajících z právních předpisů ČR. Účast na nemocenském pojištění vzniká na základě přihlášky k nemocenskému pojištění a zaplacením pojistného na nemocenské pojištění. Faktem je, že tato možnost zřejmě podnikatele moc netáhne. Česká správa sociálního zabezpečení na konci června 2010 evidovala 977 623 osob samostatně výdělečně činných a jen 143 701 z nich se k nemocenskému přihlásilo. Tedy necelých patnáct procent. Důvodem může být sjednání výhodnějšího komerčního připojištění, ale také fakt, že jen málo podnikatelů si umí spočítat výši nemocenské dávky, kterou svým pojištěním vlastně získá.

Dne 1. června 2010 nabytl účinnosti **zákon č. 166/2010 Sb.**, kterým se mění zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 362/2009 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s návrhem zákona o státním rozpočtu České republiky na rok 2010.

Tímto zákonem se

- navrácí způsob výpočtu peněžité pomoci v mateřství a vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství před 1. 1. 2010,

- přiznává se doplatek peněžité pomoci v mateřství za období od 1. 1. 2010 do dne účinnosti zákona (tj. do 31. 5. 2010),
- ruší se nevyplácení ošetřovného po dobu prvních 3 dnů potřeby ošetřování (péče), a to ode dne účinnosti zákona.

DÁVKY NEMOCENSKÉHO POJIŠTĚNÍ

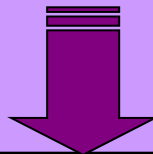
*Z nemocenského pojištění se poskytují
4 druhy peněžitých dávek*

NEMOCENSKÉ

PENĚŽITÁ POMOC V MATEŘSTVÍ

OŠETŘOVNÉ

**VYROVNÁVACÍ PŘÍSPĚVEK
V TĚHOTENSTVÍ A V MATEŘSTVÍ**

*Všechny dávky nemocenského pojištění vyplácí okresní správa
sociálního zabezpečení a hradí se ze státního rozpočtu
(z příjmů z pojistného).*

Dávky nemocenského pojištění se vyplácejí za kalendářní dny.

*Při souběhu nároků na tutéž dávku z více zaměstnání
zakládajících účast na nemocenském pojištění se poskytne ze
všech zaměstnání pouze jedna dávka, která se vypočte z příjmů
dosažených ve všech těchto zaměstnáních.*

Nemocenské

Jedná se o peněžitou dávku nemocenského pojištění nahrazující mzdu. Zaměstnanec, který je uznán ošetřujícím lékařem dočasně práce neschopným, má nárok na nemocenské **od 15. kalendářního dne** trvání jeho dočasné pracovní neschopnosti do konce dočasné pracovní neschopnosti, **maximálně však 380 kalendářních dnů** počítaných od vzniku dočasné pracovní neschopnosti (včetně zápočtu předchozí doby trvání dočasné pracovní neschopnosti). Poskytuje se **od 4. kalendářního dne** pracovní neschopnosti (karantény). První tři dny pracovní neschopnosti, během nichž nemocenské nenáleží, se nazývají *karenční doba* (při karanténě od prvního pracovního dne). Po dobu prvních 14 kalendářních dnů je zaměstnanec, kterému trvá pracovní vztah zakládající účast na nemocenském pojištění, zabezpečen náhradou mzdy, kterou poskytuje zaměstnavatel (60 %).

Poživateli starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu 3. stupně se nemocenské vyplácí od 15. kalendářního dne trvání dočasné pracovní neschopnosti (karantény) po dobu nejvýše 70 kalendářních dnů, nejdéle však do dne, jímž končí pojištěná činnost (zaměstnání).

Podmínky nároku

- *účast na nemocenském pojištění, u OSVČ nejméně tři měsíce bezprostředně předcházející vzniku pracovní neschopnosti (v případě, že se OSVČ přihlásí k účasti na nemocenském pojištění při zahájení činnosti, nemusí splňovat uvedenou čekací lhůtu)*
- *uznání dočasně neschopným k výkonu práce*
- *neexistence započitatelného příjmu ze zaměstnání, z něhož má být nemocenské poskytováno*
- *u OSVČ zaplacené pojistné*

Ochranná lhůta

Nemocenské náleží rovněž ve stanovených případech, jestliže ke vzniku dočasné pracovní neschopnosti (karantény) došlo po skončení pojištěného zaměstnání v tzv. **ochranné lhůtě**. Účelem ochranné lhůty je zajistit bývalého zaměstnance po stanovenou dobu po skončení pojištění pro případ vzniku sociální události (dočasné pracovní neschopnosti) dříve, než opět nastoupí další zaměstnání. Ochranná lhůta v případě uplatňování nároku na nemocenské činí **7 kalendářních dnů** ode dne skončení zaměstnání, které zakládalo účast na nemocenském pojištění. U zaměstnání kratších než 7 kalendářních dnů činí ochranná lhůta pouze tolik dnů, kolik činilo toto poslední zaměstnání.

Ochranná lhůta neplyne

- z pojištěné činnosti poživatele starobního důchodu nebo invalidního důchodu pro invaliditu 3. stupně,

- z dalšího zaměstnání, tj. takového, které zaměstnanec sjednal na dobu pracovního (služebního) volna v prvním zaměstnání a ve kterém koná práci místo práce v prvním zaměstnání,
- ze zaměstnání malého rozsahu,
- ze zaměstnání, které si žák nebo student sjednali výlučně na dobu školních prázdnin nebo jejich část,
- v případě, že pojištění odsouzeného skončí v době jeho útěku z místa výkonu trestu odnětí svobody.

Postup OSVČ

Nejdříve je nutné vyplnit příslušný tiskopis příhlášky k nemocenskému. Na přihlášce se sice vyplňuje datum, od kterého chce být OSVČ pojištěna, ale rozhodující je datum podání přihlášky. Toto datum se považuje za den přihlášení a od tohoto okamžiku se počítá i účast na pojištění. Nárok na případné nemocenské totiž vzniká až po třech měsících od přihlášení. Výjimkou je začínající OSVČ. Pokud přihlášku podá do 8 kalendářních dnů ode dne zahájení samostatné výdělečné činnosti, vzniká pojištění dnem uvedeným v přihlášce. Nejdříve však dnem zahájení samostatné výdělečné činnosti. Od tohoto data má také nárok na nemocenské.

Pojistné na nemocenské pojištění je splatné od 1. do 20. dne následujícího měsíce. Minimální pojistné je pro rok 2010 stanoveno u OSVČ hlavní i vedlejší na 56 korun měsíčně. Tato částka ale nic nevypovídá o výši dávky, kterou podnikatel v případě nemoci dostane. Jak tedy stanovit optimální výši měsíční zálohy?

Nemocenské dávky se počítají z vyměřovacího základu. Tím je úhrn měsíčních základů v rozhodném období, po které OSVČ platila pojistné. Rozhodným obdobím je 12 kalendářních měsíců před kalendářním měsícem, ve kterém tato osoba onemocněla. Vylučují se dny, kdy nebyla nemocensky pojištěna, a dny, kdy nemusela platit pojistné. Například proto, že byla po celý měsíc nemocná nebo pobírala peněžitou pomoc v mateřství. Podnikatel samozřejmě nemá nárok na nemocenské za prvních 14 dnů nemoci. To ostatně ani zaměstnanec.

Minimální měsíční pojistné je 56 Kč měsíčně a odpovídá vyměřovacímu základu 4 tisíce Kč. OSVČ obdrží od 15. dne nemoci 72 korun denně. Čím více si OSVČ připlatí, tím větší budou i případné nemocenské dávky. Ovšem jen do výše maximální částky nemocenského. Ta odpovídá měsíčnímu vyměřovacímu základu 72 tisíc Kč a denní dávce nemocenského 783 Kč. Rozhodně se nevyplatí platit víc než 1008 Kč měsíčně.

Peněžítá pomoc v mateřství (PPM)

Obecné podmínky nároku na tuto dávku jsou:

- v den, od něhož je dávka přiznávána, **musí trvat účast na nemocenském pojištění nebo ochranná lhůta a**
- **v posledních dvou letech před tímto dnem musí trvat účast na nemocenském pojištění po dobu aspoň 270 dnů**
- **těhotenství skončilo porodem**
- **nemít započitatelný příjem ze zaměstnání**, ze kterého se tato dávka poskytuje
- u OSVČ je další podmínkou nároku na peněžitou pomoc v mateřství **účast na**

nemocenském pojištění jako OSVČ po dobu aspoň 180 kalendářních dnů v posledním roce přede dnem počátku podpůrčí doby

■ OSVČ musí být zapláceno ***pojistné na NP a nesmí po dobu poskytování PPM osobně vykonávat samostatnou výdělečnou činnost.***

U žen, jejichž pojištěné zaměstnání skončilo v době těhotenství, činí **ochranná lhůta** pro vznik nároku na peněžitou pomoc v mateřství tolik kalendářních dnů, kolik činilo toto jejich poslední zaměstnání, **maximálně však 180 kalendářních dnů.**

Nástup na peněžitou pomoc v mateřství nastává dnem, který pojištěnka určí v období od počátku 8. do počátku 6. týdne před očekávaným dnem porodu. Podpůrčí doba činí 28 týdnů (u pojištěnky, která porodila zároveň dvě nebo více dětí činí podpůrčí doba 37 týdnů).

U pojištěnce, pokud převzal dítě do péče (na základě rozhodnutí příslušného orgánu, z důvodu úmrtí matky, z důvodu dlouhodobého závažného onemocnění matky nebo na základě dohody podle tohoto zákona) činí podpůrčí doba 22 týdnů (31 týdnů při převzetí dvou a více dětí zároveň).

Peněžitou pomoc v mateřství je možno pobírat ***nejdéle do 1 roku věku dítěte***, jde-li o dávku náležející z titulu porodu dítěte. Jde-li o dávku náležející z titulu převzetí dítěte do náhradní péče - ***do 7 let věku a 31 týdnů.***

Zákon umožňuje střídání matky dítěte s jejím manželem či otcem dítěte v péči o dítě, a to na základě písemné dohody, přičemž každý z nich má při této péči o dítě nárok na výplatu peněžité pomoci v mateřství po dobu a za podmínek stanovených zákonem o nemocenském pojištění. Střídání se umožňuje ***od počátku 7. týdne ode dne porodu*** a četnost střídání omezena není. V případě střídání v péči o dítě se zastaví výplata peněžité pomoci v mateřství matce a začne se vyplácet tato dávka muži z jeho nemocenského pojištění, pokud splňuje podmínky nároku na její výplatu, a naopak.

Peněžitá pomoc v mateřství náleží i muži, který pečuje o dítě, jestliže se jeho manželce neposkytuje peněžitá pomoc v mateřství a sama nemůže nebo nesmí podle lékařského posudku o dítě pečovat. Poskytuje se také osamělému zaměstnanci, jestliže pečuje o dítě na základě rozhodnutí příslušného orgánu, nebo o dítě, jehož matka zemřela. Pro poskytování peněžité pomoci v mateřství v případě převzetí do péče platí ještě další podmínky.

Peněžitá pomoc v mateřství se vyplácí od vzniku sociální události. Pro rok 2010 stejná redukce a stejná výše jako u nemocenské.

Ošetřovné

Na ošetřovné (dříve podpora při ošetřování člena rodiny) má nárok zaměstnanec, který nemůže pracovat z důvodu, že musí

- **ošetřovat nemocného** člena domácnosti, nebo
- **pečovat o zdravé dítě mladší 10 let, protože** školské nebo dětské zařízení bylo uzavřeno (z důvodu havárie, epidemie, jiné nepředvídané události), dítěti byla nařízena karanténa, nebo osoba, která jinak o dítě pečuje, sama onemocněla.

Další podmínky nároku:

- účast na nemocenském pojištění
- dítě nebo nemocný člen rodiny žije v domácnosti se zaměstnancem, který o dávku žádá

V období od 1. 1. 2010 do 31. 5. 2010 činila podpůrní doba u ošetřovného nejdéle 6 kalendářních dnů. U osamělého zaměstnance, který má v trvalé péči aspoň jedno dítě ve věku do 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku, činila podpůrní doba u ošetřovného nejdéle 13 kalendářních dnů. Podpůrní doba počínala běžet od 4. kalendářního dne potřeby ošetřování nebo péče.

Od 1. 6. 2010 v prvních 3 dnech potřeby ošetřování (péče) dávka **znovu náleží**. Podpůrní doba u ošetřovného činí **nejdéle 9 kalendářních dnů**. U osamělého zaměstnance, který má v trvalé péči aspoň jedno dítě ve věku do 16 let, které neukončilo povinnou školní docházku, činí podpůrní doba **nejdéle 16 kalendářních dnů**. Vypočítává se jako 60 % redukovaného denního vyměřovacího základu.

Zaměstnanec nemůže uplatnit nárok na ošetřovné na dítě, na které již (zpravidla) druhý z rodičů uplatnil nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo rodičovský příspěvek; to neplatí, pokud tato jiná osoba onemocněla, utrpěla úraz, nastaly u ní situace zákonem stanovené, porodila nebo jí byla nařízena karanténa, a proto nemůže o dítě pečovat.

V témže případě ošetřování (péče) náleží ošetřovné jen jednou a jen jednomu z oprávněných nebo postupně dvěma oprávněným, jestliže se v témže případě ošetřování (péče) vystřídají. Změna druhu onemocnění (diagnózy) se nepovažuje za nový případ ošetřování.

Některé skupiny pojištěnců nemají vzhledem k charakteru vykonávané činnosti na ošetřovné nárok (např. zaměstnání malého rozsahu, OSVČ).

Ochranná lhůta pro ošetřovné není stanovena.

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství náleží **zaměstnankyni, která byla z důvodu těhotenství, mateřství nebo kojení převedena na jinou práci a z tohoto důvodu dosahuje bez svého zavinění nižšího příjmu než před převedením**.

Podmínkou nároku je

- **účast na nemocenském pojištění,**
- **převedení na jinou práci a**
- **nižší výdělek za tuto práci bez jejího zavinění.**

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství se vyplácí těhotným zaměstnankyním **za kalendářní dny, v nichž trvalo převedení na jinou práci, nejdéle do počátku 6. týdne před očekávaným dnem porodu**; ve stanovených případech se vyplácí též matkám po porodu při převedení na jinou práci. Tak je tomu v případě zaměstnankyně do konce 9. měsíce po porodu a zaměstnankyně, které kojí. Pak nejdéle do konce 9. měsíce po porodu. Ženě převedené na jinou práci kvůli kojení se tato dávka poskytuje po celou dobu kojení.

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství se stanoví jako *rozdíl mezi denním vyměřovacím základem zjištěným ke dni převedení zaměstnankyně na jinou práci a průměrem jejích započitatelných příjmů připadajícím na jeden kalendářní den v jednotlivých kalendářních měsících po tomto převedení.*

Vyrovňovací příspěvek v těhotenství a mateřství se vyplácí **od vzniku sociální události.**

VÝPOČET DÁVEK NEMOCENSKÉHO POJIŠTĚNÍ

Určení denního vyměřovacího základu

Dávky se počítají z denního vyměřovacího základu, který se zjistí tak, že započitatelný příjem zúčtovaný zaměstnanci v rozhodném období (zpravidla *období 12 kalendářních měsíců před kalendářním měsícem, ve kterém vznikla sociální událost*) se **dělí počtem „započitatelných“ kalendářních dnů připadajících na toto rozhodné období.** Takto stanovený průměrný denní příjem se upravuje (redukuje) pomocí tří redukčních hranic.

Redukce denního vyměřovacího základu

Výši tří redukčních hranic platných od 1. ledna kalendářního roku vyhláshuje Ministerstvo práce a sociálních věcí formou Sdělení ve Sbírce zákonů.

V roce 2010 činí

první redukční hranice 791 Kč,

druhá redukční hranice 1 186 Kč

třetí redukční hranice 2 371 Kč.

Redukce se od 1. 1. do 31. 5. 2010 provede tak, že se započte u všech dávek

- do první redukční hranice 90 % denního vyměřovacího základu,
- z části denního vyměřovacího základu mezi první a druhou redukční hranicí se započte 60 %,
- z části mezi druhou a třetí redukční hranicí se započte 30 % a k části nad třetí redukční hranicí se nepřihlédne.

Redukce se od 1. 6. 2010 provede tak, že se započte

- do první redukční hranice
  - **u nemocenského a ošetřovného 90 %** denního vyměřovacího základu,
  - **u peněžité pomoci v mateřství a vyrovnávacího příspěvku v těhotenství a mateřství 100 %** denního vyměřovacího základu,
- z části denního vyměřovacího základu **mezi první a druhou redukční hranicí se započte 60 %,**
- z části **mezi druhou a třetí redukční hranicí se započte 30 %,**
- k části nad třetí redukční hranicí se nepřihlédne.

Výše dávek nemocenského pojištění

- Výše **nemocenského** činí **60 %** denního vyměřovacího základu od 15. kalendářního dne trvání dočasné pracovní neschopnosti (v roce 2010 je tato sazba platná po celou dobu trvání dočasné pracovní neschopnosti).
- Výše **peněžitě pomoci v mateřství** činí **70 %** denního vyměřovacího základu, pokud vznikl nárok na dávku dne 1. 6. 2010 či později. Do 31. 5. 2010 (a v měsíci červnu v případě, že nárok na tuto dávku vznikl před 1. červnem 2010) činila výše peněžitě pomoci v mateřství 60 % denního vyměřovacího základu.
- Výše **ošetřovného** činí **60 %** denního vyměřovacího základu. Od 1. 1. do 31. 5. 2010 náleželo ošetřovné až od 4. kalendářního dne potřeby ošetřování nebo péče. Od 1. 6. 2010 počíná podpůrná doba u ošetřovného od prvního dne potřeby ošetřování (péče).

UPLATNĚNÍ NÁROKU NA DÁVKU NEMOCENSKÉHO POJIŠTĚNÍ

Zaměstnanec předá žádost o dávku, kterou zpravidla vystavuje lékař, svému zaměstnavateli, který ji spolu s podklady pro stanovení nároku na dávku a její výplatu zašle příslušné okresní správě sociálního zabezpečení, která provádí nemocenské pojištění zaměstnanců. K žádosti zaměstnance o dávku nemocenského pojištění je zaměstnavatel povinen vyplnit zákonem předepsaný tiskopis, jehož vydávání zajišťuje Česká správa sociálního zabezpečení. Jedná se o přílohu k žádosti o dávku nemocenského pojištění. Tato příloha je uveřejněna na internetové adrese této správy. Na tiskopisu zaměstnavatel uvede především započitatelné příjmy zaměstnance v rozhodném období a počet tzv. „nezapočitatelných dnů“ v tomto rozhodném období, aby okresní správa sociálního zabezpečení mohla vypočítat denní výši dávky. Zaměstnavatelé přijímají žádosti o dávku i od svých bývalých zaměstnanců.

Služební útvary provádějí nemocenské pojištění příslušníků Policie České republiky, Hasičského záchranného sboru České republiky, Celní správy České republiky, Vězeňské služby České republiky, Bezpečnostní informační služby a Úřadu pro zahraniční styky a informace, vojáků z povolání, odsouzených ve výkonu trestu, kteří vykonávají práci ve výkonu trestu, a osob obviněných vykonávajících práci ve vazbě.

Vydávání tiskopisů předepsaných podle zákona o nemocenském pojištění zajišťuje Česká správa sociálního zabezpečení. Spolu s okresními správami sociálního zabezpečení poskytuje tyto tiskopisy bezplatně ostatním orgánům nemocenského pojištění, ošetřujícím lékařům a dalším subjektům, které tyto tiskopisy používají.

- V elektronické podobě jsou tiskopisy z oblasti nemocenského pojištění k dispozici na [webových stránkách ČSSZ](#).
- Tiskopisy k uplatnění nároku na jednotlivé dávky nemocenského pojištění obdrží pojištěnci u svého ošetřujícího lékaře.

Způsob výplaty dávek

Okresní správa sociálního zabezpečení nárok na dávku posoudí a v případě splnění všech podmínek dávku přizná a následně vyplatí; v opačném případě vydá rozhodnutí o zamítnutí dávky z důvodu nesplnění podmínek. Okresní správa sociálního zabezpečení vyplatí dávku ve lhůtě jednoho měsíce následujícího po dni, v němž byla žádost této správě doručena. Zaměstnanec je povinen v žádosti o výplatu dávky uvést, kterým z uvedených způsobů má být dávka vyplacena. Upřednostní-li výplatu **na svůj účet** vedený u peněžního ústavu v České

republike, uvede v žádosti o dávku číslo tohoto účtu. Druhou možností je výplata v **hotovosti** (poštovní poukázkou); v **takovém případě hradí náklady za doručení.**

O druhu vyplacené dávky, denní výši dávky, výši denního vyměřovacího základu a době, za kterou byla dávka vyplacena, vydá okresní správa sociálního zabezpečení zaměstnanci písemné oznámení. Nebude-li zaměstnanec s výší dávky souhlasit, zahájí okresní správa sociálního zabezpečení řízení o dávce, jehož výsledkem bude správní rozhodnutí, proti němuž má možnost podat odvolání.

POVINNOSTI ZAMĚSTNAVATELŮ V NEMOCENSKÉM POJIŠTĚNÍ

Nemocenské pojištění provádějí pro zaměstnance okresní správy sociálního zabezpečení.

Zaměstnavatelé plní v nemocenském pojištění pouze úkoly

- **oznamovací,**
- **evidenční,**
- **při přijímání žádostí o dávky.**

Úkoly oznamovací

Zaměstnavatel je povinen na předepsaném tiskopisu

- **přihlásit se** nejpozději do 8 kalendářních dnů od svého vzniku **do registru zaměstnavatelů,**
- **odhlásit se z registru zaměstnavatelů** do 8 kalendářních dnů ode dne, kdy přestal být zaměstnavatelem,
- **oznámít den nástupu zaměstnance** do zaměstnání, **den skončení** zaměstnání se zaměstnancem, a to do 8 kalendářních dnů od nástupu/skončení zaměstnání,
- **ohlásit** každou **změnu údajů** uvedených na předepsaném tiskopisu, a to do 8 kalendářních dnů ode dne, kdy změna nastala

Zaměstnavatel se může s okresní správou sociálního zabezpečení dohodnout na jiné lhůtě pro plnění oznamovacích povinností.

Úkoly evidenční

Zaměstnavatel je povinen vést evidenci o svých zaměstnancích účastných nemocenského pojištění, která musí pro tyto účely obsahovat údaje uvedené v § 95 zákona o nemocenském pojištění.

Zaměstnavatel je povinen uschovávat záznamy o uvedených skutečnostech po dobu 10 kalendářních roků následujících po roce, kterého se týkají. Údaje, které mají charakter účetních záznamů, jsou uschovávány delší uschovací dobu.

Úkoly při přijímání žádostí o dávky

Zaměstnavatel je povinen přijímat žádosti svých zaměstnanců (jakož i bývalých zaměstnanců) o dávky nemocenského pojištění a další podklady potřebné pro stanovení nároku na dávky a jejich výplatu a neprodleně je spolu s údaji potřebnými pro výpočet dávek předávat příslušné

okresní správě sociálního zabezpečení. Údaje potřebné pro výpočet dávek se předávají na předepsaném tiskopisu.

INFORMACE O POJISTNÉM NA NEMOCENSKÉ POJIŠTĚNÍ

Pojistné na nemocenské pojištění je součástí pojistného na sociální zabezpečení, spolu s pojistným na důchodové pojištění a příspěvkem na státní politiku zaměstnanosti. Je upraveno zákonem č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Výše pojistného se stanoví procentní sazbou z vyměřovacího základu zjištěného za rozhodné období.

Vyměřovacím základem zaměstnance je úhrn příjmů, které jsou předmětem daně z příjmů fyzických osob podle zákona o daních z příjmů a nejsou od této daně osvobozeny, a které mu zaměstnavatel zúčtoval v souvislosti se zaměstnáním, které zakládá účast na nemocenském nebo důchodovém pojištění. Zúčtovaným příjmem se rozumí plnění, které bylo v peněžní nebo nepeněžní formě nebo formou výhody poskytnuto zaměstnavatelem zaměstnanci nebo předáno v jeho prospěch, popřípadě připsáno k jeho dobru anebo spočívá v jiné formě plnění prováděné zaměstnavatelem za zaměstnance.

Zaměstnavatel nese veškerou odpovědnost za stanovení správné výše pojistného a za jeho včasný odvod.

Pojistné na nemocenské pojištění zaměstnavatel odvádí spolu s pojistným na důchodové pojištění a příspěvkem na státní politiku zaměstnanosti jednou částkou na účet příslušné okresní správy sociálního zabezpečení, a to **ve lhůtě od 1. do 20. dne následujícího kalendářního měsíce**.

Sazba pojistného na nemocenské pojištění zaměstnavatele

Sazba pojistného pro zaměstnavatele **na nemocenské pojištění činí v roce 2010 2,3 % z vyměřovacího základu**.

Zaměstnavatelům se v roce 2010 bude **refundovat** formou odpočtu od odváděného pojistného **polovina z náhrady mzdy**, kterou zaměstnancům vyplatili za prvních 14 dnů trvání pracovní neschopnosti. Zaměstnavatel bude tedy odečítat z částky pojistného, kterou je povinen za jednotlivé kalendářní měsíce odvádět, 1/2 částky, kterou v kalendářním měsíci, za který pojistné platí, zúčtoval zaměstnancům na náhradě mzdy při dočasné pracovní neschopnosti či nařízené karanténě. Pro odečet od pojistného se nezahrnuje ta část náhrady mzdy za dobu dočasné pracovní neschopnosti (karantény), která byla dohodnuta nebo stanovena nad výši, na kterou zaměstnanci vznikl nárok podle zákoníku práce.

Sazba pojistného na nemocenské pojištění zaměstnance, OSVČ a zahraničního zaměstnance

Od 1. 1. 2009 není zaměstnanec plátcem pojistného na nemocenské pojištění. Celková výše sazby pro odvod pojistného a příspěvku činí 6,5 %.

Sazba pojistného na nemocenské pojištění u OSVČ a zahraničního zaměstnance. Činí 1,4 % z vyměřovacího základu.

U OSVČ a zahraničního zaměstnance je vyměřovacím základem pro placení pojistného na nemocenské pojištění tzv. **měsíční základ**, jehož výši si určují tyto osoby. Měsíční základ však nemůže být nižší než dvojnásobek částky rozhodné pro účast zaměstnanců na nemocenském pojištění podle zákona č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění. Od 1. 1. 2009 se jedná o částku 4 000 Kč.

Pojistné na nemocenské pojištění za kalendářní měsíc je u OSVČ a zahraničních zaměstnanců splatné od 1. do 20. dne následujícího kalendářního měsíce.

Vyloučení nároku na nemocenské a promlčení dávek

Vyloučení nároku nastává, když si zaměstnanec přivodil pracovní neschopnost

- v úmyslu vylákat nemocenské
- zaviněnou účastí ve rvačce
- jako bezprostřední následek své opilosti nebo zneužití omamných prostředků
- při spáchání úmyslného trestného činu, za nějž zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice přesahuje jeden rok.

Nárok na nemocenské, ošetrovné, vyrovnávací příspěvek nebo peněžitou pomoc v mateřství **se promlčuje** za jednotlivé dny, nebyl-li uplatněn do tří let ode dne, za který náleží. Jestliže byl nárok na některou z uvedených dávek uplatněn, promlčuje se do tří let ode dne přiznání dávky.

Nárok na vrácení dávek poskytnutých neprávem se promlčuje za 10 let od jejich výplaty.

Příklady výpočtu dávek nemocenského pojištění

Příklad : Výpočet nemocenského v roce 2010 při průměrné mzdě 23 000 Kč

Vyměřovací základ pojištěnce v rozhodném období byl 276 000 Kč. Denní vyměřovací základ před redukcí činí 756,16 Kč (276 000 Kč : 365 dnů). Z částky do první redukční hranice, která je v roce 2010 stanovena ve výši 791 Kč, se u nemocenského započte 90 %, do druhé redukční hranice, která činí 1 186 Kč, 60 %, do třetí redukční hranice ve výši 2 371 Kč 30 % a k částce nad tuto redukční hranici se nepřihlíží. Částka 756,16 Kč x 90 % = 681 Kč x 60 % = 409 Kč. Nemocenské činí od 15. kalendářního dne trvání pracovní neschopnosti po celou dobu trvání této pracovní neschopnosti 409 Kč za kalendářní den.

Příklad : Výpočet maximálního nemocenského v roce 2010

Vyměřovací základ zaměstnance v rozhodném období byl 865 380 Kč. Denní vyměřovací základ (DVZ) před redukcí činí 2 370,90 Kč (865 380 Kč : 365 dnů). Z částky do první redukční hranice se započte 90 % (791 Kč x 90 % = 711,90 Kč), do druhé redukční hranice 60 % (1 186 Kč – 791 Kč = 395 Kč x 60 % = 237 Kč) a do třetí redukční hranice 30 % (2 371 Kč – 1 186 Kč = 1 185 Kč x 30 % = 355,50 Kč). DVZ od 15. kalendářního dne pracovní neschopnosti činí 1 305 Kč (711,90 + 237 + 355,50), maximální denní výše nemocenského je za uvedené období 783 Kč (1 305 Kč x 60 %) po celou dobu trvání této pracovní neschopnosti.

Příklad : Výpočet ošetřovného

Vyměřovací základ zaměstnance v rozhodném období byl 258 000 Kč. DVZ před redukcí činí 706,85 Kč (258 000 Kč : 365 dnů). Z částky do první redukční hranice, která v roce 2010 činí 791 Kč, se započítává 90 % (706,85 Kč x 90 % = 636,17 Kč), zaokrouhleno na celé koruny 637 Kč. Denní dávka bude činit 383 Kč (637 Kč x 60 % = 382,20 Kč), zaokrouhleno na celé Kč, za kalendářní den. Při 9 kalendářních dnech ošetřování náleží dávka ve výši 2 298 Kč (383 Kč x 6 dní, neboť za první 3 dny se ošetřovné nevyplácí).

Příklad : Výpočet PPM

Vyměřovací základ zaměstnankyně v rozhodném období činí 300 000 Kč. Denní vyměřovací základ před redukcí je 821,91 Kč (300 000 Kč : 365 dnů). Částka do výše první redukční hranice 791 Kč se v roce 2010 započítává 90 %, tj. 711,90 Kč (791 x 90 %). Z částky mezi první a druhou redukční hranicí (821,91 - 791 = 30,90) se započítá 60 %, tj. 30,91 Kč x 0,60 = 18,55 Kč. DVZ po zaokrouhlení činí 731 Kč (711,90 + 18,55). Výše peněžité pomoci v mateřství za kalendářní den činí 60 % DVZ, tj. 731 x 60 % = 439 Kč. Při stejné měsíční mzdě 25 000 Kč by měla zaměstnankyně pobírat 439 Kč za kalendářní den. Peněžité pomoci v mateřství by tak v roce 2010 činila za kalendářní měsíc (30 kalend. dní) 13 170 Kč.

ÚRAZOVÉ POJIŠTĚNÍ

Nově upravil průběžně financovaný veřejnoprávní systém úrazového pojištění **zákon č. 266/2006 Sb. o úrazovém pojištění zaměstnanců**. Tento zákon má přinést:

- výraznější motivační prvky pro zaměstnance i zaměstnavatele k vytváření podmínek pro bezpečnou práci,
- vytvoření institutů prevence a rehabilitace,
- vytvoření informačního systému,
- zavedení posuzování úrazového poškození pro účely posuzování nároku na dávky z úrazového pojištění.

Úrazové pojištění se tak stává typem zákonného sociálního pojištění, jehož cílem je zajistit poškozenému zaměstnanci ochranu ve formě

- úrazových náhrad a dávek,
  - úrazové rehabilitace za účelem opětovného sociálního a pracovního zařazení,
  - úrazové prevence, tj. předcházení škodám v oblasti bezpečnosti a ochrany zdraví při práci
- Zaměstnavatel se na plnění uvedeného bude i nadále podílet placením pojistného.

Nicméně podle zákona č. 282/2009 Sb. se účinnost zákona o úrazovém pojištění odkládá do 1.1.2013. Postup zaměstnance a zaměstnavatele při pracovních úrazech a nemocech z povolání se tak nadále řídí zákoníkem práce a zákonem o důchodovém pojištění.

Výkon tzv. závislé práce, která je předmětem pracovněprávních vztahů upravených zákoníkem práce je tak nadále spojen i s odpovědností zaměstnavatele za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání. S tím souvisí i stávající systém úrazového pojištění, jehož právní úprava je tak nadále obsažena v :

- zákoně č. **262/2006 Sb.**, zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (odpovědnost zaměstnavatele za škodu při pracovních úrazech a nemocech z povolání)
- zákoně č. **155/1995 Sb.** o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (invalidita a nároky s ní spojené).

Stávající právní reglementaci je vytýkáno, že jednak nemotivuje postižené zaměstnance k další práci a současně nemotivuje ani zaměstnavatele k přijímání opatření, která by předcházela vzniku pracovních úrazů a nemocí z povolání. Zmiňována je i značná zátěž systému pro státní rozpočet. Evropská unie pak vytýkala zákonnou povinnost zaměstnavatelů pojistit se u dvou komerčních pojišťoven (Kooperativa, pojišťovna, a.s., Česká pojišťovna, a.s.).

Příčinou pracovních úrazů a nemocí z povolání jsou nejčastěji nevhodné pracovní podmínky a pracovní prostředí, jakož i nedostatečné zajištění bezpečnosti a ochrany zdraví při práci. Náhradu škody je třeba vždy považovat až za krajní řešení. Je v zájmu každého zaměstnavatele, aby na pracovištích soustavně vytvářel podmínky, které v co nejširší míře omezí poškození zdraví zaměstnanců.

Pracovní úraz

Odpovědnost zaměstnavatele za škodu způsobenou pracovním úrazem vzniká tehdy, jestliže vznikla :

- **při plnění pracovních úkolů nebo**
- **v přímé souvislosti s ním.**

Plněním pracovních úkolů rozumíme:

- výkon pracovních povinností vyplývajících z pracovněprávního vztahu,
- jinou činnost vykonávanou na příkaz zaměstnavatele,
- činnost, která je předmětem pracovní cesty,
- činnost konaná pro zaměstnavatele na podnět odborové organizace nebo rady zaměstnanců, zástupce pro BOZP nebo ostatních zaměstnanců,
- činnost konaná pro zaměstnavatele z vlastní iniciativy, pokud k ní není zapotřebí zvláštní oprávnění nebo není vykonávána proti výslovné vůli zaměstnavatele,
- dobrovolná výpomoc organizovaná zaměstnavatelem.

V přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů jsou úkony:

- potřebné k výkonu práce a úkony během práce obvyklé nebo nutné před počátkem práce nebo po jejím skončení,

Mezi úkony v přímé souvislosti nepatří např.

- cesta do zaměstnání a zpět,
- stravování,
- vyšetření nebo ošetření ve zdravotnickém zařízení, ani cesta

Pozitivní vymezení

***Pracovním úrazem** je poškození zdraví nebo smrt zaměstnance, došlo-li k němu nezávisle na jeho vůli krátkodobým, náhlým a násilným působením zevních vlivů **při** plnění pracovních povinností nebo v přímé souvislosti s nimi.
Jako pracovní úraz se posuzuje též úraz, který zaměstnanec utrpěl **pro** plnění pracovních úkolů.*

Z definičního vymezení vyplývá, že pracovním úrazem nebude toliko tělesné zranění, jehož příčinou je nenadálé vnější násilí. Jde o jakékoliv porušení zdraví tělesného nebo duševního charakteru, k němuž dojde nezávisle na vůli poškozeného za podmínky, že bylo způsobeno krátkodobými zevními vlivy. Nemusí se vždy jednat o ty nejčastější, tj. mechanické vlivy, ale v menší míře i o vlivy psychické. Může jít také o působení chemických (náhle otravy) nebo jiných látek, s nimiž zaměstnanec přichází do styku (světlo, teplo, plyny, jedy). Zevní působení musí zpravidla vyvolávat potíže, které nedovolují postiženému pokračovat v obvyklé práci nebo to sice umožňují, ale pouze s podstatnějším omezením.

Za pracovní úraz odpovídá zaměstnavatel, u něhož byl zaměstnanec v době úrazu v pracovním poměru, i když k úrazu došlo mimo prostory zaměstnavatele při výkonu práce nebo v souvislosti s výkonem práce.

Pracovním úrazem může být úžeh či úpal, jakož i infarkt nebo mozková mrtvice. Vždy však bude rozhodné vyjádření lékaře, který musí potvrdit, že důvodem úrazu bylo nadměrné psychické nebo fyzické zatížení, na které poškozený zaměstnanec není zvyklý. Infarkt nebo mozková mrtvice nebude pracovním úrazem, pokud bude důvodem rozčilení zaměstnance způsobené oznámením zaměstnavatele o rozvázání pracovního poměru.

Jak je v definičním vymezení uvedeno, považuje se za pracovní úraz také úraz, který zaměstnanec utrpěl **pro plnění pracovních úkolů**. V takové situaci pak může chybět podmínka, že k úrazu musí dojít při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s tímto plněním. K takovému úrazu nemusí dojít ani v prostorách pracoviště nebo na pracovní cestě. Pro osvětlení následující příklad.

Příklad:

Kontrolou prováděnou vrátným při skončení směny bylo zjištěno, že zaměstnanec vynáší z pracoviště náhradní díly k výrobkům, které byly na pracovišti vyráběny. O kontrole byl proveden zápis. Pracovní doba vrátného, který kontrolu provedl, končila ve večerních hodinách a cestou z práce byl napaden, přičemž mu byla způsobena újma na zdraví s následnou pracovní neschopností v délce 12 dnů. Vrátný poznal v útočnickovi kontrolovaného zaměstnance a tuto skutečnost uvedl policejnímu orgánu, který prováděl ve věci vyšetřování. Kontrolovaný zaměstnanec do protokolu uvedl, že příčinou napadení vrátného byla jim provedená kontrola, v jejímž důsledku mu hrozí výpověď z pracovního poměru.

*Přestože se jednalo o cestu ze zaměstnání, na kterou se odpovědnost za pracovní úraz nevztahuje, byl příčinný děj posouzen jako pracovní úraz, a to **pro plnění pracovních úkolů** podle § 380 odst. 2 ZP. Příčinou ublížení na zdraví – pracovního úrazu zde prokazatelně bylo jednání vrátného při předchozím plnění pracovních úkolů. Tuto skutečnost musí vždy prokázat poškozený, což v předmětném případě nebyl problém vzhledem k zaprotokolované výpovědi útočnicka. Bylo-li by prokázáno, že důvodem napadení byla např. citová náklonnost vrátného k manželce dříve kontrolovaného zaměstnance, nemohlo by se jednat o pracovní úraz pro absenci příčinné souvislosti kontroly a napadení.*

Negativní vymezení

Pracovním úrazem není úraz, který se zaměstnanci přihodil na cestě do zaměstnání a zpět.

Cestou do zaměstnání a zpět rozumí cesta:

- z místa zaměstnancova bydliště (ubytování) do místa vstupu do objektu zaměstnavatele nebo
- na jiné místo určené k plnění pracovních úkolů a zpět.

U zaměstnanců v lesnictví, zemědělství a stavebnictví je to také cesta na určené shromaždiště a zpět.

Jako nutný úkon před počátkem práce nebo po jejím skončení se naopak posuzuje cesta z obce bydliště zaměstnance na pracoviště nebo do místa ubytování v jiné obci, která je cílem pracovní cesty, pokud není současně obcí jeho pravidelného pracoviště a zpět. Zde se jedná o úkon v přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů.

Nemoc z povolání

Zaměstnavatel odpovídá zaměstnanci za škodu vzniklou nemocí z povolání, *jestliže zaměstnanec naposledy před jejím zjištěním pracoval u zaměstnavatele za podmínek, za nichž vzniká nemoc z povolání, kterou byl zaměstnanec postižen, tj. v pracovních podmínkách, jež byly příčinou vzniku nemoci.*

Bylo-li takových zaměstnavatelů více, má zaměstnavatel, který škodu uhradil, právo na náhradu vůči všem zaměstnavatelům, u nichž postižený zaměstnanec pracoval za podmínek, z nichž vznikla nemoc z povolání, a to v rozsahu odpovídající době, po kterou u těchto zaměstnavatelů za uvedených podmínek zaměstnanec pracoval.

Zákoník práce sám ve svých ustanoveních nevymezuje jednotlivé nemoci z povolání. Aplikuje zde blanketní ustanovení, podle něhož :

„Nemoci z povolání jsou nemoci uvedené ve zvláštním právním předpisu“.

Z toho vyplývá, že nemocemi z povolání jsou ta poškození zdraví, která jsou uvedena v seznamu nemocí z povolání ve zvláštním právním předpisu, který doposud vydávala a doplňovala vláda ve formě svého nařízení. Pokud u zaměstnance vznikly za podmínek tam uvedených, tj. při práci v podmínkách, které vznik příslušné nemoci vyvolávají. Jako nemoc z povolání se odškodní i nemoc, jíž zaměstnanec onemocní **před** jejím zařazením do seznamu nemocí z povolání, a to za dobu nejvýše **3 let** před jejím zařazením do seznamu.

Objektivní odpovědnost zaměstnavatele

Předpokladem odpovědnosti zaměstnavatele za škodu vzniklou v důsledku pracovního úrazu nebo nemoci z povolání je

- škoda vzniklá při nebo pro plnění pracovního úkolu nebo v přímé souvislosti s ním,
- škoda na straně zaměstnance, popřípadě jeho pozůstalých,
- objektivní skutečnost (událost),
- příčinná souvislost mezi objektivní skutečností (událostí) a škodou.

Příklad:

O příčinnou souvislost by se nejednalo např. v situaci, kdy si zaměstnanec při výkonu práce „odskočil“ pro nákup věci pro svou potřebu mimo pracoviště a při nákupu došlo k úrazu. V takovém případě by se nejednalo o pracovní úraz.

U odpovědnosti za pracovní úrazy a nemoci z povolání se nevyžaduje zavinění zaměstnavatele ani protiprávní úkon, vždy se však vyžaduje existence objektivní skutečnosti. Odpovědnost zaměstnavatele zde vzniká i v případě, že zaměstnavatel *dodržel všechny své povinnosti vyplývající z právních a jiných předpisů na úseku bezpečnosti a ochrany zdraví při práci*. Je tomu tak proto, že nese odpovědnost za protiprávní stav, k jehož vzniku se nevyžaduje, aby škoda byla vyvolána porušením povinností. Jde o tzv. **objektivní odpovědnost**, při které zaměstnavatel odpovídá za škodnou událost a její následek. Proto se také označuje jako odpovědnost za následek.

Zákon však vymezuje liberační důvody, kdy se zaměstnavatel může **zcela nebo zčásti zprostit odpovědnosti**.

Zaměstnavatel se ovšem **nezproští** odpovědnosti ani zcela ani zčásti v případě, kdy zaměstnanec utrpí *pracovní úraz* při odvrácení škody hrozící zaměstnavateli nebo nebezpečí přímo hrozící životu nebo zdraví, pokud tento stav zaměstnanec *úmyslně nevyvolal*.

Náhrady při pracovních úrazech a nemocech z povolání

Zaměstnavatel je povinen zaměstnanci, který utrpěl pracovní úraz (dále úraz) nebo u něhož byla zjištěna nemoc z povolání (dále nemoc) poskytnout *v rozsahu, v jakém odpovídá za škodu* zaměstnanci, náhrady (druhy náhrad) za

- *ztrátu na výdělku,*
- *bolest a ztížení společenského uplatnění,*
- *účelně vynaložené náklady spojené s léčením,*
- *věcnou škodu.*

Výši a způsob náhrady škody projedná zaměstnavatel bezodkladně po jejím vzniku, jak se zaměstnancem, tak s odborovou organizací, působí-li u zaměstnavatele.

Náhrada za ztrátu na výdělků

Je poskytována:

- a) **po dobu pracovní neschopnosti** jako rozdíl mezi průměrným výdělkem zaměstnance před vznikem škody a plnou výší náhrady mzdy nebo platu a plnou výší nemocenského,

průměrný výdělek před vznikem škody

- plná výše náhrady mzdy nebo platu při dočasné pracovní neschopnosti (§ 192 ZP)

- plná výše nemocenského pojištění

= náhrada

- přísluší zaměstnanci i při další pracovní neschopnosti z důvodu téhož úrazu/nemoci, průměrným výdělkem je pak průměrný výdělek před vznikem této další škody,
- příslušela-li zaměstnanci před vznikem takové další škody náhrada po skončení pracovní neschopnosti (viz dále), náhrada se poskytne do výše částky, která by mu
- příslušela jako náhrada za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti, kdyby nebyl neschopen práce;

- b) **po skončení pracovní neschopnosti nebo při uznání plné nebo částečné invalidity** v takové výši, aby společně s výdělkem zaměstnance po pracovním úrazu nebo při zjištění nemoci z povolání s připočtením případného invalidního nebo částečného invalidního důchodu se rovnala jeho průměrnému výdělků před vznikem škody,

průměrný výdělek před vznikem škody

- výdělek dosahovaný po úrazu(nemoci z povolání) + invalidní důchod z téhož důvodu

= náhrada

- nepřihlíží se přitom:
  - ke zvýšení invalidního důchodu pro bezmocnost,
  - k jeho snížení podle právních předpisů o důchodovém pojištění, ani
  - k výdělků poškozeného zaměstnance dosaženého jeho zvýšeným pracovním úsilím
- náhrada přísluší zaměstnanci i při pracovní neschopnosti **z jiného důvodu** než je původní pracovní úraz nebo nemoc z povolání; za výdělek po pracovním úrazu nebo zjištění nemoci z povolání se stanoví výdělek, z něhož se stanoví výše nemocenského,
- náhrada přísluší i zaměstnanci, který je veden v **evidenci uchazečů o zaměstnání**.

Za výdělek po pracovním úrazu nebo po zjištění nemoci z povolání se pak považuje výdělek ve výši minimální mzdy (§ 111).

minimální mzda

- podpora v nezaměstnanosti

= náhrada

Jinak je tomu, pokud zaměstnanec pobíral před tím, než se stal uchazečem o zaměstnání, náhradu za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti. Pak mu přísluší tato náhrada, a to ve výši, jak mu na ní vzniklo právo za trvání pracovního poměru,

- v případě, že by zaměstnanec dosahoval nižšího výdělků než ostatní zaměstnanci vykonávající **stejnou práci nebo práci stejného druhu u téhož zaměstnavatele ze své viny**, bude se považovat za výdělek po pracovním úrazu nebo po zjištění nemoci z povolání průměrný výdělek, kterého dosahují tito ostatní zaměstnanci,
- **odmítne-li zaměstnanec bez závažných důvodů nastoupit práci**, která mu byla zajištěna zaměstnavatelem, přísluší mu tato náhrada pouze ve výši rozdílu mezi průměrným výdělkem před vznikem škody a průměrným výdělkem, kterého mohl dosáhnout na práci, která mu byla zajištěna. Nebude mu uhrazena škoda do výše částky, kterou si bez vážných důvodů opomenul vydělat.

Tato náhrada přísluší zaměstnanci **nejdéle**

- do konce kalendářního měsíce, ve kterém dovrší 65 let věku nebo
- do data přiznání starobního důchodu z důchodového pojištění.

Náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění

Jedná se o jednorázovou náhradu na základě bodového ocenění ošetřujícího lékaře podle druhu zranění nebo nemoci. Výši stanoví Ministerstvo zdravotnictví vyhláškou po dohodě s Ministerstvem financí

nyní 120,- Kč/bod.

- Za bolest se považuje každé tělesné nebo duševní strádání způsobené pracovním úrazem nebo nemocí z povolání.
- V mimořádných případech může být bolestné přiznáno nad rámec stanovený vyhláškou. Tak tomu může být např. při náročném způsobu léčení (infekce prodlužující dobu léčení, potřeba plicní ventilace) nebo kde škoda vedla ke zvláště těžkým následkům, které podstatně omezují nebo významně mění uplatnění v životě, a to s ohledem na věk poškozeného i jeho předpokládaného omezení v životě

soud může zvýšit bodové ohodnocení až o 50 %, případně na dvojnásobek celkové částky.

- Ztížení společenského uplatnění se projevuje u poškozeného v jeho životních úkonech, v uspokojování jeho životních či společenských potřeb nebo při plnění jeho společenských úkolů. Odškodnění musí být přiměřené povaze následků a jejich předpokládanému vývoji, a to v rozsahu, v jakém jsou omezeny možnosti poškozeného uplatnit se v životě a ve společnosti.
Lékař zde nemůže vydat posudek dříve, než **po uplynutí jednoho roku** ode dne, kdy došlo ke škodě na zdraví.

Náhrada účelně vynaložených nákladů spojených s léčením

Tato náhrada přísluší tomu, kdo je vynaložil. Za účelně vynaložené náklady spojené s léčením se považují:

poplatky za pobyt v nemocnici, poplatky za ošetření ve zdravotním zařízení, poplatky a doplatky za léky, zvýšené náklady na výživu při dietě, jízdné při cestách do zdravotních zařízení, náklady příbuzných spojené s cestou na návštěvu hospitalizovaného poškozeného, které jsou potřebné ke zlepšení jeho psychického stavu apod.

Náhrada za věcnou škodu

Jedná se zejména o některé náklady, které musel zaměstnanec v důsledku poškození zdraví vynaložit (např. odměna osobě, která mu pečuje o domácnost).

Náhrady při úmrtí zaměstnance

Zemřel-li zaměstnanec **následkem** pracovního úrazu nebo nemoci z povolání, je zaměstnavatel povinen **v rozsahu své odpovědnosti** poskytnout:

- ***náhradu účelně vynaložených nákladů spojených s jeho léčením,***
- ***náhradu přiměřených nákladů spojených s pohřbem,***
- ***náhradu nákladů na výživu pozůstalých,***
- ***jednorázové odškodnění pozůstalých,***
- ***náhradu věcné škody***

Uvedená práva nejsou závislá na tom, zda postižený zaměstnanec před smrtí uplatnil ve stanovené lhůtě svá práva na náhradu škody.

Náhrada účelně vynaložených nákladů spojených s léčením

Je poskytována osobě, která tyto náklady vynaložila (např. jízdné za zraněným do zdravotnického zařízení).

Náhrada přiměřených nákladů spojených s pohřbem

Hradí se osobě, která je vynaložila (odečte se pohřebné, pokud bylo poskytnuto podle zákona o státní sociální podpoře). Mezi tyto náklady patří zejména:

- *náklady účtované pohřebním ústavům (též např. převozní při smrti na pracovní cestě),*
- *hřbitovní poplatky,*
- *cestovní výlohy osobám blízkým (§ 116 občanského zákoníku) zemřelého, včetně 1/3 nákladů na jejich smuteční ošacení,*
- *náklady na zřízení pomníku nebo desky max. do 20 000,- Kč (vláda může nařízením zvýšit tuto částku),*
- *výdaje na úpravu pomníku nebo desky.*

Náhrada nákladů na výživu pozůstalých

Přísluší ve formě peněžitého důchodu měsíčně těm pozůstalým, kterým zemřelý zaměstnanec výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat, a to do doby, do které by tuto povinnost měl, nejdéle však do konce kalendářního měsíce, kdy by zemřelý zaměstnanec dosáhl 65 let věku.

Náhrada nákladů, která přísluší pozůstalým, se vypočte z průměrného výdělku zaměstnance, zjištěného před jeho smrtí, a to je

- **50 %**, pokud výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat **jedné osobě**,
- **80 %**, pokud výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat **více osobám**.

Od částek připadajících na jednotlivé pozůstalé se odečte důchod přiznaný pozůstalým. K případnému výdělku pozůstalých se nepřihlíží.

Náhrada na výživu všech pozůstalých nesmí v úhrnu překročit částku, do které by příslušela zemřelému zaměstnanci náhrada za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti.

Jednorázové odškodnění pozůstalých

Zaměstnavatel musí zaplatit pozůstalému:

- nezaopatřenému dítěti, ve výši 240 000,- Kč,
- manželu ve výši 240 000,- Kč,
- rodičům zemřelého, jestliže žili se zaměstnancem v domácnosti, v úhrnné výši 240 000,- Kč.

Vláda může zvýšit nařízením tyto částky.

Náhrada věcné škody

Přísluší dědicům zemřelého zaměstnance.

Všichni zaměstnavatelé zaměstnávající alespoň 1 zaměstnance jsou pro případ své odpovědnosti za škodu při pracovním úrazu a nemoci z povolání pojištěni. Zákonné pojištění se nevztahuje pouze na zaměstnavatele, kteří mají postavení státního orgánu.

DŮCHODOVÉ POJIŠTĚNÍ

Současné uspořádání českého důchodového systému začalo vznikat v **devadesátých letech minulého století**, kdy byly postupně přijímány dílčí reformní kroky, které byly završeny v roce 1995 přijetím **zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění**. Řada dílčích reformních kroků pak byla přijata i za účinnosti tohoto zákona.

Důchodové pojištění je tak nyní upraveno především

- **zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů**
- **vyhláškou MPSV č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění,**

Od roku 1996 je základní důchodové pojištění založeno na těchto principech:

- **sociální solidarita,**
- **průběžné financování,**

- při splnění stanovených podmínek je **system povinný** pro všechny ekonomicky aktivní osoby (je umožněna i dobrovolná účast v systému),
- systém poskytuje náhradu příjmu v případě
  - **stáří** (starobní důchod),
  - **invalidity** (invalidní důchod)
  - **úmrtí živitele** (vdovský, vdovecký a sirotčí důchod),
- systém je **dávkově definovaný** - konstrukce výpočtu důchodů je **dvousložková**:
  - **první složku** tvoří základní výměra, která je jednotná (stejná) pro všechny druhy důchodů,
  - **druhou složku** tvoří procentní výměra, jejíž výše je rozdílná podle délky doby pojištění a výši příjmů dosažených v rozhodném období před přiznáním důchodu,
  - systém neobsahuje žádná omezení výše důchodu stanovená pevnou částkou nebo procenty (pokud nebereme v úvahu redukci "příjmů" při výpočtu důchodu), a to ani v případě nároku na pozůstalostní dávky po jednom zemřelém,
- systém je **jednotný** (s určitou odchylkou pro osoby samostatně výdělečně činné, která se týká způsobu stanovení vyměřovacího základu pro pojistné na sociální zabezpečení); to platí i pro cizince ze třetích zemí, kterým vzniknou stejné nároky ze základního důchodového pojištění jako ostatním pojištěncům, a to při splnění stejných podmínek,
- systém je **dynamický** (řada prvků konstrukce výpočtu důchodu se každoročně upravuje s přihlédnutím k ekonomickému vývoji, a to včetně indexování vyměřovacích základů),

Pojištěncem se pro účely pojištění rozumí osoba, která je nebo byla účastna pojištění.

- Způsobilost osoby vlastními právními úkony nabývat v právních vztazích pojištění práv a brát na sebe povinnosti vzniká *dosažením zletilosti*, pokud se dále nestanoví jinak.
- Způsobilost k uplatnění nároku na invalidní důchod vzniká *ukončením povinné školní docházky*; přiznáním tohoto důchodu vzniká způsobilost podle předchozí věty.
- Osoba, která nemá způsobilost k právním úkonům, musí být *zastoupena zákonným zástupcem*.

Česká správa sociálního zabezpečení jako orgán sociálního zabezpečení v souladu se zákonem č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů, především rozhoduje o dávkách důchodového pojištění a zařizuje výplaty těchto dávek.

FORMY ÚČASTI NA DŮCHODOVÉM POJIŠTĚNÍ

POVINNÁ

Skupiny osob jsou ex lege účastny důchodového pojištění především **pro svou příslušnost k dané skupině a dále za podmínky, že jsou účastny nemocenského pojištění**. Podle zákona o důchodovém pojištění jsou to :

- a) zaměstnanci v pracovním poměru,
- b) osoby ve služebním poměru a vojáci v další službě,
- c) členové družstva, jestliže nejsou v pracovněprávním vztahu k družstvu, ale vykonávají pro družstvo práci, za kterou jsou jím odměňováni,
- d) společníci a jednatelé společnosti s ručením omezeným a komanditisté komanditní společnosti, jestliže nejsou v pracovněprávním vztahu k této společnosti, ale vykonávají pro ni práci, za kterou jsou touto společností odměňováni,
- e) osoby samostatně výdělečně činné,
- f) zaměstnanci činní na základě dohody o pracovní činnosti,
- g) soudci

DOBROVOLNÁ

PODMÍNĚNÁ

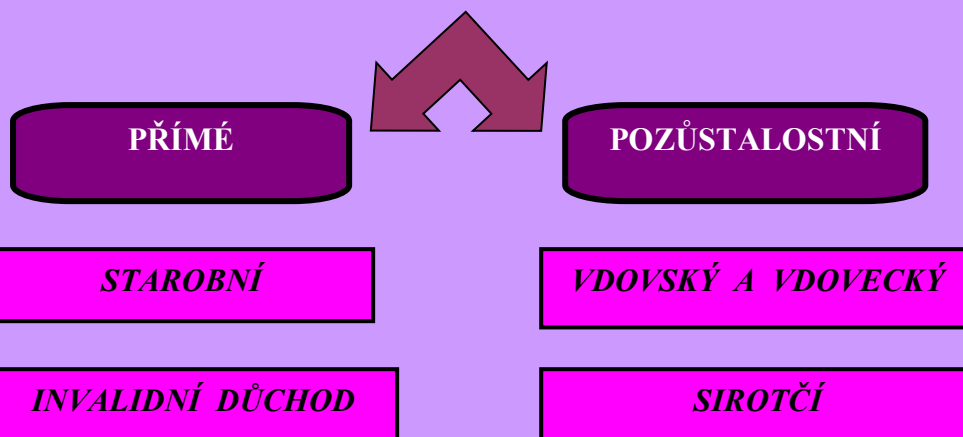
To je doba

- vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání,
- doba studia (neomezeno, možno kdykoli),
- doba výdělečné činnosti v cizině a doba výkonu dlouhodobé dobrovolnické služby - oboje je omezeno na nejvýše 2 roky před podáním přihlášky.

NEPODMÍNĚNÁ

To je doba dobrovolné účasti na pojištění z jiných důvodů, může činit nejvíce 10 let a může předcházet nejvýše jeden rok před podáním přihlášky.

Z důchodového pojištění se poskytují tyto důchody

Výše důchodu se skládá ze

- **základní výměry**, která se stanoví pevnou částkou
- **procentní výměry**, která se stanoví
  - *procentní sazbou* z výpočtového základu, jde-li o důchody starobní a invalidní, nebo
  - *z procentní výměry* důchodu zemřelého, jde-li o důchody vdovské, vdovecké a sirotčí.

Prvky konstrukce výpočtu důchodu

- *rozhodné období, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu,*
- *vyměřovací základy,*
- *všeobecné vyměřovací základy,*
- *přepočítací koeficient pro úpravu naposledy stanoveného všeobecného vyměřovacího základu,*
- *koeficienty nárůstu všeobecných vyměřovacích základů,*
- *osobní vyměřovací základ a*
- *výpočtový základ.*

Rozhodným obdobím, z něhož se zjišťují *hrubé příjmy z výdělečné činnosti, je období 30 kalendářních roků bezprostředně před rokem přiznání důchodu.* Tohoto cílového stavu však bude dosaženo postupně. V případě důchodů přiznávaných v prvním roce účinnosti zákona o důchodovém pojištění (tj. v roce 1996) bylo rozhodné období desetileté, určené roky 1986

až 1995. Za každý další rok účinnosti zákona o důchodovém pojištění se toto desetileté období prodlužuje o jeden rok.

Ročními vyměřovacími základy jsou skutečně dosažené vyměřovací základy (*v podstatě "hrubé příjmy"*) za jednotlivé kalendářní roky rozhodného období vynásobené tzv. koeficientem nárůstu všeobecného vyměřovacího základu.

Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu se určuje za použití příslušných všeobecných vyměřovacích základů (stanoví vláda nařízením do 30. září následujícího kalendářního roku ve výši průměrné měsíční mzdy za kalendářní rok zjištěné ČSU) a **přepočítacího koeficientu** (stanoví vláda nařízením podle údajů ČSU o průměrné měsíční mzdě za stanovená pololetí - určuje se jako podíl průměrné měsíční mzdy za první pololetí kalendářního roku, který o jeden rok předchází roku přiznání důchodu, a průměrné měsíční mzdy za první pololetí kalendářního roku, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu). Koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu se stanoví jako podíl všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu, vynásobeného přepočítacím koeficientem, a všeobecného vyměřovacího základu za kalendářní rok, za který se vypočítává roční vyměřovací základ.

Osobní vyměřovací základ je *měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů*. Při stanovení osobního vyměřovacího základu se z rozhodného období, z něhož se zjišťují příjmy pro výpočet důchodu, vylučují některé zákonem stanovené doby, tzv. vyloučené doby (v podstatě náhradní doby pojištění spadající do rozhodného období a některé další v zákoně o důchodovém pojištění taxativně vyjmenované doby), takže nedojde k jeho "rozmělnění".

Výpočtový základ se zjistí redukcí osobního vyměřovacího základu. Při přijetí zákona o důchodovém pojištění se pro stanovení výpočtového základu započítávala částka osobního vyměřovacího základu do 5 000 Kč v plné výši, z částky osobního vyměřovacího základu nad 5 000 Kč do 10 000 Kč se počítalo 30% a z částky nad 10 000 Kč se počítalo 10%. Tyto hranice redukce zvyšuje vláda nařízením, a to od 1. ledna. Pro důchody přiznávané ode dne spadajícího do roků 2009 a 2010 činí hranice redukce 10 500 Kč a 27 000 Kč.

Náhradní doba

Náhradní dobou pojištění je doba účasti na pojištění osob uvedených ve výčtu ze zákona pojištěných osob pod písmeny m) až u); podmínkou pro to, aby se tato doba účasti na pojištění hodnotila jako náhradní doba pojištění, je, že byla získána na území České republiky a že doba pojištění trvala aspoň jeden rok. U doby uvedené ve výčtu pod písmenem r) se nevyžaduje péče o dítě na území České republiky.

Nestanoví-li se v tomto zákoně jinak, hodnotí se pro vznik nároku na důchod a výši procentní výměry důchodu náhradní doba pojištění stejně jako doba pojištění.

Za náhradní dobu pojištění se považují též náhradní doby získané před 1. lednem 1996 podle předpisů platných před tímto dnem a doba pobírání důchodu za výsluhu let.

Vyloučená doba

Vyloučenými dobami jsou po 31. prosinci 1995, pokud se nekryjí s dobou účasti na pojištění, s dobou pojištění, v níž měl pojištěnec příjmy, které se zahrnují do vyměřovacího základu, doby

- a) pobírání dávek nemocenského pojištění (péče) nahrazujících příjem z výdělečné činnosti,
- b) pobírání plného invalidního důchodu nebo starobního důchodu; přitom se za pobírání těchto důchodů považuje i vyplácení obdobných důchodů od zahraničního nositele pojištění,
- c) po které pojištěnec byl poplatníkem pojistného na pojištění, nelze-li zjistit výši jeho vyměřovacích základů,
- d) výkonu vojenské služby v ozbrojených silách České republiky, pokud nejde o vojáky z povolání a vojáky v další službě, a výkonu civilní služby,
- e) péče o děti do věku čtyř let nebo o děti vyžadující mimořádnou péči a osobní péče o bezmocné osoby.
- f) studia,
- g) vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeče o zaměstnání po dobu, po kterou mu náleží hmotné zabezpečení uchazečů o zaměstnání,
- h) přípravy pro pracovní uplatnění osob se změněnou pracovní schopností,
- i) ode dne přiznání důchodu do konce roku přiznání důchodu, a doby před dosažením 18 let věku.

Činí-li součet vyloučených dob uvedených pod písmeny e), f) a h) více než 1825 kalendářních dnů, omezí se počet těchto vyloučených dob nad 1825 kalendářních dnů na jednu polovinu.

Osoby blízké

Za osoby blízké se pro účely důchodového pojištění považují **manželé, příbuzní v řadě přímé, děti vlastní nebo osvojené a děti převzaté do trvalé péče nahrazující péči rodičů, sourozenci, zeť a snacha, a to kteréhokoli z manželů.**

Dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav

Za dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav se pro účely tohoto zákona považuje nepříznivý zdravotní stav, který **podle poznatků lékařské vědy má trvat déle než jeden rok.**

Dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě vyžadující mimořádnou péči

Vymezení tohoto pojmu upravuje v § 1 vyhláška MPSV č. 284/1995 Sb., v platném znění, kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění. Toto vymezení je důležité zejména při zápočtu náhradních a vyloučených dob pro účely důchodového pojištění a při uplatňování nároku na příspěvek při péči o blízkou a jinou osobu.

Za *dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě* se považuje dítě, jehož zdravotní postižení uvedené v příloze č.1, která je součástí této vyhlášky, má podle poznatků lékařské vědy trvat déle než jeden rok.

Mimořádnou péčí o dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě se rozumí soustavná individuálně poskytovaná péče, která svým rozsahem, náročností a nutností značně převyšuje péči o zdravé dítě stejného věku, a to potřebou opakovaného ošetřování, popřípadě soustavné rehabilitace nebo cvičení, nutností přípravy individuálního dietního stravování, potřebou zvýšeného dohledu nebo pomocí jiné osoby při některých nezbytných životních úkonech.

Za dítě dlouhodobě těžce zdravotně postižené vyžadující mimořádnou péči se nepovažuje dítě, které je umístěno v ústavu (zařízení) pro takové děti s celoročním nebo týdenním pobytem.

Příklad

Zdravotní postižení, při kterých se dítě považuje za dlouhodobě těžce zdravotně postižené vyžadující mimořádnou péči, jsou:

1. Poruchy pohybového ústrojí:

- a. *nemoci a vady pohybového ústrojí s těžkou poruchou funkce po dobu dlouhodobé léčby nebo časově náročné rehabilitace (např. těžké formy skolióz - úhel dle Cobba nad 70 stupňů, morbus Perthes, těžké luxace kyčelních kloubů)*
- b. *závažná chronicky probíhající onemocnění pojivové tkáně (např. dermatomyositis, revmatoidní artritida s těžkými poruchami funkce)*

2. Duševní onemocnění:

- a. *hluboká mentální retardace (IQ pod 20)*
- b. *těžká mentální retardace (IQ 20 - 34)*
- c. *střední mentální retardace (IQ 35 - 49)*
- d. *těžší debilita (IQ 50 - 60)*
- e. *závažná duševní onemocnění a stavy s recidivujícím či chronickým průběhem, vyžadující zvýšený dohled (např. psychózy po dobu intenzivní léčby, mentální anorexie s přetrvávající kachexií), do funkčně uspokojivé klinické úpravy*

Státní garance systému (ekonomická i právní) :

- systém je *spravován státní institucí (Česká správa sociálního zabezpečení); příjmy a výdaje systému jsou součástí státního rozpočtu, v němž byl zaveden zvláštní účet důchodového pojištění, který byl v roce 2008 transformován na Zvláštní účet rezervy pro důchodovou reformu*
- všechny *dávky jsou nárokové* (při splnění zákonem stanovených podmínek je na ně nárok); proti rozhodnutí ČSSZ o žádosti o důchod je možné podat jako *řádný opravný prostředek písemné námitky do 30 dnů ode dne jeho oznámení účastníku řízení; proti rozhodnutí námitkách lze podat v rámci přezkumného řízení soudního žalobu u příslušného krajského soudu podle bydliště navrhovatele*. Lhůta pro podání žaloby činí 2 měsíce ode dne doručení rozhodnutí.

Zvyšování vyplácených důchodů (základní pravidla)

- vyplácené důchody se **zvyšují pravidelně každý rok v lednu**; odchylný postup je stanoven pouze při velmi nízké inflaci (zvýšení by činilo méně než 2 %) a při vysoké inflaci (aspoň 5 %),
- zvýšení důchodů se stanoví tak, aby u průměrného starobního důchodu **činilo nejméně 100 % růstu cen a dále též nejméně jednu třetinu růstu reálné mzdy**,
- konkrétní částku zvýšení **stanoví vláda nařízením**, přičemž zvýšení může být vyšší než zvýšení, které zákon stanoví jako minimální,
- růst úhrnného indexu spotřebitelských cen za domácnosti celkem je při pravidelném zvýšení od ledna zjišťován v období dvanácti měsíců, a to do července kalendářního roku přecházejícího roku zvýšení důchodů,
- v mimořádném termínu se důchody zvýší, pokud růst cen ve sledovaném období dosáhl aspoň 5 %; o takovém zvýšení rozhodne vláda do 50 dnů od posledního dne kalendářního měsíce, v němž došlo ke splnění uvedené podmínky.

STAROBNÍ DŮCHOD

Pojištěnec má nárok na starobní důchod, jestliže získal potřebnou dobu pojištění a dosáhl stanoveného věku, popřípadě splňuje další podmínky stanovené v zákoně o důchodovém pojištění.

Zákon rozlišuje tři typy možnosti nároku na starobní důchod:

První typ

Pojištěnec má nárok na starobní důchod, *jestliže získal dobu pojištění nejméně*

- a) *25 let a dosáhl aspoň věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod (dále jen "důchodový věk"), nebo*
- b) *15 let a dosáhl aspoň 65 let věku, pokud nesplnil podmínky podle předchozího odstavce*

Druhý typ

Pojištěnec má nárok na starobní důchod **před dosažením důchodového věku**, jestliže

- a) *získal dobu pojištění nejméně 25 let,*
- b) *byl veden nepřetržitě po dobu nejméně 180 kalendářních dnů v evidenci uchazečů o zaměstnání u úřadu práce, a*
- c) *ke dni uplynutí doby podle písmene b) do dosažení důchodového věku mu chybí nejvýše dva roky.*

Pojištěnec má nárok na starobní důchod *před dosažením důchodového věku též*, jestliže

- a) *získal dobu pojištění nejméně 25 let,*
- b) *ke dni, od něhož má být "předčasný" starobní důchod přiznán, je poživatelé invalidního důchodu I stupně nebo se mu takový invalidní důchod nevyplácí pro překročení povolené výše příjmů z výdělečné činnosti a*
- c) *ke dni uvedenému v písmenu b) do dosažení důchodového věku mu chybí nejvýše dva roky.*

Pojištěnec má nárok na starobní důchod *před dosažením důchodového věku také tehdy*, jestliže

- a) *získal dobu pojištění nejméně 25 let,*
- b) *pobíral invalidní důchod III. stupně nepřetržitě aspoň po dobu pěti let, a*
- c) *nárok na takový*

invalidní důchod pobíraný po dobu uvedenou v písmenu b) zanikl a ke dni odnětí tohoto důchodu do dosažení důchodového věku mu chybí nejvýše pět let.

Nárok na starobní důchod podle těchto dvou předchozích odstavců vzniká, splní-

Třetí typ

Přiznání tohoto typu starobního důchodu vylučuje nárok na starobní důchod podle výše uvedených ustanovení pro první a druhý typ nároku.

Pojištěnec má nárok na starobní důchod *před dosažením důchodového věku též*, jestliže

- a) *získal dobu pojištění nejméně 25 let, a*
- b) *do dosažení důchodového věku mu ode dne, od něhož se "předčasný" starobní důchod přiznává, chybí nejvýše tři roky.*

Důchodový věk

Důchodový věk u pojištěnců, kteří tohoto věku dosáhli **do 31. prosince 1995** činí

■ **u mužů 60 let,**

■ **u žen**

53 let, pokud vychovaly alespoň pět dětí,

54 let, pokud vychovaly tři nebo čtyři děti,

55 let, pokud vychovaly dvě děti,

56 let, pokud vychovaly jedno dítě, nebo

57 let.

U pojištěnců, kteří dosáhnou věkových hranic uvedených výše v období od 1. ledna 1996 do 31. prosince 2006, se důchodový věk stanoví tak, že ke kalendářnímu měsíci, ve kterém pojištěnec dosáhl této hranice, se přičítají u mužů dva kalendářní měsíce a u žen čtyři kalendářní měsíce za každý i započatý kalendářní rok z doby po 31. prosinci 1995 do dne dosažení věkových hranic uvedených výše a za důchodový věk se považuje věk dosažený v takto určeném kalendářním měsíci v den, který se číslem shoduje se dnem narození pojištěnce.

Po 31. prosinci 2006 činí důchodový věk, pokud pojištěnci nedosáhli důchodového věku podle předchozích ustanovení

■ **u mužů 62 let,**

■ **u žen**

57 let, pokud vychovaly alespoň pět dětí,

58 let, pokud vychovaly tři nebo čtyři děti,

59 let, pokud vychovaly dvě děti,

60 let, pokud vychovaly jedno dítě, nebo

61 let.

Výpočet starobního důchodu

Starobní důchod se skládá ze základní a procentní výměry. **Základní výměra** je stejná pro všechny druhy důchodů a **k 1. 1. 2010 činí 2 170 Kč měsíčně**. **Procentní výměra** se stanoví **procentní sazbou z výpočtového základu**. Pro jeho stanovení je třeba znát osobní vyměřovací základ (dále jen OVZ). Ten – zjednodušeně řečeno – tvoří měsíční průměr ročních příjmů (u OSVČ měsíční průměr ročních vyměřovacích základů) dosažených v rozhodném období (zpravidla od roku 1986 do kalendářního roku, který předchází roku, v němž se důchod přiznává).

Celkové příjmy za každý jednotlivý kalendářní rok rozhodného období se přitom pro účely stanovení výše OVZ navyšují za pomoci koeficientů (odvozovaných od statisticky zjištěného průměru dosažených příjmů všech pojištěnců), čímž se tyto příjmy přizpůsobují cenové hladině existující v roce přiznání důchodu. Takto vypočtený průměrný měsíční výdělek (OVZ) se ovšem určitým způsobem upravuje, tzv. redukuje.

Redukční hranice v roce 2010 jsou stejné jako v minulém roce:

- plně se započítává částka do 10 500 Kč,
- z částky přesahující 10 500 Kč, nejvýše však do 27 000 Kč, se započítává 30 %,
- z částky přesahující 27 000 Kč se započítává 10 %.

Redukcí je sledována solidarita vysokopříjmových skupin pojištěnců s těmi nízkopříjmovými, jejíž uplatnění je v důchodovém systému s omezeným množstvím finančních prostředků zcela nezbytné. Nejnižší procentní výměra je 770 Kč měsíčně.

Na procentní výměru starobního důchodu má vliv také celková doba důchodového pojištění.

Významnými změnami od 1. 1. 2010 prošla v oblasti důchodového pojištění i problematika souběhu příjmu z výdělečné činnosti a výplaty starobního důchodu. Nejpodstatnější změnou je skutečnost, že nárok na výplatu starobního důchodu při výkonu výdělečné činnosti již není podmíněn sjednáním pracovněprávního vztahu na dobu určitou nepřesahující dobu jednoho roku.

Zákon nově stanoví taktéž podrobná pravidla pro výši výplaty starobního důchodu, jakož i pro její úpravu v **souvislosti s výdělečnou činností**.

Od 1. 1. 2010 může tedy pojištěnec po přiznání starobního důchodu podle § 29 zákona pracovat a pobírat důchod v plné výši bez ohledu na to, jakou výdělečnou činnost vykonává a v jakém rozsahu.

Kromě této možnosti má poživatel důchodu možnost na základě své žádosti si zvolit při výkonu výdělečné činnosti výplatu starobního důchodu v poloviční výši (polovinou starobního důchodu se rozumí polovina základní výměry a polovina procentní výměry).

Výplata starobního důchodu, tj. zda je vyplácen v plné výši, ve výši poloviční, či zda starobní důchod vyplácen není, má pak vliv na zvyšování výše procentní výměry v souvislosti se souběhem s příjmem z výdělečné činnosti, a to takto:

Pokud pojištěnec po vzniku nároku na starobní důchod (po splnění podmínek stanovených v § 29 odst. 1 nebo 3 zákona) vykonává výdělečnou činnost a

a) **nepobírá starobní důchod** - výše procentní výměry starobního důchodu se zvyšuje za každých 90 kalendářních dnů této výdělečné činnosti o 1,5 % výpočtového základu; doba kratší 90 kalendářních dnů, která nebyla zhodnocena, se přičte k době pojištění získané do vzniku nároku na důchod, a to v případě, že se tak získá celý rok pojištění. V případě, že o to pojištěnec požádá, pak se i doba delší než 90 kalendářních dnů nezhodnotí pro zvýšení procentní výměry, ale přičte se k době pojištění získané do vzniku nároku na důchod, a to v rozsahu, který určí pojištěnec.

b) **pobírá starobní důchod v poloviční výši** - výše procentní výměry starobního důchodu se zvyšuje za každých 180 kalendářních dnů této výdělečné činnosti o 1,5 % výpočtového základu;

na rozdíl od zvýšení náležející za každých 90 kalendářních dnů, nelze zbytek dnů nezhodnocených pro zvýšení náležející za každých 180 dnů přičítat k době pojištění získané do vzniku nároku na důchod.

c) pobírá starobní důchod v plné výši - výše procentní výměry starobního důchodu se zvyšuje za každých 360 kalendářních dnů této výdělečné činnosti o 0,4 % výpočtového základu; toto zvýšení náleží vždy po 2 letech, pokud výdělečná činnost trvala nepřetržitě po tuto dobu, nebo po skončení výdělečné činnosti.

První typ nároku

Výše procentní výměry starobního důchodu přiznávaného **podle prvního typu nároku** činí za každý celý rok doby pojištění získané do vzniku nároku na tento důchod **1,5 % výpočtového základu**.

Do doby pojištění se započítávají náhradní doby pojištění pouze v rozsahu 80 %, s výjimkou náhradních dob pojištění za dobu účasti na povinném pojištění osob uvedených pod písmeny p), r) a s) (výkon základní vojenské služby, péče o děti a péče o bezmocné osoby) a obdobných dob podle předpisů platných před 1. lednem 1996.

Výše procentní výměry tohoto starobního důchodu se zvyšuje pojištěnci, který po vzniku nároku na tento důchod vykonával výdělečnou činnost a nepobíral přitom starobní ani plný invalidní důchod, **za každých 90 kalendářních dnů výdělečné činnosti o 1,5 % výpočtového základu**.

Za výkon výdělečné činnosti se pro účely zvýšení procentní výměry starobního důchodu nepovažují doby pracovního volna bez náhrady příjmu a neomluvené nepřítomnosti v práci a doby dočasné pracovní neschopnosti.

Druhý typ nároku

Výše procentní výměry starobního důchodu přiznávaného **podle druhého typu nároku** se stanoví obdobně s tím, že se tato výše snižuje o 1,3 % výpočtového základu za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne, od kterého se přiznává starobní důchod, do dosažení důchodového věku; výše procentní výměry po snížení však nesmí být nižší než 770 Kč.

Třetí typ nároku

Výše procentní výměry starobního důchodu přiznávaného **podle třetího typu nároku** se stanoví rovněž obdobně s tím, že se tato výše snižuje o 0,9 % výpočtového základu za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne, od kterého se přiznává starobní důchod, do dosažení důchodového věku; výše procentní výměry po snížení však nesmí být nižší než 770 Kč měsíčně.

Omezení výplaty starobního důchodu

První typ nároku

Výplata starobního důchodu přiznaného podle prvního typu nároku nenáleží

- v období dvou let po vzniku nároku na tento důchod v těch kalendářních měsících, v nichž
  - příjem z výdělečné činnosti, s výjimkou samostatné výdělečné činnosti, přesáhl dvojnásobek částky životního minima platné pro jednotlivce, který je poživitelem starobního důchodu, k prvnímu dni kalendářního měsíce výkonu této činnosti; příjemem se zde rozumí též dávky nemocenského pojištění nahrazující ušlý příjem,
  - poživitel starobního důchodu je výdělečně činný v cizině, a to i po část měsíce, nebo

- v období dvou let po vzniku nároku na tento důchod, pokud poživitel vykonává samostatnou výdělečnou činnost, a to v těch kalendářních měsících, ve kterých je povinen platit zálohy na pojistné na důchodové pojištění z měsíčního vyměřovacího základu, který je vyšší než dvojnásobek částky životního minima platné pro jednotlivce, který je poživitelem starobního důchodu, ke dni 1. ledna příslušného kalendářního roku.

Druhý a třetí typ nároku

Výplata starobního důchodu přiznaného podle druhého nebo třetího typu nároku nenáleží do dosažení důchodového věku, pokud je vykonávána výdělečná činnost nebo je poskytováno hmotné zabezpečení uchazečů o zaměstnání; ode dne dosažení důchodového věku se posuzují podmínky pro výplatu starobního důchodu obdobně podle výše uvedených ustanovení.

Výše uvedená omezení výplaty starobního důchodu se nevztahují na pojištěnce staršího 65 let.

Příklad: Výpočet řádného starobního důchodu v roce 2010

Muž narozený 15. 1. 1948 požádal o řádný starobní důchod (podle § 29 zákona č. 155/1995 Sb.). Jeho důchodový věk je 62 let a 2 měsíce. Tohoto věku dosáhne 15. 3. 2010 a do této doby získá celkem 45 roků pojištění. OVZ muže za rozhodné období 1986–2009 činí 23 890 Kč. Výpočtový základ se stanoví z OVZ 23 890 Kč následujícím způsobem:

- částka 10 500 Kč náleží v plné výši,
- k této částce se přičte 30 % rozdílu mezi částkou 23 890 Kč a částkou 10 500 Kč (13 390 Kč)

(2. redukční hranice je 27 000 Kč) = 30 % z 13 390 Kč, tj. 4 017 Kč.

Výpočtový základ činí celkem 14 517 Kč (10 500 Kč + 4 017 Kč). Za každý rok pojištění náleží 1,5 % výpočtového základu, tzn. že za 45 let pojištění činí procentní výměra starobního důchodu 67,5 % výpočtového základu – tj. 9 798,975 Kč, zaokrouhлено na celé Kč nahoru = 9 799 Kč.

Procentní výměra starobního důchodu tedy bude 9 799 Kč, základní výměra 2 170 Kč. Starobní důchod tak bude celkem 11 969 Kč.

Příklad : Výpočet předčasného starobního důchodu (ST) v roce 2010

Zaměstnanec byl účasten důchodového pojištění nepřetržitě od 1. 1. 1969 do 31. 12. 2009 a získal tak celkem 40 let pojištění. Jeho výpočtový základ byl 12 000 Kč. Od 1. 1. 2010, tedy 3 roky (celkem 1 095 dnů) před dosažením důchodového věku, odejde do předčasného starobního důchodu. Z toho za 720 dnů se procentní výměra důchodu snižuje za každých 90 dnů o 0,9 %, tj. o 7,2 % (8 x 0,9 = 7,2 %) a za každých i započatých 90 dnů od 721. dne, tedy

za zbývajících 375 dnů, činí snížení 1,5 %, tedy 7,5 % ($5 \times 1,5 = 7,5$ %). Celkové snížení činí 14,7 % ($7,2 + 7,5 = 14,7$ %).

Důchod se v tomto případě vypočítá následujícím způsobem:

základní výměra stejná pro všechny důchody = 2 170 Kč,

procentní výměra = za každý rok pojištění 1,5 % výpočtového základu, tj. 7 200 Kč ($1,5$ % $\times$ $40 \times 12\ 000$ Kč).

Výsledná částka se snižuje o 1 764 Kč ($12\ 000 \times 14,7$ %) za dobu počítanou ode dne, od kterého se přiznává starobní důchod, do dosažení důchodového věku. Původní částka 7 200 Kč se tedy sníží o 1 764 Kč a procentní výměra starobního důchodu tak činí 5 436 Kč ($7\ 200$ Kč $- 1\ 764$ Kč).

Celková výše předčasného starobního důchodu tedy bude 7 606 Kč.

INVALIDNÍ DŮCHOD

S účinností od 1. 1. 2010 dochází k zásadním změnám v posuzování nároků na důchody podmíněné dlouhodobě nepříznivým zdravotním stavem a ve způsobu stanovení jejich výše.

Jedná se především o nové vymezení definice invalidity spočívající v **zavedení tří stupňů invalidity namísto invalidity plné a invalidity částečné**. V souvislosti s touto změnou dochází zároveň k nahrazení plného invalidního důchodu a částečného invalidního důchodu **invalidním důchodem prvního až třetího stupně**, jehož výše se stanoví v závislosti na zjištěném stupni invalidity.

U pojištěnců starších 38 let jsou zmírněny podmínky pro získání potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod a ke změnám dochází i ve stanovení doložené doby a v hodnocení jejího rozsahu. Nově je zavedeno věkové omezení pro vznik nároku na invalidní důchod a jeho trvání.

Pro valorizační zvýšení invalidního důchodu je **rozhodující datum, od něhož byl invalidní důchod přiznán**, a to bez ohledu na to, zda následně došlo ke změnám jeho výše z důvodu změny stupně invalidity.

Podmínky nároku

Nárok na invalidní důchod vznikne pojištěnci, který splnil zároveň následující **podmínky**:

a) nedosáhl ještě věku 65 let

Nárok na invalidní důchod **nevznikne pojištěnci od dosažení věku 65 let, pokud tohoto věku dosáhne po 31. 12. 2009**. Po tomto datu nelze invalidní důchod od dosažení 65 let věku přiznat ani tehdy, stal-li se pojištěnec invalidním následkem nemoci z povolání nebo následkem pracovního úrazu.

Pokud poživatel invalidního důchodu po 31. 12. 2009 dosáhne věku 65 let, invalidní důchod se od dosažení 65 let věku mění na důchod starobní.

b) stal se invalidním pro invaliditu prvního, druhého nebo třetího stupně

Nová právní úprava již nerozlišuje invaliditu plnou a invaliditu částečnou. Invalidita je nově vymezena jako pokles pracovní schopnosti, který nastal z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu, a to v rozsahu **nejméně o 35 %**. Podle míry poklesu pracovní schopnosti pojištěnce zákon o důchodovém pojištění rozlišuje 3 stupně invalidity.

Jestliže pracovní schopnost pojištěnce poklesla:

- *nejméně o 35 %, avšak nejvíce o 49 %, jedná se o **invaliditu prvního stupně***
- *nejméně o 50 %, avšak nejvíce o 69 %, jedná se o **invaliditu druhého stupně***
- *nejméně o 70 %, jedná se o **invaliditu třetího stupně***

c) získal potřebnou dobu pojištění nebo jeho invalidita vznikla následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání

Potřebná doba pojištění a způsob jejího zjišťování se v zásadě nemění. Pro pojištěnce staršího 38 let však nově platí, že nesplní-li podmínku 5 let pojištění v posledních 10 letech před vznikem invalidity, podmínka potřebné doby pojištění se považuje za splněnou též, pokud v posledních 20 letech před vznikem invalidity získal 10 let pojištění (ustanovení o tom, že potřebná doba může být získána v kterémkoliv období po vzniku invalidity v případě rozhodného období v délce 20 roků neplatí, tzn., že pro splnění této podmínky je rozhodující výhradně doba pojištění získaná do vzniku invalidity).

V případě pojištěnce staršího 38 let se tedy

- *nejdříve zjišťuje splnění podmínky 5 let v posledních 10 letech před vznikem invalidity, pokud tato podmínka splněna není, tak se*
- *zjišťuje splnění podmínky získání 10 let v posledních 20 letech před vznikem invalidity, a není-li splněna ani tato podmínka,*
- *zjišťuje se, zda podmínku 5 let v posledních 10 letech před vznikem invalidity pojištěnec nesplnil v některém období 10 roků dokončeném po vzniku invalidity.*

d) nesplnil podmínky nároku na starobní důchod podle § 29 zákona

V případě splnění podmínek nároku na starobní důchod podle § 29 zákona o důchodovém pojištění může vzniknout nárok na invalidní důchod jedině tehdy, **jestliže pojištěnec se stal invalidním následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání).**

e) nedosáhl ještě důchodového věku v případě, že mu byl přiznán starobní důchod podle § 31 (tj. starobní důchod před dosažením důchodového věku)

Nárok na invalidní důchod pojištěnci nevznikne, jestliže mu byl přiznán starobní důchod podle § 31 zákona o důchodovém pojištění a ke dni vzniku invalidity dosáhl již důchodového věku, pokud invalidita nevznikla následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání).

Dopočtená doba

Dopočtenou dobou je doba od vzniku nároku na invalidní důchod do dosažení důchodového věku.

Pro účely stanovení dopočtené doby se však nebere v úvahu skutečný důchodový věk pojištěnce, ale důchodový věk stanovený podle § 32 zákona o důchodovém pojištění (důchodový věk blíže vysvětlen u starobního důchodu) pro ženy stejného data narození, které nevychovaly žádné dítě.

V závislosti na datu vzniku nároku na invalidní důchod a na délce doby českého pojištění získané v období od 18. roku věku pojištěnce do vzniku nároku na invalidní důchod se dopočtená doba započte buď plně nebo ve sníženém rozsahu.

Plný zápočet dopočtené doby

Pojištěnec má nárok na zápočet dopočtené doby v plném rozsahu:

- vznikl-li nárok na invalidní důchod před 18. rokem věku, respekt. před 19. rokem věku, nebo
- je - li období od dosažení 18 let věku do vzniku nároku na invalidní důchod plně kryto dobou českého pojištění, nebo
- vznikla-li invalidita následkem pracovního úrazu nebo nemoci z povolání nebo při činnosti zakládající účast na českém důchodovém pojištění nebo při jiných činnostech uvedených v § 25 zákona o důchodovém pojištění nebo
- vznikla-li invalidita v období ode dne dosažení 18 let věku do dne předcházejícího dni dosažení 28 let věku a doba od dosažení 18 let věku, která není kryta dobou českého pojištění, je kratší 1 roku, nebo
- vznikla-li invalidita v období ode dne dosažení 28 let věku do dne předcházejícího dni dosažení 40 let věku a doba od dosažení 18 let věku, která není kryta dobou českého pojištění je kratší 2 let, nebo
- vznikla-li invalidita ode dne dosažení 40 let věku a později a doba, která není kryta dobou českého pojištění, je kratší 3 let.

Zkrácený zápočet dopočtené doby:

Nejsou-li splněny podmínky pro zápočet dopočtené doby v plném rozsahu, krátí se dopočtená doba v poměru délky dob pojištění získaných v českém pojištění v období od 18 let věku do vzniku nároku na invalidní důchod k době, která uplynula od dosažení 18 let věku do dne vzniku nároku na invalidní důchod.

Zkrácený zápočet se stanoví:

Dopočtená doba x (doba českého pojištění od 18. roku věku do vzniku nároku na důchod / celkový počet dnů mezi 18. rokem věku a vznikem nároku na důchod)

Po zkrácení se počet dnů dopočtené doby zaokrouhluje na celé dny směrem nahoru.

Pro zjištění, v jakém rozsahu je doba od 18 let věku do vzniku nároku na invalidní důchod kryta dobou českého pojištění, se do délky českého pojištění získané v období od 18. roku věku do vzniku invalidity započítávají veškeré doby pojištění a náhradní doby pojištění získané podle českých právních předpisů. Za dobu pojištění (tj. nikoliv náhradní dobu pojištění) se pro tento účel považuje též doba studia na střední nebo vysoké škole v ČR po dosažení věku 18 let po dobu prvních 6 let tohoto studia v období po 31. 12. 2009. K náhradním dobám pro účely krytí doby od 18 let věku do vzniku nároku na invalidní

důchod se přihlíží, jen byla-li získána doba českého pojištění (s případným přihlédnutím k době studia, a to v kterémkoli období) v rozsahu aspoň 365 dnů.

Dopočtená doba se **nehodnotí vůbec**, jestliže

- invalidita vznikla následkem úmyslného poškození zdraví, které si pojištěnec způsobil nebo nechal způsobit
- poškození zdraví pojištěnce vzniklo jako následek jeho úmyslného trestného činu.

Výše invalidního důchodu

Výše **základní výměry** zůstává stejná, činí **2 170 Kč měsíčně**.

Výše **procentní výměry** invalidního důchodu se stanoví procentní sazbou z výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění a dopočtené doby získané do dosažení důchodového věku, a to v závislosti na stupni invalidity.

Procentní sazba výpočtového základu za každý celý rok doby pojištění činí:

- u invalidního důchodu pro invaliditu **prvního stupně 0,5 %**
- u invalidního důchodu pro invaliditu **druhého stupně 0,75 %**
- u invalidního důchodu pro invaliditu **třetího stupně 1,5 %**

Ustanovení o nejnižší procentní výměře invalidního důchodu ve výši 770 Kč měsíčně zůstává v platnosti, a to bez ohledu na stupeň invalidity.

Výše invalidního důchodu při změně stupně invalidity

Dojde-li podle posudku OSSZ (PSSZ) u poživatele invalidního důchodu z důvodu zhoršení nebo zlepšení zdravotního stavu ke změně stupně invalidity, stanoví se nová výše procentní výměry invalidního důchodu (základní výměra důchodu zůstává beze změny).

Invalidní důchod a jeho výše v mimořádných případech

1) Invalidní důchod (tzv. „invalidní důchod z mládí“)

Nárok na tzv. „invalidní důchod z mládí“ zůstává zachován. Podle nové právní úpravy vznikne pouze osobě, která byla uznána invalidní pro invaliditu třetího stupně (dříve plně invalidní). Ostatní podmínky nároku na tento důchod zůstávají beze změny.

Rovněž výše procentní výměry důchodu se stanoví dosavadním způsobem. Činí měsíčně 45% výpočtového základu, který se pro tyto účely stanoví z osobního vyměřovacího základu, za který se považuje všeobecný vyměřovací základ za kalendářní rok, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu vynásobený přepočítacím koeficientem pro úpravu tohoto všeobecného vyměřovacího základu.

2) Nejnižší výše procentní výměry invalidního důchodu u pojištěnců mladších 28 let

Nárok na poskytnutí procentní výměry invalidního důchodu nejméně ve výši tzv. „invalidního důchodu z mládí“ (tedy ve výši, která náleží osobám, jejichž invalidita třetího stupně vznikla

před 18. rokem věku a tyto osoby nebyly účastny pojištění po potřebnou dobu), vzniká pojištěnci mladšímu 28 let, který splnil podmínky nároku na invalidní důchod,

- je-li invalidní důchod přiznáván před 18. rokem věku nebo
- je-li období od 18 let věku do vzniku nároku na invalidní důchod kryto dobou pojištění nebo doba, která není kryta dobou pojištění, je kratší jednoho roku.

Při stanovení výše invalidního důchodu se stejně jako u tzv. „invalidního důchodu z mládí“ vychází z výpočtového základu, který se pro tyto účely stanoví z osobního vyměřovacího základu, za který se považuje všeobecný vyměřovací základ za kalendářní rok, který o dva roky předchází roku přiznání důchodu vynásobený přepočítacím koeficientem pro úpravu tohoto všeobecného vyměřovacího základu.

Výše procentní výměry pojištěnců mladších 28 let při splnění výše uvedených zákonných podmínek činí:

- nejméně 45 % výpočtového základu, jde-li o invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně
- nejméně polovinu částky 45 % výpočtového základu, jde-li o invalidní důchod pro invaliditu druhého stupně
- nejméně třetinu částky 45 % výpočtového základu, jde-li o invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně

Ve výši základní výměry invalidního důchodu k žádné změně nedochází.

3) Nejnižší výše procentní výměry invalidního důchodu u pojištěnců, kteří získali bez náhradních dob pojištění aspoň 15 let pojištění

Výše procentní výměry pojištěnců, kteří ke dni vzniku nároku na invalidní důchod získali bez náhradních dob pojištění aspoň 15 roků pojištění, se stanoví stejným způsobem jako v předchozím odstavci, tzn., že výše procentní výměry pojištěnců, kteří ke dni vzniku nároku na invalidní důchod získali bez náhradních dob pojištění aspoň 15 roků pojištění, činí:

- nejméně 45 % výpočtového základu, jde-li o invalidní důchod pro invaliditu třetího stupně
- nejméně polovinu částky 45 % výpočtového základu, jde-li o invalidní důchod pro invaliditu druhého stupně
- nejméně třetinu částky 45 % výpočtového základu, jde-li o invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně.

POZŮSTALOSTNÍ DŮCHODY

Vdovský a vdovecký důchod

Vdova má nárok na **vdovský důchod** po zemřelém manželovi, který

- byl poživitelem starobního nebo invalidního důchodu (před 1. 1. 2010 plného invalidního nebo částečného invalidního důchodu), nebo*

- b) *splnil ke dni smrti podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod (před 1. 1. 2010 na plný invalidní důchod) nebo podmínky nároku na starobní důchod anebo zemřel následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání).*

Vdovec má nárok na **vdovecký důchod** za stejných podmínek jako vdova na vdovský důchod.

Vdovský důchod náleží po dobu **jednoho roku od smrti manžela**. Po uplynutí této doby má vdova nárok na vdovský důchod, jestliže

- a) *pečuje o nezaopatřené dítě,*
- b) *pečuje o dítě, které je závislé na péči jiné osoby ve stupni II až IV (nezletilé, dlouhodobě těžce zdravotně postižené dítě vyžadující mimořádnou péči nebo o zletilé dítě, které je převážně nebo úplně bezmocné),*
- c) *pečuje o svého rodiče nebo rodiče zemřelého manžela, který s ní žije v domácnosti a je závislý na péči jiné osoby ve stupni II až IV (převážně nebo úplně bezmocného, nebo o takového rodiče, který je částečně bezmocný a starší 80 let),*
- d) *je invalidní ve třetím stupni (před 1. 1. 2010 plně invalidní),*
- e) *dosáhla alespoň věku o 4 roky nižšího, než činí důchodový věk pro muže stejného data narození (před 1. 1. 2010 aspoň věku 55 let) nebo důchodového věku, je-li důchodový věk nižší.*

Dítětem podle písmene a) a b) se rozumí dítě, které má po zemřelém nárok na sirotčí důchod, a dítě, které bylo v rodině zemřelého vychovááno, jde-li o vlastní (osvojené) dítě vdovy nebo bylo-li dítě aspoň jedním z nich převzato do dne smrti manžela do trvalé péče nahrazující péči rodičů.

Nárok na vdovský důchod vznikne znovu, jestliže se splní některá z výše uvedených podmínek do pěti roků po zániku dřívějšího nároku na vdovský důchod.

Zánik nároku

■ Nárok na vdovský důchod zaniká **uzavřením nového manželství**. Zanikne-li nárok na vdovský důchod podle předchozí věty, náleží vdově částka ve výši **2 měsíčních splátek** vdovského důchodu, na který měla vdova nárok ke dni zániku nároku na vdovský důchod; tato částka se vyplátí nejpozději do tří měsíců ode dne zániku nároku na vdovský důchod.

■ Nárok na vdovský důchod zaniká dnem právní moci rozhodnutí soudu o tom, že vdova úmyslně způsobila smrt manžela jako pachatelka, spolupachatelka nebo účastnice trestného činu.

Všechna tato ustanovení platí obdobně pro nárok vdovce na vdovecký důchod s tím, že věk podle písmene e) činí 58 let nebo důchodový věk, je-li důchodový věk nižší.

Výše vdovského a vdoveckého důchodu

Výše důchodu se skládá ze dvou složek, a to ze základní výměry a z procentní výměry.

Výše základní výměry důchodu činí od 1. srpna 2008 **2 170 Kč měsíčně**.

Výše procentní výměry důchodu **činí 50 % procentní** výměry starobního nebo invalidního důchodu pro invaliditu třetího stupně (před 1. 1. 2010 plného invalidního důchodu), na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti (před 1. 1. 2010 nebo 50 % procentní výměry částečného invalidního důchodu po poživateli tohoto důchodu, který ke dni smrti nesplňoval podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na plný invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod).

Sirotčí důchod

Nárok na sirotčí důchod má nezaopatřené dítě, zemřel-li

- a) *rodič (osvojitel), nebo*
- b) *osoba, která převzala dítě do péče nahrazující péči rodičů, a dítě na ni bylo v době její smrti odkázáno výživou, kterou nemohli ze závažných důvodů zajistit jeho rodiče,*

jestliže rodič (osvojitel) nebo osoba uvedená pod písmenem b)

- byli poživateli starobního nebo invalidního důchodu (před 1. 1. 2010 plného invalidního nebo částečného invalidního důchodu) nebo
- ke dni smrti splnili podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na invalidní důchod (před 1. 1. 2010 na plný invalidní důchod) nebo
- podmínky nároku na starobní důchod anebo
- zemřeli následkem pracovního úrazu (nemoci z povolání).

Nezaopatřené dítě

Za nezaopatřené dítě (dle § 20 zákona číslo 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění) se rozumí ***dítě vlastní, osvojené, převzaté do trvalé péče nahrazující péči rodičů na základě rozhodnutí příslušného orgánu.*** Nezaopatřené dítě je do skončení povinné školní docházky a dále pokud se soustavně připravuje na budoucí povolání, nejdéle však do 26 let.

Nárok

Žádost o sirotčí důchod uplatňuje pro nezletilé dítě žijící rodič, nebo opatrovník dítěte. Zletilé dítě uplatní žádost samo. Žádost se sepisuje na příslušné Okresní správě sociálního zabezpečení (OSSZ). Osířelé nezaopatřené dítě má nárok za splnění podmínek na sirotčí důchod po každém z rodičů.

Nárok na sirotčí důchod nevzniká po pěstounovi nebo jeho manželovi.

Nárok na sirotčí důchod zaniká osvojením. Pokud oboustranně osířelé dítě osvojí jen jedna osoba, zaniká nárok na ten sirotčí důchod, který náležel po osobě, kterou osvojitel nahradil. Dojde-li ke zrušení osvojení, vznikne nárok na sirotčí důchod znovu, a to ve výši, v jaké by náležel, kdyby byl vyplácen ke dni zrušení osvojení.

Výše sirotčího důchodu

Výše důchodu se skládá ze dvou složek, a to ze základní výměry a z procentní výměry.

Výše základní výměry důchodu činí od 1. srpna 2008 **2 170 Kč měsíčně**; v případě oboustranného sirotka náleží základní výměra pouze jednou.

Výše procentní výměry důchodu činí **40 % procentní výměry** starobního nebo plného invalidního důchodu, na který měl nebo by měl nárok zemřelý v době smrti, nebo 40 % procentní výměry částečného invalidního důchodu po požívatelem tohoto důchodu, který ke dni smrti nesplňoval podmínku potřebné doby pojištění pro nárok na plný invalidní důchod nebo podmínky nároku na starobní důchod.

Příklad

Při tragické autonehodě zemřeli nezaopatřeném dětem (Janovi a Josefovi) oba rodiče. Oba rodiče byli zaměstnání a splnili podmínku pojištění pro nárok na plně invalidní důchod (oba rodiče byli starší 28 let a byli pojištěni v posledních 10 letech 5 let). Jan dítě žákem základní školy, Josef je již zletilý a je studentem gymnázia. Zletilý Josef uplatní žádost sám, bude potřebovat tyto doklady:

- ◆ svůj občanský průkaz
- ◆ svůj rodný list + rodný list sourozence
- ◆ potvrzení o studiu
- ◆ úmrtní listy rodičů
- ◆ doklady o studiu rodičů
- ◆ vojenskou knížku otce (pokud byl na vojně)
- ◆ kde byli rodiče zaměstnání od 1. vstupu do zaměstnání (od kdy do kdy) – tyto údaje ve většině případech může mít OSSZ ve své evidenci

Pokud některé doklady chybí, tak se dá tato skutečnost ve spolupráci s pracovníkem OSSZ vyřešit (OSSZ si může tyto doklady sama zajistit, dohledat nebo vyžádat).

Výše sirotčího důchodu závisí na výši invalidního důchodu, na který by měli nárok oba rodiče. Nejdříve se tedy vypočítá invalidní důchod rodičů. Otec by měl například procentní část invalidního důchodu 12 000 Kč a matka 10 000 Kč.

*po otci bude sirotčí důchod činit 40 % z 12 000 Kč , tj. 4 800 Kč
po matce bude sirotčí důchod činit 40 % z 10 000 Kč, tj. 4 000 Kč
základní výměra sirotčího důchodu činí 2 170 Kč
sirotčí důchod tedy činí 10 970 Kč (4 800 Kč + 4 000 Kč + 2 170 Kč)*

Nezletilý Jan bude mít stejnou výši sirotčího důchodu jako jeho starší sourozenec Josef. Žádost o sirotčí důchod za Jana však musí sepsat jeho opatrovník.

Kdyby matka nesplnila podmínku pro přiznání invalidního důchodu (např. byla v domácnosti a nesplnila potřebnou dobu pojištění), tak by oba sirotci Jan a Josef pobírali sirotčí důchod pouze po otci. V tomto případě by výše důchodu činila 6 970 Kč (4 800 Kč + 2 170 Kč).

SPOLEČNÁ USTANOVENÍ O DŮCHODECH

Nárok na důchod a jeho výplatu

Nárok na důchod nelze postoupit ani dát do zástavy

- **vzniká** dnem splnění podmínek stanovených zákonem o důchodovém pojištění
- **zaniká** uplynutím času.

Nárok na výplatu důchodu

- **vzniká** splněním podmínek stanovených zákonem pro vznik nároku na důchod a na jeho výplatu a podáním žádosti o přiznání nebo vyplácení důchodu
 - **zaniká** uplynutím tří let ode dne, za který důchod nebo jeho část náleží, tato lhůta neuplyne po dobu řízení o důchodu a po dobu, po kterou osobě, která musela mít opatrovníka, nebyl opatrovník ustanoven.

■ Jsou-li současně splněny **podmínky nároku na výplatu více důchodů** téhož druhu nebo na výplatu starobního, invalidního důchodu, **vyplácí se jen jeden důchod, a to vyšší**; to však neplatí, jde-li o nárok na sirotčí důchody.

■ Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního, invalidního důchodu ve stejné výši, vyplácí se důchod, **který si pojištěnec zvolil**.

■ Jsou-li současně splněny podmínky nároku na výplatu starobního, invalidního důchodu a na výplatu vdovského nebo vdoveckého důchodu anebo sirotčího důchodu, **vyplácí se nejvyšší důchod v plné výši a z ostatních důchodů se vyplácí polovina procentní výměry**.

■ Má-li oboustranně osiřelé dítě nárok na **dva sirotčí důchody**, vyplácí se vyšší sirotčí důchod v plné výši a nižší sirotčí důchod se vyplácí ve výši procentní výměry.

Dohodu o srážkách z důchodu lze uzavřít jen pro pohledávky na výživném a na příspěvku na výživu a na úhradu přeplatku na důchodu, a to až do částky, kterou lze srazit výkonem rozhodnutí.

Zemřel-li oprávněný po uplatnění nároku na dávku důchodového pojištění, vstupují do dalšího řízení o dávce a nabývají nároku na částky splatné do dne smrti oprávněného postupně manželka (manžel), děti a rodiče, jestliže žili s oprávněným v době jeho smrti v domácnosti. Podmínka žití v domácnosti nemusí být splněna u dětí, které mají nárok na sirotčí důchod po zemřelém.

Byla-li dávka přiznána před smrtí oprávněného, vyplatí se splatné částky, které nebyly vyplaceny do dne smrti oprávněného, členům jeho rodiny podle výše uvedených podmínek a stanoveného pořadí. Nároky přecházející na tyto osoby nejsou předmětem dědictví; předmětem dědictví se stávají, není-li těchto osob.

Vyplácení důchodů

Výše důchodu se zaokrouhluje na celé koruny nahoru.

Důchody se vyplácejí v hotovosti; na základě žádosti příjemce důchodu se důchod poukazuje na účet příjemce u banky v České republice; je-li příjemcem důchodu oprávněný, poukazuje se důchod na účet jeho manžela (manželky) u banky v České republice, pokud o to poživatel požádá plátce důchodu na předepsaném tiskopise a manžel (manželka) souhlasí s tímto způsobem výplaty.

Příjemcem důchodu se ve smyslu tohoto zákona rozumí oprávněná osoba nebo její zákonný zástupce anebo zvláštní příjemce.

Starobní, plný invalidní a částečný invalidní důchod se nevyplácí po dobu poskytování nemocenského přiznaného na podkladě nemocenského pojištění (péče) z doby před vznikem nároku na výplatu důchodu.

VALORIZACE DŮCHODŮ

Vyplácené důchody vláda zvýší svým **nařízením**, jestliže *úhrnný index spotřebitelských cen vzroste aspoň o 5 % od kalendářního měsíce, který bezprostředně předchází kalendářnímu měsíci, v němž došlo k poslednímu zvýšení těchto důchodů.*

Zvýšení se stanoví tak, aby u průměrného starobního důchodu odpovídalo nejméně 70 % nárůstu výše uvedeného indexu.

Jestliže v kalendářním roce byly vyplácené důchody zvýšeny pouze podle věty první nebo zvýšeny nebyly, zvýší se při prvním zvýšení následujícím po tomto roce vyplácené důchody kromě zvýšení podle věty první též s přihlédnutím k růstu reálné mzdy. Zvýšení podle věty druhé se stanoví tak, aby toto zvýšení u průměrného starobního důchodu odpovídalo nejméně jedné třetině růstu reálné mzdy za ty kalendářní roky předcházející kalendářnímu roku, v němž se vyplácené důchody takto zvyšují, ke kterým od posledního zvýšení stanoveného podle věty druhé nebylo přihlédnuto.

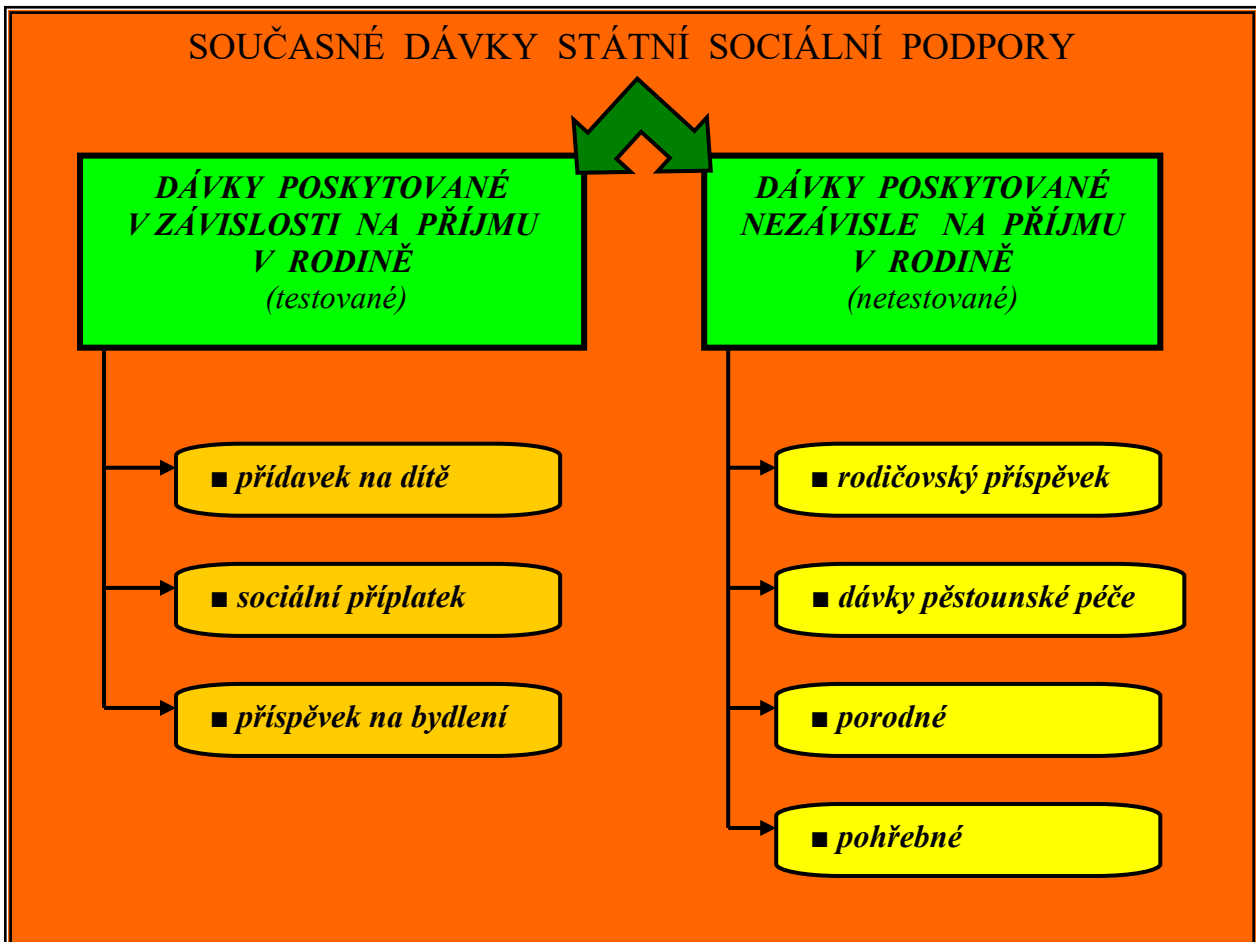
Růstem reálné mzdy se rozumí podíl indexu růstu průměrné nominální mzdy a indexu růstu spotřebitelských cen, přičemž tyto indexy růstu se stanoví podle údajů za kalendářní rok předcházející kalendářnímu roku, v němž se vyplácené důchody zvyšují, a za kalendářní rok, k němuž bylo naposledy přihlédnuto při zvýšení. Úhrnný index spotřebitelských cen a průměrná nominální mzda za kalendářní rok se zjišťují podle údajů Českého statistického úřadu. Průměrný starobní důchod se zjišťuje podle údajů České správy sociálního zabezpečení jako průměr ze všech starobních důchodů, které nejsou vypláceny v souběhu s jiným důchodem a jejichž výplata byla prováděna v kalendářním měsíci, v němž byly naposledy zvýšeny vyplácené důchody.

STÁTNÍ SOCIÁLNÍ PODPORA

Dávkami státní sociální podpory se stát podílí na krytí nákladů na výživu a jiných potřeb dětí, pokud je jejich poskytování z hlediska sociálního a ekonomického nezbytné.

Systém státní sociální podpory byl zaveden a je upraven zákonem **č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře**, ve znění pozdějších předpisů. Tato státem organizovaná podpora představuje systém státních dávek směřovaných zejména k rodinám s nezaopatřenými dětmi. Je zde uplatňován jeden ze základních principů sociálního zabezpečení, a to **princip**

solidarity tentokrát mezi vícepříjmovými a nízkopříjmovými rodinami, mezi rodinami bez dětí a rodinami s dětmi.

Všechny dávky mají obligatorní charakter a náklady na státní sociální podporu hradí stát.

V roce 2004 došlo k převodu kompetencí v oblasti státní sociální podpory na **úřady práce**, které posuzují potřebnost a rozhodují o jejich poskytování.

TESTOVANÉ DÁVKY

Přídavek na dítě

Přídavek na dítě je *obligatorní, opakující se, základní a nejčastější dlouhodobou dávkou poskytovanou rodinám s dětmi, přičemž je nárokem nezaopatřeného dítěte*. Do dosažení věku zletilosti dítěte žádá o přídavek jeho zákonný zástupce a dávka se vyplácí osobě, která má dítě v přímém zaopatření (kdo o něj osobně pečuje). Po dosažení zletilosti žádá o příspěvek přímo dítě a stává se i jeho příjemcem.

Přídavek na dítě je závislý na výši příjmu v rodině (testovaná dávka). Nárok je podmíněn jejím rozhodným příjmem, který nemůže převyšovat součin částky životního minima a koeficientu 2,4.

Přídavek na dítě je poskytován ve třech výších podle věku dítěte.

Věk nezaopatřeného dítěte Přídavek na dítě v Kč měsíčně

do 6 let	500
6 – 15 let	610
15 – 26 let	700

Sociální příplatek

Cílem této dávky je *pomáhat rodinám s nízkými příjmy krýt náklady spojené se zabezpečením jejich potřeb.*

Nárok na sociální příplatek je vázán na

 péči o nezaopatřené dítě a na

 stanovenou hranici příjmů v rodině, která v předchozím kalendářním čtvrtletí musí být nižší než dvojnásobek životního minima rodiny.

Se zvyšujícím se příjmem rodiny se příplatek postupně **snižuje**.

Sociální příplatek se **zvyšuje** v případech, kdy dítě je **dlouhodobě**

- *těžce zdravotně postižené (koeficient 3,00)*
- *zdravotně postižené (koeficient 2,67)*
- *nemocné (koeficient 1,34).*

Vyšší sociální příplatek se poskytuje i rodinám,

- *kde se narodilo více dětí současně, a to v době do tří let jejich věku (koeficient 1,22), nebo*
- *kde dítě studuje na střední škole v denní formě studia nebo na vysoké škole v prezenční formě studia (koeficient 1,20).*

Zohledněny jsou také zdravotní postižení nebo osamělost rodiče.

Příspěvek na bydlení

Je obligatorní a opakující se peněžitá dávka státní sociální podpory, která je opět závislá na příjmu. *Touto dávkou stát přispívá na náklady na bydlení rodinám s nezaopatřenými dětmi, ale i rodinám bezdětným či jednotlivcům s nízkými příjmy.*

Nárok na příspěvek na bydlení má **vlastník nebo nájemce bytu přihlášený v bytě k trvalému pobytu**, jestliže

☞ jeho náklady na bydlení přesahují částku součinu rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (v Praze 0,35)

☞ součin rozhodného příjmu v rodině a koeficientu 0,30 (v Praze 0,35) není vyšší než částka normativních nákladů na bydlení.

Normativní náklady na bydlení jsou stanoveny jako průměrné náklady na bydlení. Jejich výše je odstupňována podle počtu osob v domácnosti a podle velikosti obce. Nejvyšší jsou v Praze.

Příspěvek se poskytuje bez ohledu na to, v jakém bytě oprávněná osoba bydlí, zda jde o byt obecní, družstevní, v soukromém vlastnictví, nebo jde o byt ve vlastním domě, a jaké jsou skutečné náklady na bydlení.

NETESTOVANÉ DÁVKY

Rodičovský příspěvek

Rodičovský příspěvek je dávka státní sociální podpory, která má umožnit rodiči, aby se celodenně věnoval péči o dítě.

Nárok na rodičovský příspěvek může rodič získat, pokud ***po celý kalendářní měsíc osobně, celodenně a řádně pečuje o dítě, které je nejmladší v rodině.***

Za rodiče se pro nárok na rodičovský příspěvek považuje i osoba,

☞ které bylo dítě svěřeno rozhodnutím příslušného orgánu do péče,

☞ pečující o osvojené dítě nebo o dítě, jehož rodič zemřel,

☞ osoba pečující o dítě manžela.

Základní podmínkou pro nárok na dávku je, že oprávněná osoba má ***trvalý pobyt*** na území České republiky. Tuto podmínku může v odůvodněných případech prominout krajský úřad (Magistrát hlavního města Prahy).

Podmínka nároku na rodičovský příspěvek po celý kalendářní měsíc se považuje za splněnou i v tom kalendářním měsíci, v němž:

- se dítě narodilo,
- rodič měl po část měsíce nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo nemocenské poskytované v souvislosti s porodem z nemocenského pojištění,
- osoba dítě převzala na základě rozhodnutí příslušného orgánu do péče nahrazující péči rodičů,
- dítě dovršilo 4 let věku nebo 7 let věku, jde-li o dítě dlouhodobě zdravotně postižené,
- dítě nebo rodič zemřeli.

Rodičovský příspěvek je stanoven ve čtyřech výměrách daných v pevných měsíčních částkách - **zvýšené** (11 400 Kč), **základní** (7 600 Kč), **snížené** (3 800 Kč) a **nižší** (3 000 Kč).

V případě zdravého dítěte si rodič si může zvolit čerpání rodičovského příspěvku po dobu **dvou, tří nebo čtyř let dítěte**. Volbou doby čerpání si rodič zároveň volí i k ní příslušnou výši příspěvku, a to:

- **rychlejší čerpání** rodičovského příspěvku – po peněžité pomoci v mateřství (dále jen PPM) ve zvýšené výměře (11 400 Kč) do 24 měsíců věku dítěte; o tuto formu čerpání však může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM ve výši alespoň 380 Kč za kalendářní den;
- **klasické čerpání** - po PPM v základní výměře (7 600 Kč) do 36 měsíců věku dítěte; o tuto formu čerpání může požádat pouze rodič, který má nárok na PPM;
- **pomalejší čerpání** - po PPM nebo od narození dítěte (nevznikl-li nárok na PPM) v základní výměře (7 600 Kč) do 21 měsíců věku dítěte a dále ve snížené výměře (3 800 Kč) do 48 měsíců věku dítěte.

O vybranou dobu a výši čerpání rodičovského příspěvku musí rodič písemně požádat příslušný úřad státní sociální podpory na předepsaném formuláři. Dobu a výši čerpání rodičovského příspěvku je možné zvolit pouze v rozhodných obdobích. Po učiněném rozhodnutí je vybraná možnost čerpání již nezměnitelná a nelze ji uplatňovat zpětně, a to ani při střídání rodičů v pobírání rodičovského příspěvku.

- rychlejší čerpání rodičovského příspěvku požádejte nejpozději ve druhém kalendářním měsíci následujícím po měsíci, ve kterém nejmladší dítě dosáhne 22 týdnů života, resp. ve kterém současně narozené nejmladší děti dosáhnou věku 31 týdnů života;
- klasické čerpání požádejte nejpozději v kalendářním měsíci, ve kterém nejmladší dítě dosáhne 21. měsíce věku.

Pokud rodič nepožádá o rychlejší či klasické čerpání rodičovského příspěvku, **je mu po 21. měsíci věku dítěte vyplácen rodičovský příspěvek v režimu pomalejšího čerpání**, tzn. ve snížené výměře.

Zdravotně postižené děti

V takovém případě má rodič nárok ***ode dne posouzení dítěte jako dítěte dlouhodobě zdravotně postiženého nebo dlouhodobě těžce zdravotně postiženého na rodičovský příspěvek v základní výměře (7 600 Kč) do 7 let věku dítěte, a to bez ohledu na dříve zvolenou možnost čerpání rodičovského příspěvku (před posouzením zdravotního stavu dítěte).***

Pokud rodič pečuje o dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené a toto dítě nepobírá příspěvek na péči, náleží rodičovský příspěvek ***v nižší výměře (3 000 Kč) od 7 do 15 let věku dítěte.***

Pokud tomuto dítěti náleží příspěvek na péči (podle zákona o sociálních službách), má rodič nárok na rodičovský příspěvek ***v poloviční výši.***

Rodičovský příspěvek náleží i v případech:

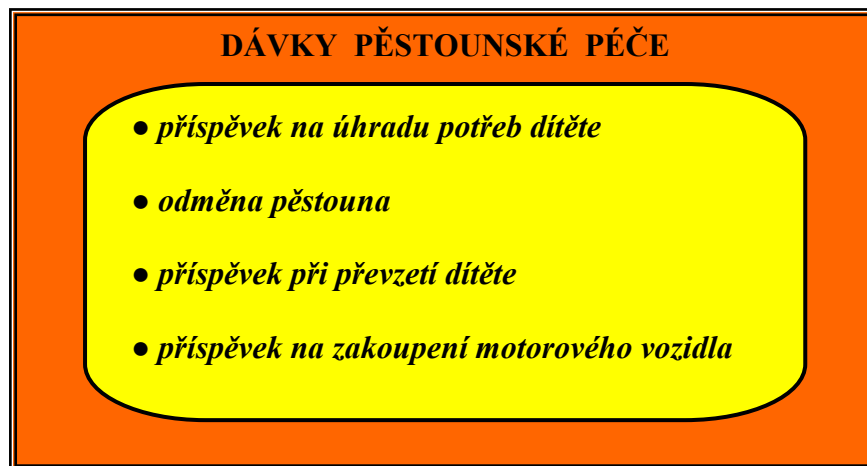
- když dítě mladší 3 let navštěvuje jesle nebo obdobné zařízení pro předškolní děti nejvýše 5 kalendářních dnů v měsíci,

- když dítě starší 3 let navštěvuje mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení pro předškolní děti v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně nebo nejvýše 5 kalendářních dnů v měsíci,
- když dítě navštěvuje léčebně rehabilitační zařízení nebo jesle, mateřskou školu nebo obdobné zařízení pro zdravotně postižené předškolní děti v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně,
- když dítě zdravotně postiženého rodiče navštěvuje jesle, mateřskou školu nebo obdobné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 4 hodiny denně,
- když dítě dlouhodobě zdravotně postižené nebo dlouhodobě těžce zdravotně postižené navštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení pro děti předškolního věku v rozsahu nepřevyšujícím 6 hodin denně nebo plní povinnou školní docházku.

Příjmy rodiče nejsou sledovány. Rodič může při nároku na výplatu rodičovského příspěvku zlepšovat sociální situaci rodiny výdělečnou činností, ale musí v této době zajistit péči o dítě jinou zletilou osobou.

Dávky pěstounské péče

Těmito obligatorními peněžními dávkami se přispívá na potřeby spojené s *péčí o dítě, o které se rodiče nemohou nebo nechtějí starat a které je svěřené do pěstounské péče*. Jedná se o dávky netestované, poskytované nezávislé na příjmu příjemce. S výjimkou sociálního příplatku může pěstounovi a dítěti svěřenému do pěstounské péče vzniknout nárok i na další dávky státní sociální podpory (např. přírůstek na dítě, rodičovský příspěvek)

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Cílem této opakující se dávky je přispět k zajištění životních potřeb dítěte. Nárok na dávku má dítě *svěřené do pěstounské péče a po jejím skončení (po 18. roce věku) nejdéle do 26 let*, zůstane-li dítě nezaopatřené a ve společné domácnosti s bývalým pěstounem.

Výše příspěvku na úhradu potřeb nezaopatřeného dítěte činí **2,3násobek životního minima dítěte**, v případě zdravotního postižení se příspěvek zvyšuje.

Odměna pěstouna

Tato opakující se dávka je projevem určitého společenského uznání osoby pečující o cizí dítě v pěstounské péči. Nárok na dávku trvá po dobu, po kterou trvá nárok dítěte svěřeného do pěstounské péče na příspěvek na úhradu potřeb dítěte.

Výše odměny je stanovena ve výši částky životního minima jednotlivce a činí za kalendářní měsíc za každé dítě svěřené do pěstounské péče **součin životního minima jednotlivce a koeficientu 1,00**. Ve zvláštních případech stanovených zákonem se odměna dále zvyšuje.

Příspěvek při převzetí dítěte

Účelem **jednorázové dávky** je přispět na nákup potřebných věcí pro dítě, přicházející do náhradní rodinné péče (např. ložního prádla, ošacení, toaletních potřeb) Výše příspěvku je stanovena pevnými částkami podle věku dítěte.

Věk nezaopatřeného dítěte Příspěvek při převzetí dítěte v Kč

do 6 let	8 000
6 – 15 let	9 000
15 – 18let	10 000

Příspěvek na zakoupení motorového vozidla

Tato **jednorázová dávka** náleží pěstounovi, který má v pěstounské **péči nejméně čtyři děti**. Podmínkou nároku dále je, že vozidlo nesmí pěstoun používat pro výdělečnou činnost, nýbrž pouze ve prospěch dětí.

Příspěvek je poskytován ve výši **70 % pořizovací ceny vozidla**, resp. ceny opravy vozidla, **nejvýše však 100 000 Kč**. Příspěvek však je možno přiznat **i opakovaně**, a to tak, že součet těchto příspěvků poskytnutých pěstounovi v období posledních deseti kalendářních let přede dnem podání nové žádosti nesmí přesáhnout **200 000,- Kč**.

Porodné

Touto dávkou se matce **jednorázově přispívá na náklady, související s narozením dítěte**. Podmínkou je, že těhotenství skončilo porodem, nikoliv potratem. Následná péče o dítě matkou není pro nárok podmínkou, takže patří i ženě, která dala po porodu souhlas s osvojením dítěte. Jestliže žena, která dítě porodila, zemřela a porodné jí nebo jiné osobě nebylo vyplaceno, má na něj nárok otec dítěte. Nárok na porodné má rovněž osoba, která převzala dítě do jednoho roku do trvalé péče nahrazující péči rodičů.

Výše porodného činí **13 000 Kč na každé narozené dítě**.

Pohřebné

Jedná se o jednorázovou peněžitou obligatorní dávku, jejímž účelem je přispět na náklady spojené s vypravením pohřbu.

Na pohřebné má nárok osoba, jež vypravila pohřeb

☞ nezaopatřenému dítěti, nebo

☞ osobě, která byla rodičem nezaopatřeného dítěte,

a to za podmínky, že zemřelá osoba měla ke dni úmrtí trvalý pobyt na území ČR.

Výše pohřebného je stanovena pevnou absolutní částkou 5 000 Kč a lze ji vyplatit pouze fyzické osobě (nikoliv např. sociálnímu ústavu nebo obci, přestože pohřeb vypravili).

Podávání žádostí o dávky

Žádosti o poskytování dávek státní sociální podpory se podávají na tiskopisech předepsaných Ministerstvem práce a sociálních věcí a vyřizují je **kontaktní místa příslušných úřadů práce podle místa trvalého pobytu osoby, která má na dávku nárok, tj. oprávněné osoby.**

Odvolacími orgány jsou krajské úřady a Magistrát hlavního města Prahy.

Nárok na dávky

Nárok na dávky má pouze fyzická osoba a s ní společně posuzované osoby, které jsou hlášeny k trvalému pobytu na území České republiky, a občané Evropské unie, krytí Nařízením Rady (EEC) 1408/71 a 1612/68. U cizince se za trvalý pobyt na území České republiky považuje pobyt po uplynutí 365 dní ode dne hlášení k pobytu. Do doby 365 dnů pobytu na území České republiky se nezapočítává doba, kdy je osoba žadatelem o udělení azylu ubytovaným v pobytovém středisku Ministerstva vnitra. Dávky státní sociální podpory náleží rovněž dalším, v zákoně o SSP uvedeným osobám, které nemají na území České republiky trvalý pobyt.

Nárok na výplatu dávek zaniká uplynutím 3 měsíců ode dne, za který dávky náleží. U dávek jednorázových zaniká nárok uplynutím 1 roku ode dne, za který dávka náleží. **Příjmy rozhodné pro nárok na dávky** státní sociální podpory zahrnují především příjmy ze závislé činnosti, příjmy z podnikání nebo jiné samostatné výdělečné činnosti a dále dávky nemocenského a důchodového zabezpečení a podporu v nezaměstnanosti včetně obdobných příjmů z ciziny. Do rozhodného příjmu se započítávají tzv. čisté příjmy.

Rodinou se pro účely státní sociální podpory rozumí soužití rodičů a nezaopatřených dětí ve společné domácnosti. Za nezaopatřené dítě je považováno dítě do skončení povinné školní docházky a dále, pokud se buď připravuje na budoucí povolání, nebo je zdravotně postižené, nejdéle však do 26 let. U příspěvku na bydlení jsou společně posuzovány všechny osoby, které jsou v bytě hlášeny k trvalému pobytu, podmínka společné domácnosti se nevyžaduje.

SOCIÁLNÍ SLUŽBY

Sociální služby pomáhají lidem žít běžným životem - umožňují jim pracovat, nakupovat, navštěvovat školy, navštěvovat místa víry, účastnit se aktivit volného času, starat se sám o sebe a o domácnost apod. Zaměřují se na zachování co nejvyšší kvality a důstojnosti jejich

života. Sociální služby jsou poskytovány jednotlivcům, rodinám i skupinám obyvatel. Mezi nejpočetnější skupiny příjemců sociálních služeb patří zejména senioři, lidé se zdravotním postižením, rodiny s dětmi, ale také lidé, kteří z různých důvodů žijí "na okraji" společnosti.

Prostřednictvím sociálních služeb je zpravidla zajišťována pomoc při péči o vlastní osobu, zajištění stravování, ubytování, pomoc při zajištění chodu domácnosti, ošetřování, pomoc s výchovou, poskytnutí informace, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, psycho a socioterapie, pomoc při prosazování práv a zájmů.

Financování se neopírá o pojistný princip nebo spoření, ale o transfery ze státního rozpočtu, resp. z rozpočtů obcí a krajů. Možná je i spoluúčast příjemce.

Cílem služeb bývá mimo jiné

- *podporovat rozvoj nebo alespoň zachování stávající soběstačnosti uživatele, jeho návrat do vlastního domácího prostředí, obnovení nebo zachování původního životního stylu*
- *rozvíjet schopnosti uživatelů služeb a umožnit jim, pokud toho mohou být schopni, vést samostatný život*
- *snížit sociální a zdravotní rizika související se způsobem života uživatelů*

Sociální služby a příspěvek na péči jsou při splnění podmínek stanovených v zákoně č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, **s účinností od 1.1. 2007**, poskytovány:

- *osobě, která je na území České republiky hlášena k trvalému pobytu,*
- *osobě, které byl udělen azyl,*
- *občanovi a rodinnému příslušníkovi občana členského státu Evropské unie,*
- *cizinci, který je držitelem povolení k dlouhodobému pobytu po dobu delší než 3 měsíce.*

Vybrané typy sociálních služeb (azylové domy, kontaktní centra, noclehárny, terénní programy) jsou poskytovány také osobám legálně pobývajícím na území České republiky.

Na bezplatné poskytnutí základního sociálního poradenství o možnostech řešení nepříznivé sociální situace nebo jejího předcházení má nárok každá osoba.

Základními činnostmi při poskytování sociálních služeb jsou :

- *pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu,*
- *pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,*
- *poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,*
- *poskytnutí ubytování nebo pomoc při zajištění bydlení,*
- *pomoc při zajištění chodu domácnosti,*
- *výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,*
- *poradenství, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,*
- *terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů.*

Obsah základních činností u jednotlivých druhů sociálních služeb stanoví prováděcí předpis.

POSKYTOVATELÉ SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

ÚZEMNĚ SAMOSPRÁVNÉ CELKY

dbají na vytváření vhodných podmínek pro rozvoj sociálních služeb, zejména zjišťováním skutečných potřeb lidí a zdrojů k jejich uspokojení; kromě toho sami zřizují organizace poskytující sociální služby

NESTÁTNÍ NEZISKOVÉ ORGANIZACE A FYZICKÉ OSOBY

nabízejí široké spektrum služeb a jsou významnými poskytovateli sociálních služeb

MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ

je zřizovatelem pěti specializovaných ústavů sociální péče

Hlavním úkolem MPSV je příprava dlouhodobých systémových opatření a příslušných právních předpisů a podpora rozvoje kvality poskytovaných sociálních služeb. Jde například o podporu:

- *plánování sítě sociálních služeb v krajích a obcích opírající se o zjištěné potřeby lidí*
- *zvyšování odbornosti a kvality poskytovaných služeb s důrazem na ochranu práv uživatelů služeb*

Informace o sociálních službách a jejich poskytování lze získat na městských, případně obecních nebo krajských úřadech (odbory sociálních věcí), v občanských nebo jiných specializovaných poradnách anebo přímo u poskytovatelů sociálních služeb.

DRUHY SOCIÁLNÍCH SLUŽEB

Sociální poradenství   Sociálně zdravotní služby

Sociální rehabilitace   Osobní asistence   Pečovatelská služba

Průvodcovská, předčitatelská a tlumočnická služba

Služby rané péče   Podporované bydlení   Odlehčovací služby

Centra denních služeb   Stacionáře denní a týdenní

Domovy pro osoby se zdravotním postižením

Domovy pro seniory   Azylové domy   Domy na půl cesty

Chráněné bydlení

Kontaktní centra   Telefonická krizová intervence   Krizová pomoc

Nízkoprahová denní centra   Noclehárny

Služby následné péče a doléčovací

Sociální poradenství

Sociální poradenství poskytuje *osobám v nepříznivé sociální situaci potřebné informace přispívající k řešení jejich situace.*

- **Základní** sociální poradenství je součástí všech druhů sociálních služeb.
- **Odborné** sociální poradenství zahrnuje občanské poradny, manželské a rodinné poradny, sociální práci s osobami společensky nepřizpůsobenými, poradny pro oběti trestných činů a domácího násilí, sociálně právní poradenství pro osoby se zdravotním postižením a seniory.

Služba obsahuje poradenství, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů. Služba se poskytuje **bezúplatně**.

Sociálně zdravotní služby

Sociálně zdravotní služby *napomáhají k zajištění fyzické a psychické soběstačnosti osob, kterým jsou poskytovány; jsou určeny osobám, které již nepotřebují akutní zdravotní lůžkovou péči (dostatečná je zdravotní péče ambulantního rozsahu), ale současně jsou natolik nesoběstační, že potřebují pomoc druhé osoby při každodenních úkonech a tato pomoc jim z objektivních důvodů nemůže být zajištěna v domácím prostředí.*

Sociálně zdravotní služby jsou poskytovány *v pobytových zařízeních sociálních služeb nebo v pobytových zdravotnických zařízeních.*

Služby sociální péče poskytované v rámci sociálně zdravotních služeb (včetně základních služeb) *podléhají úhradě*. Zdravotnické úkony jsou hrazeny z fondů veřejného zdravotního pojištění.

Sociální rehabilitace

Jedná se o *soubor specifických činností zaměřených na nácvik potřebných dovedností osoby se zdravotním postižením směřujících k dosažení samostatnosti a soběstačnosti v nejvyšší možné míře s ohledem na její dlouhodobě nepříznivý zdravotní stav.*

Cílem je dosažení nalezení vhodného pracovního uplatnění. Proces sociální rehabilitace je integrální součástí poskytování sociálních služeb.

Osobní asistence

Osobní asistence se poskytuje v přirozeném sociálním prostředí **osobám se zdravotním postižením a seniorům, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby, a to v předem dohodnutém rozsahu a čase.**

Služba obsahuje

- pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu,
- pomoc při osobní hygieně,
- pomoc při zajištění chodu domácnosti,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a
- pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje **za úplatu.**

Pečovatelská služba

Pečovatelská služba se poskytuje **dětem, osobám se zdravotním postižením a seniorům, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby, a to v přirozeném prostředí i ve specializovaných zařízeních.**

Služba obsahuje

- pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu,
- pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,
- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,
- pomoc při zajištění chodu domácnosti,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a
- pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje **za úplatu. Bezúplatně se poskytuje rodinám, ve kterých se narodily současně tři nebo více dětí, účastníkům odboje¹) a pozůstalým manželům (manželkám) po účastnících odboje starším 70 let.**

Průvodcovská, předčitatelská a tlumočnická služba

Průvodcovská, předčitatelská a tlumočnická služba se poskytuje **osobám se zdravotním postižením a seniorům, jejichž schopnosti jsou sníženy v oblasti orientace nebo komunikace,** a napomáhá jim osobně si vyřídit vlastní záležitosti.

Služba obsahuje

- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a
- pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje **za úplatu.**

Služby rané péče

Služby rané péče se poskytují **rodičům dítěte ve věku do 7 let, které je osobou se zdravotním postižením nebo jehož vývoj je ohrožen v důsledku nepříznivého sociálního prostředí.** Služba je zaměřena na podporu rodiny a podporu vývoje dítěte s ohledem na jeho specifické potřeby.

Služba je poskytována **především v domácnosti.** Služba obsahuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje **bezúplatně.**

Podporované bydlení

Podporované bydlení je sociální služba poskytovaná **osobám se zdravotním postižením, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby; služba se poskytuje v domácnosti osob.**

Služba obsahuje

- *pomoc při zajištění chodu domácnosti,*
- *výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,*
- *zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,*
- *terapeutické činnosti a*
- *pomoc při prosazování práv a zájmů.*

Služba se poskytuje **za úplatu.**

Odlehčovací služby

Odlehčovací služby jsou **ambulantní nebo pobytové služby poskytované osobám se zdravotním postižením a seniorům, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby, o které jinak pečuje osoba blízká v domácnosti; cílem služby je umožnit pečující osobě nezbytný odpočinek.**

Služba obsahuje

- *pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu,*
- *pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,*
- *poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,*
- *poskytnutí ubytování,*
- *zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,*
- *terapeutické činnosti a*
- *pomoc při prosazování práv a zájmů.*

Služba se poskytuje **za úplatu.**

Centra denních služeb

Centra denních služeb poskytují **ambulantní služby ve specializovaném zařízení s cílem posílit samostatnost a soběstačnost osob se zdravotním postižením a seniorů v nepříznivé sociální situaci, která může vést k sociálnímu vyloučení.**

Služba obsahuje

- pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,
- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,
- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- terapeutické činnosti a
- pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje **za úplatu.**

Stacionáře denní a týdenní

Stacionáře denní poskytují **ambulantní služby ve specializovaném zařízení seniorům, osobám se zdravotním postižením a osobám ohroženým užíváním návykových látek, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby.**

Stacionáře týdenní poskytují pobytové služby ve specializovaném zařízení seniorům, osobám se zdravotním postižením a osobám ohroženým užíváním návykových látek, jejichž situace vyžaduje pravidelnou pomoc jiné osoby.

Služba obsahuje

- pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu,
- pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu,
- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,
- poskytnutí ubytování nebo pomoc při zajištění bydlení a výchovné,
- vzdělávací a aktivizační činnosti,
- zprostředkování kontaktu se společenským prostředím,
- terapeutické činnosti,
- pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje **za úplatu.**

Domovy pro osoby se zdravotním postižením

Domovy pro osoby se zdravotním postižením poskytují **dlouhodobé pobytové služby osobám se zdravotním postižením, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby.**

Služba obsahuje pomoc při zvládnutí běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy, poskytnutí ubytování, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti, pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje **za úplatu.**

Domovy pro seniory

Domovy pro seniory poskytují *dlouhodobé pobytové služby seniorům, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby.*

Služba obsahuje pomoc při zvládnání běžných úkonů péče o vlastní osobu, pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy, poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, aktivizační činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje *za úplatu.*

Azylové domy

Azylové domy poskytují *pobytové služby na přechodnou dobu osobám v nepříznivé sociální situaci spojené se ztrátou bydlení.*

Služba obsahuje

- poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy,
- poskytnutí ubytování nebo pomoc při zajištění bydlení,
- pomoc při prosazování práv a zájmů,
- výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti.

Služba se poskytuje *za úplatu.*

Domy na půl cesty

Domy na půl cesty poskytují *pobytové služby na přechodnou dobu pro osoby do 26 let věku, které po dosažení zletilosti opouštějí školská zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, popřípadě pro osoby z jiných zařízení pro péči o děti a mládež.*

Služba obsahuje tyto činnosti:, poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje *za úplatu.*

Chráněné bydlení

Chráněné bydlení je *dlouhodobá pobytová služba poskytovaná osobám se zdravotním postižením, jejichž situace vyžaduje pomoc jiné osoby. Chráněné bydlení má formu individuálního nebo skupinového bydlení; osobě se poskytuje podle potřeby podpora osobního asistenta.*

Služba obsahuje poskytnutí stravy nebo pomoc při zajištění stravy, poskytnutí ubytování, pomoc při zajištění chodu domácnosti, výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti, pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje *za úplatu.*

Kontaktní centra

Kontaktní centra jsou *nízkoprahová zařízení navazující kontakt s osobami ohroženými závislostí na návykových látkách.*

Cílem služby je minimalizovat sociální a zdravotní rizika spojená se zneužíváním návykových látek. Služba obsahuje terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje *bezúplatně.*

Telefonická krizová intervence

Telefonická krizová intervence je *soubor metod a technik krizové práce s klientem v situaci, kterou osobně prožívá jako zátěžovou, nepříznivou a ohrožující, založený na jednorázovém nebo opakovaném telefonickém kontaktu tohoto klienta s pracovištěm telefonické krizové intervence.*

Krizová pomoc

Krizová pomoc je *ambulantní nebo pobytová služba na přechodnou dobu poskytovaná osobám, které se nacházejí v situaci ohrožení zdraví nebo života, kdy přechodně nemohou řešit svoji nepříznivou situaci vlastními silami.*

Služba obsahuje poskytnutí ubytování, poskytnutí stravy (nebo pomoc při zajištění stravy), terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje *bezúplatně.*

Nízkoprahová denní centra

Nízkoprahová denní centra *poskytují ambulantní služby pro osoby bez přístřeší.*

Služba obsahuje

- *pomoc při osobní hygieně (nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu)*
- *poskytnutí stravy (nebo pomoc při zajištění stravy).*

Služba se poskytuje *bezúplatně*

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež

Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež poskytují *ambulantní služby dětem a mládeži ohroženým sociálním vyloučením.*

Služba je určena rizikovým, neorganizovaným dětem a mládeži, kteří jsou ohroženi sociálně - patologickými jevy nebo mají vyhraněný životní styl neakceptovaný většinou společnosti. Základním prostředkem pro navázání kontaktu s cílovou skupinou *je nabídka volnočasových aktivit.*

Cílem je zlepšit kvalitu života cílové skupiny předcházením, snížením sociálních a zdravotních rizik souvisejících s jejich způsobem života, umožnit jim lépe se orientovat v jejich sociálním prostředí a vytvářet podmínky, aby v případě zájmu mohli řešit svoji nepříznivou sociální situaci. Služba obsahuje výchovné, vzdělávací a aktivizační

činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje **bezúplatně**.

Noclehárny

Noclehárny poskytují ambulantní **služby osobám bez přístřeší, které mají zájem o využití hygienického zařízení a přenocování**.

Služba obsahuje pomoc při osobní hygieně nebo poskytnutí podmínek pro osobní hygienu, poskytnutí stravy, poskytnutí ubytování, poskytnutí nebo zprostředkování informací.

Služba se poskytuje **za úplatu stanovenou poskytovatelem**.

Služby následné péče a doléčovací

Služby následné péče a doléčovací jsou **ambulantní služby poskytující následnou péči osobám s chronickou psychickou poruchou a osobám závislým na návykových látkách, které absolvovaly ambulantní nebo ústavní léčbu ve zdravotnickém zařízení nebo které abstinují**.

Služba obsahuje terapeutické činnosti, pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje **bezúplatně**.

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi

Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi jsou **ambulantní služby poskytované rodině s dítětem, u kterého existují rizika ohrožení jeho vývoje nebo je jeho vývoj ohrožen v důsledku dopadů dlouhodobě obtížné sociální situace, kterou rodiče nedokáží sami bez pomoci překonat**.

Služba obsahuje výchovné, vzdělávací a aktivizační činnosti, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje **bezúplatně**.

Terapeutické komunity

Terapeutické komunity poskytují **pobytové služby na přechodnou dobu pro osoby závislé na návykových látkách nebo osoby s chronickou psychickou poruchou, které mají zájem o začlenění do běžného života**.

Služba obsahuje tyto činnosti: poskytnutí stravy, poskytnutí ubytování, zprostředkování kontaktu se společenským prostředím, terapeutické činnosti a pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje **za úplatu**.

Terénní programy

Terénní programy jsou služby *poskytované osobám, které vedou nebo jsou ohroženy rizikovým způsobem života*. Služba je určena *pro problémové skupiny dětí a mládeže, uživatele drog, osoby bez přístřeší, osoby žijící v sociálně vyloučených komunitách a jiné sociálně ohrožené skupiny*.

Cílem služby je tyto osoby vyhledávat a minimalizovat rizika jejich způsobu života. Služba obsahuje zprostředkování kontaktu se společenským prostředím a pomoc při prosazování práv a zájmů.

Služba se poskytuje *bezúplatně*.

Žádost o sociální službu

O sociální službu musí člověk obvykle sám požádat. U některých typů sociálních služeb vydávají **obce a kraje** rozhodnutí o poskytnutí služby, a to ve správním řízení. Jedná se zejména o pečovatelskou službu a pobytové služby v domovech pro osoby se zdravotním postižením a seniory. Pokud službu poskytuje **nestátní nezisková organizace**, uzavírá její uživatel s poskytovatelem smlouvu. V rozhodnutí, respektive smlouvě je také stanovena finanční spoluúčast uživatele na poskytování služby.